

TERCÜME

Sayı : 17 19 İkincikânun 1943 Cilt : 3

Maarif Vekilliği tarafından iki ayda bir çıkarılır

Sayısı : 40 kuruş
Abonesi : 200 kuruş

Derginin idare ve yazı işleri için müracaat adresi
Tercüme dergisi,
Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü
Ankara

TERCÜME

Sayı : 17 — 19 İkincikânun 1943 — Cilt : 3

PERİKLES'İN PELOPONNESOS SAVAŞI ÖLÜLERİ İÇİN SÖYLEVİ

Atinalı yüksek bir ailenin oğlu olarak İsa'dan önce 455 yılında doğan Thukydides Peloponnesos savaşına strateg (komutan) rütbesiyle katılmıştı. Üzerine aldığı ödevi başaramadığından kendiliğinden sürgüne gitmiş, bundan böyle günlerini Peloponnessos savaşı tarihi için iki yandan gerekenleri toplamakla geçirmiştir. Büyük savaş bittiğinde Thukydides daha sağdı. Ölümünden sonra sekiz kitaba ayrılarak çıkarılmış olan eseri bitmiş değildir, savaşın bir kısmını anlatmaktadır.

Thukydides'in dili ağırdır. Çok defa uzun, anlaşılması güç cümlelerle karşılaşılır. Bu o zaman Attika dilinin daha işlenmemiş olmasındandır. Eserinde hakikatı olduğu gibi göstermeye çalışmış ve bunu başarabilmiştir. Bütün bütün bir mantık adamı olan Thukydides olaylar arasındaki bağları görmek ve göstermek istemiştir. Bu iki yolda ilk olarak yürümesi onu objektif ve pragmatik tarih yazmanın kurucusu yapmıştır. Savaş olaylarını işleri yürüten kimselerin seviyelerinin doğurduğuna inandığından karakterleri iyice tanımak, açıkça ortaya koymak için didinmiştir. Eserinin her yanına serpilmiş olan nutuklar bunu çok güzel başardığını gösteriyor. Buraya Türkçesini koyduğumuz nutuk Peloponnesos savaşının birinci yılı sonundaki kışta söylenmiş olup eserinin ikinci kitabından (Kitap II. bölüm 34—46) alınmıştır.

Gene o kış içinde Atinalılar dedelerinden kalma bir geleneğe uyarak bu harbin ilk şehitlerinin gömme törenini bütün halkın katılmasiyle yaptılar. Bu geleneğe göre önce ölülerin kemiklerini üç gün bir kerevet üzerinde meydanda bırakırlar; bugünlerde herkes kendi ölüsüne istediği hediyeleri getirir. Gömme günü gelince arabalarla servi ağacından yapılmış tabutlar getirirler. Her kabile için ayrı bir tabut vardır. Herkesin kemikleri mensup olduğu kabilenin tabutuna konulur. Ölüler yakılmak üzere kaldırılırken cesetleri bulunmıyanlar için ayrıca bezlerle örtülü boş bir yatak tabutlarla birlikte taşınır. Yerli yabancı her istiyen cenaze alayına katılabilir. Ölüler arasında yakınları olan kadınlar da mezara gelir, ağlayıp sızlıyarak yas tutarlar. Tabutlar şehrin hemen dışındaki en güzel yerlerden birinde bulunan devlet mezarlığına gömülür. Burası, Marathon savaşındakiler ayrılacak olursa, savaşta ölenlerin hepsinin gömüldüğü yerdir. Marathon şehitlerinin kahramanlığını eşsiz buldukları için onların mezarını orada yaptılar. Mezarlar toprakla örtüldükten sonra şehir halkının seçtiği bir kimse uygun sözlerle şehitleri över. Söz söyliyecek olanın akıllı bir adam olmakla beraber herkes tarafından çok sayılması gerektir. Bu sözlerden sonra herkes evine döner. Atinalılar gömme törenini bu şekilde yaparlar. Bütün savaş sürü-

münce gerektikçe bu geleneği yerine getirmekten geridurmadılar. Savaşın bu ilk şehitlerini öğmek için Ksanthippos'un oğlu Perikles seçildi. Söz söyleme vakti gelince mümkün olduğu kadar çok kimsenin sesini işitebilmesi için mezarlığın önünde kurulmuş olan yüksek bir kürsüye çıkan Perikles şunları söyledi:

«Şimdiye kadar burada söz söylemiş olanların çoğu gömme töreni geleneğine bir söylev katanı överler, savaşta ölenlerin anılışı için böyle bir söz söylemenin ne kadar güzel bir şey olduğunu anlatırlardı. Ben ise yiğit erler olduklarına başardıkları işlerle herkesi inandıranlara bu gömme töreni için yapılmış olduklarını gördüğünüz hazırlıklar gibi gene işle saygılarımızı göstermenin yeteceğini, birçok kimselerin yiğitliklerini anlatılması işinin iyi yahut kötü konuşabilecek olan bir tek kişinin elinde bırakılmasının tehlikeli olduğunu düşünüyordum. Çünkü sözlerinin doğruluğuna başkalarını iyice inandırmanın güç olduğu yerde uygun, ölçülü söz söylemek büsbütün güçleşir. Olan biteni bilen ve beğenen bir dinleyicinin şunu veya bunu beklediği yahut bildiği kadar güçlü söylenmemiş bulması pek olagandır. Öbür yandan işi iyice bilmiyen bir dinleyici kendi gücünün yetmediği bir şey işitirse kıskançlığından bazı şeylerin olduğundan çok gösterilerek anlatıldığını söyler. Zira insanlar başkaları için söylenen övmelere, duydukları şeyleri kendilerinin de yapabileceklerini sandıkları yere kadar dayanırlar. Kendilerinin varabilecekleri yeri aşan övme karşısında kıskançlık hemen kendini gösterir de inanmazlar. Bizden öncekiler böyle olmasını istediklerinden ben de bu kanuna uyarak hepinizin istedikleri ve düşündüklerine uygun sözler bulmıya çalışacağım. Sözlerime atalarımızdan başlıyacağım; çünkü böyle bir fırsatta onları anarak saygı göstermemiz doğru ve güzeldir. Bu yurtta hep bir soydan gelenler oturmuşlar, onu her nesil yavuzluğuyla kölelikten koruyarak kendinden sonra gelene bırakmış. Bu yüzden onlar övülmeyi hak etmişlerdir. Fakat asıl övülecek olanlar babalarımızdır; kendilerine bırakılanlara büyük zorluklarla kazandıklarını da ekliyerek bugünkü büyük egemenlik alanımızı bizim elimize verdiler. Devletin daha çok güçlenmesini bugün tam olgun yaşta bulunan bizler başardık, şehrimizi her şeyle cihazlandırarak onu hem savaşta, hem barışta bütün bütün kendine yeter kıldık. Bütün bu faydaları bize kazandıran savaş başarılarını, Helen yahut yabancı düşmanların saldırılmasına karşı babalarımızın yahut kendimizin cesaretle yurdu nasıl koruduğumuzu uzun uzadıya anlatmayıp geçeceğim. Bunlar hepimizin çok iyi bildiğimiz şeylerdir. Ne gibi hedeflere doğru yürüyerek bu kadar yükseldiğimizi, hangi devlet ilkeleri, hangi düşünüş ve yaşayış tarzları yüzünden gücümüzün arttığını gösterdikten sonra şehitlerimizi öveceğim. Bunların bu yere ve bu zamana uyduğunu, işidilmelerinin yerli yabancı bütün bulunanlar için yarayıcı olacağını sanıyorum. Başka milletlerin

kanunlarına bakarak kurulmamış olan bir idare şeklimiz var; başkalarını taklit etmek şöyle dursun, biz kendimiz başkalarına örnek oluyoruz. İdare şeklimizin adı demokratia'dır. Bu ad ona birkaç kişiye değil, bütün yurttaşlara dayandığı için verilmiştir. Kanunlarımız şahsa ait işlerde herkese aynı hakkı veriyor; devlet işlerinde herkesin alabileeeği yer şu veya bu soydan oluşuna değil, gösterdiği yüksek kabiliyetle kazandığı üne göredir. Yurda iyiliği dokunabilecek bir yurttaşın şerefli bir yer kazanmasına da fakirliği, alçak bir sınıftan oluşu engel değildir. Devlet işlerinde çok serbest düşünüyoruz. Bu serbest düşünüşü günlük uğraşımlarımızda da gösteriyor, birbirimizi tenkit için gözetlemiyoruz. Birisi bir kere gönlünün dilediği gibi işlemişse ona kızmadığımız gibi başkalarını cezalandırmıyan, fakat can sıkan somurtkan bir yüz de takınmıyoruz. Hususî yaşayışımızda hepimiz dilediğimizi işlediğimiz halde bütün yurttaşları ilgilendiren işlerde kötü bir şey yapmak korkusiyle çok sıkı davranıyor, baştakilerin, kanunların, bilhassa haksızlığa uğrıyanları korumak için konulmuş olan, yazılı olmadıkları halde onları ayakları altına alanlara herkesin pek doğru ve yerinde bulduğu kötü bir ad kazandıran kanunların buyuruklarından dışarı çıkmaktan çok çekiniyoruz.

Biz ruhumuzu yorgunluklardan dinlendirmek için de pek çok imkânlar bulduk. Bütün yıl birbirini kovalıyan vakti belli idman bayramlarımız, kurban âyinlerimiz, çok güzel döşenmiş evlerimiz var; bunların her gün bize verdiği eğlence ve sevinç karşısında can sıkıntısı, keder tutunamıyor. Şehrimiz büyük bir merkez olduğundan her yandan herşeyi buraya çekiyoruz; biz yurdumuzun mallarından olduğu kadar yabancı ülkelerin yetiştirdiklerinden de kendimizinkiler gibi faydalanıyoruz.

Savaş işlerindeki tedbirlerimizin esaslarında da şu hususlarda düşmanlarımızdan ayrılıyoruz: şehrimizi herkes için açık tutuyoruz; düşmanlarımızdan biri gizlenilmemiş bir şeyi görür de faydalanır korkusiyle görmesine, öğrenmesine engel olmak için hiçbir yabancıı hiçbir zaman şehrimizden kovmuş değiliz. Biz en büyük yardımı düşmanı şaşırtmak için yapılan hazırlıklar, tertiplerden değil, dövüşmeye karşı gönüllü ve hazır oluşumuzdan bekliyoruz. Gençlik terbiyesinde onların hedefi ağır meşakkatli bir yaşayış ile daha çocuk iken bir erkek gibi olmaktır. Bize gelince rahat, başıboş yaşadığımız halde kendimizinkine denk düşman güçlerine karşı yürümekte onlardan hiç te geri kalmıyoruz. İşte delili; Lakedamonia'lılar yalnız başlarına, değil bütün birleşik güçleriyle topraklarımıza giriyorlar. Bizse başkalarına saldırarak bizim için yabancı bir toprakta, kendi yurtlarını koruyanlarla dövüşüp onları çok kere kolayca yeniyoruz. Bizim bütün savaş gücümüzle düşmanlarımızdan hiçbiri daha karşı karşıya kalmadı. Çünkü biz aynı zamanda bir yandan bir donanma hazır tutuyor, öte yandan

kendi askerlerimizden bir takımını birçok yerlere yollayıp dağıtıyoruz. Böyle olduğunu bildikleri halde Lakedamonia'lılar güçlerimizin bir takımı ile çarpışıp bizimkilerden birkaçını yenerlerse bütün güçlerimizi kovaladıklarını söyliyerek övünüyorlar; yenilince de bütün ordumuz karşısında bozguna uğradıklarını anlatıyorlar. Zahmetlere, meşakkatlere dayanmıya çalışmıyor, kayıtsız, rahat yaşıyarak nizam ve kaidelerden daha ziyade ruhumuza, karakterimize uyarak savaşta yüksek cesaret göstermek istiyorsak, bunun bize ilerdeki zarluklar, meşakkatler için daha önceden zahmet çekip yorulmamak gibi bir faydası oluyor. Güçlüklerle karşılaşınca da durmadan dinlenmeden kendilerini sıkan, zorlıyanlardan yüreklilikte daha geri kalmıyoruz. Bu ve daha başka hususlarda Atina hayranlığa değer.

İsrafa kaçmadan güzel şeyi, gevşeklik vermiyecek derecede bilgi ile uğraşmayı seviyoruz. Zenginliği gürültülü sözlerle öğünmek için değil, bir iş başarabilmek için bir fırsat biliyoruz. Atina'da bir kimse için fakir olduğunu söylemek değil, fakirlikten kurtulmıya çalışmamak utandırıcıdır. Bizde aynı adamlar hem kendi işlerine, hem de devlet işlerine bakarlar; bu, şu, öteki başka bir işle uğraştığı halde bütün yurttaşları ilgilendiren meselelerdeki bilgi ve anlayışları kıt değildir. Yalnız biz Atinalılar devlet işlerine karışmıyanlara kendi işi gücü ile uğraşan sessiz bir yurttaş değil, hiçbir işe yaramıyan biri göziyle bakıyoruz. Sözlerin işler için zararlı olmadığını, yapılması gereken işlere girişmeden önce iyice bilmemenin çok kötü olduğunu sandığımızdan yapılacak şeyleri düşünüp taşındıktan sonra bir karara bağlıyoruz. Cesaretle bir işe atılmak, girişeceğimiz işi en ufak yerlerine kadar düşünmekte de başkalarından üstünüz. Öte yandan başkalarına anlayışsızlık delice bir cesaret, her şeyi enine boyuna düşünüp hesaplama ise korkaklık verir. Neyin hoş neyin zahmetli olduğunu iyice tanıdıkları halde tehlikeler karşısında yılarak geri çekilmiyenlerin çok sağlam ruhlu kimseler olduğuna inanmak pek doğru olur.

İyilik etmekten anladığımız da bir çoklarınınkinden büsbütün başkadır. İyilik görerek değil iyilik ederek dost kazanıyoruz. İyilik edenin durumu daha sağlamdır. Çünkü yaptığı iyilik, iyilik ettiği kimseyi sevgi ile mukabelede bulunmıya borçlu kılmaktadır. Yapacağı iyiliğin bir sevgi eseri değil, ödenen bir borç yerine geçeceğini bildiğinden teşekküre borçlu olan tereddütlüdür. Yalnız biz edeceğimiz istifadeyi gözönününde tutarak değil, fikir ve ruh asilliğimizin bir delili olarak hiç korkmadan başkalarına iyilik ediyoruz.

Kısaca söylersem Atina şehri Helen dünyasının bir mektebidir. Burada bana hayat meşguliyetlerinin bütün şekillerinde, hem de incelikle birleşmiş büyük bir beceri ile herkes kendi şahsiyetini, kendi vücudünün her şeye gücü yetecek bir duruma koyuyor gibi geliyor. Bunların yalnız bu an için

söylenmiş gürültülü, boş sözler değil, başarılan işlerle ispat edilmiş hakikatler olduğunu, devletimizin anlatmış olduğum vasıflarımızla kazanılan kudreti gösteriyor. Bugün ayakta duranlar arasında yalnız bizim devletimizin gücünün söylenildiğinden, anlatıldığından pek daha büyük olduğu deneme ile anlaşılıyor. Yalnız bizim devletimiz kendisine saldıran düşmanı böyle insanlara nasıl yeniliyorum diye öfkelendirmediği gibi, idaresi altına girmiş olanların da değersiz kimselerim ellerine düştüklerinden yanıp yakınmalarına sebep olmuyor. Gücümüzü birçok delillerle, şahitlerle ortaya koyduğumuz için şimdi yaşamakta olanlar ve ilerde yaşayacaklar bize karşı hayret ve takdir duyacaklar. Bizim ne Homeros'a, nede başka bir övücüye ihtiyacımız var. Böyle bir övücü sözleriyle kısa bir zaman eğlendirir; hakikat işlenilenler üzerine edilen düşünceyi yıkar atar. Biz bütün denizleri ve karaları yürekliliğimize yol vermiye zorladık; her yanda yenme yahut yenilmemizin hep duran âbidelerini kurduk. Onu ellerinden kaptırmamayı en yüksek bir düşünce ile ödev bilerek böyle bir şehir uğrunda bunlar dövüşüp can verdiler. Daha yaşıyan bizlerden her birimizin onun uğurunda her şeyi göze almak istiyeceği tabiidir.

Şehrimizden biraz uzunca konuşmamın sebebi bizim savaşımızla bu söylediklerimden hiçbiri kendilerinde bulunmıyanların savaşmasının bir olmadığını göstermekti. Bunu yaparken şehitlerimiz için söyliyeceğim övücü sözlerin temellerini delillerle sağlamlaştırmış oldum. Övücü sözlerimin büyük bir kısmını söylemiş bulunuyorum. Çünkü şehri övmek için saydığım şeylerle onu süsliyen bu ölülerimizin ve onlar gibi yavuz erlerin güzel başarılarıdır. Bunlarınki gibi sözlerimizle işlerimiz biribirine denktir diyebilecek pek az Helen vardır. Bunların ölümü gibi bir ölümün bir erkeğin yavuzluğunun ister bu yavuzluğu ilk defa olarak meydana çıkarsın, ister sonuncu bir kere daha sağlamca göstersin en büyük delili olduğu düşüncesindeyim. Bir kimse başka hususlarda kusur etmiş olsa da anayurdu korumak için savaşta gösterdiği yürekliliğe üstün bir yer ayırmak gerektir. Böyle bir kimse işlediği iyilikle önceki kötülüğünü temizliyerek yurda hususi işleriyle verdiği zarardan daha çok faydası olmuş demektir. Bu şehitlerimizden hiç biri zenginse zenginliğinden ilerde de faydalanmayı her şeyden üstün tutarak yürekliliğini yitirmediği gibi fakirse de kaçarsam belki ilerde zengin olurum ümidiyle tehlikeden yakasını kurtarmıya çalışmadı. Düşmanları cezalandırmak dileği bütün bunlardan cok daha güçlü idi. Bunu yapmak için kendilerini tehlikeye atmayı çok şerefli bulduklarından her şeyi göze alarak düşmana haddini bildirmeye ve anlatmış olduğum faydaları elde etmiye karar verdiler. Geleceğin kendilerinden gizli tuttuğu muvaffakiyeti ümide bırakarak gözleri önünde olan şey için güçlerine güvenmeyi doğru buldular. Yurtlarını korur-

ken ölmeyi yerlerini bırakarak kaçıp canlarını kurtarmaktan daha şerefli saymakla korkak denilmenin utancından kaçındılar. Onlar üzerlerine düşen ödeve canla başla katlandılar ve savaş talihinin birden işe karışması sonunda korku ile değil, en yüksek ün ve şerefle hayattan ayrıldılar.

Bunlar böyle yavuz davranmakla şehrimize yakışan erler olduklarını gösterdiler. Geri kalanlar savaşın kendileri için daha az tehlikeli olmasını dilemekle beraber düşmanlara karşı hiç yılmıyan bir yürekleri olmasını istemelidirler. Siz yurdu korumanın iyiliklerini söylenecek kuru sözlerden öğrenecek değilsiniz. Pek iyi bildiğiniz şeyler olduğu için birinin kalkıp bunları size uzun uzadiya anlatması gerekmez. Siz şehrin eşsiz gücünü her günkü olan bitenlerde görüyor, onu içten seviyorsunuz. Onun büyüklüğünü düşündükçe tehlike ne kadar korkunç olursa olsun üzerlerine düşen ödevi iyice tanır tanımaz işe atılmak yürekliliğini gösteren, şeref duygusiyle davranan erlerin onu bu yüksekliğe ulaştırdıklarını, hergangi bir denemede başarısızlığa uğradıkları zaman şehri hemen kendi cesaretlerinden mahrum bırakmayıp canla başla onu kurtarmaya çalışarak en büyük fedakârlıkta bulunduklarını hatırlıyorsunuz. Bütünlüğün kurtuluşu için canlarını feda etmekle bunların her biri kendisi için hiç ölmiyen bir ün, eşsiz bir mezar kazandı. Bu mezar onların içinde yattıkları yer değil, kahramanlıktan söz açıldıkça, yavuz başarılar görüldükçe, durmadan anılarak içinde saklanacakları yerdir. Yavuz insanların gömüldüğü yer bütün topraklardır. Onların adını yalnız yurtlarındaki mezar taşı yazıları bildirmez, yabancı illerde de yazısız hatıraları taş. tunç üzerinde değil her bir insanın gönlünde, düşüncesinde yaşar durur. Siz şimdi onlar gibi olmıya çalışın; hürlüğün öz saadet, yürekli olmanın hürlük demek olduğunu düşünerek savaşın tehlikelerinden yılmayın. Sefillik içinde yaşıyan, kendileri için iyi bir yaşayışa kavuşmak ihtimali olmıyan kimselerin saadetlerini yitirerek bahtsızlığa düşmek tehlikesine uğrıyacak, ayakları kayıp düşünce eskisinden pek başka şartlar içinde yaşıyacak olanlardan daha haklı olarak canlarını tehlikeye atabilecekleri doğru değildir. Şeref duygusu olan bir insan için korkak davranmadan doğacak alçalma, yüreklilikle yurdunun zaferini umarak döğüşürken duyulmadan gelen ölümden pek daha acıdır.

Bunun için ölülerimizin burada bulunan ana babalarına acıyacak değilim; onlara avutucu sözlerle cesaret vermiye çalışacağım. Sizler doğduğunuzdan beri talihin ne kadar çeşitli aksiliklerine uğradığınızı biliyorsunuz. Bahtlı olanlar burada yatanlar gibi şerefli bir ölüme, sizler gibi şerefli bir acıya kavuşanlar, hayatlarında saadetlerini nelere bağlamışlarsa onlar arasında ölenlerdir. Sizleri buna inandırmanın, acılarınızı unutturmanın güç olduğunu biliyorum Başkalarının bahtlılıklarını görerek önce sizi sevindirip gururlan-

dıran saadetinizi sık sık hatırlıyacaksınız. Tatmadığı, denemediği iyi şeylerden mahrum edilmesi değil, alıştığı yerin elinden alınması insana acı gelir.

Daha çocukları olacak yaşta bulunanlar yeniden çocuğa kavuşmak ümidiyle kendilerini avutmalıdırlar. Bu çocuklar her ana babaya artık yaşamıyanları unutturmakla kalmazlar, ayni zamanda onu ıssız kalmaktan kurtarmak, devamını sağlamak gibi çift bakımdan şehre faydalı olurlar. Çocuklarını yitirmek gibi aynı bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmıyanlar şehir için aynı doğru ve tarafsız tavsiyelerde bulunamazlar. Kocamış olmaları kendileri için böyle bir ümide yer bırakmıyanlara gelince, sizler günlerinizin çoğunu bahtlı olarak geçirmiş olmanızı kâr bilmeli, geri kalan zamanın kısalığını düşünerek çocuklarınızın kazandıkları ünle acılarınızı yatıştırmalısınız. Çünkü ölmiyen yalnız ündür. İhtiyarlığa, bazılarının dedikleri gibi kazanç değil, sayılmak yakışır.

Ölülerin oğulları, kardeşleri! sizler için bunlarla yarışmak çok güç olacak. Artık hayatta olmıyanı herkes över; ne kadar yavuzluk gösterirseniz gösterin, sizi bunlara denk tutmıyacaklar, onlardan biraz aşağı olduğunuzu söyliyecekler. Hayatta olanlar rakiplerinin kıskançlığiyle çarpışırlar, kimseye engel olmıyanın ise kıskanmadan iyiliği istenir, kendisine saygı gösterilir.

Dul kalan kadınlarımızın yürek pekliğini de kısaca anmam gerekirse, bütün diyeceklerimi birkaç övücü söz içine sığdıracağım. Siz kadınlar için en büyük ün, yaradılışınızın çizdiği sınırlar içinde geride kalmamanız, iyi yahut kötü davranmanızdan dolayı adınızın erkekler arasında mümkün olduğu kadar az anılmasıdır.

Ben geleneğe uyarak yakışık aldığını sandığım şeyleri söyledim. Ölülerimize karşı söylenmesi değil, yapılması gerekenlere gelince: bir yandan törenle gömerek onlara saygı gösterdik, bir yandan da şehir onların çocuklarına, masrafını yüklenerek yetişinceye kadar bakmayı üzerine alarak onlara ve onların geride bıraktıkları çocuklarına böyle bir döğüş için gözle görülür, elle tutulur bir faydası olan bir zafer çelengi ayıracak. Yüreklilik ve yiğitlikle için ortaya büyük mükâfatlar koyan bir şehrin yurttaşları da en yiğit erlerdir. Şimdi herkes kendine düşen yası bitirip evine dönsün.»

THUKYDİDES

Tercüme eden: *Suat BAYDUR*
Atatürk Lisesi Lâtince Öğretmeni

OF SCIENCES, CRAFTS AND OCCUPATIONS

Husbandrie is a science common to them all in generall, bothe men and women, wherein they be all experte and cunning. In this they be all instructe even from their youth; partelie in their scholes with traditions and preceptes, and partelie in the countrey nighe the citie, brought up as it were in playinge, not onely beholding the use of it, but by occasion of exercising their bodies practising it also. Besides husbandrie, whiche (as I saide) is common to them all, everye one of them learneth one or other several and particular science, as his own proper crafte. That is most commonly either clothworking in wol or flaxe, or masonrie, or the smithes craft, or the carpenters science. For there is none other occupation that any number to speake of doth use there.

For their garmentes, which throughoute all the ilande be of one fashion, (savynge that there is a difference betwene the mans garmente and the womans, betwene the maried and the unmaried) and this one contitnueth for evermore unchaunged, semely and comelie to the eye, no lette to the movynge and weldynge of the bodye, also fytte both for wynter and summer: as for these garmentes (I say) every familie maketh their owne. But of the other foresaide craftes everye man learneth one. And not onely the men, but also the women. But the women, as the weaker sort, be put to the easier craftes: as to worke wolle and flaxe. The more laborsome sciences be committed to the men.

For the mooste part every man is broughte up in his fathers crafte. For moste commonlye they be naturallie thereto bente and inclined. But yf a mans minde stande to anye other, he is by adoption put into a familye of that occupation, which he doth most fantasy. Whome not only his father, but also the magistrates do diligently loke to, that he be put to a discrete and an honest householder. Yea, and if anye person, when he hath learned one crafte, be desireous to learne also another, he is likewyse suffred and permitted. When he hath learned bothe, he occupieth whether he wyll onelesse the citie have more neade of the one, then of the other.

The chiefe and almooste the onelye offyce of the syphograuntes is, to see and take hede, that no manne sit idle: but that everye one applye hys

UTOPİA'LILARIN BİLGİLERİ, İŞLERİ GÜÇLERİ

Sir Thomas More (1477—1535) zamanının büyük bir edip ve devlet adamıdır. Sekizinci Henry'nin itimadını kazanmış. en yüksek devlet hizmetlerinde bulunmuşken, kralın Kraliçe Catherine'i boşayıp Anne Boleyn ile evlenmesini uygun görmediğinden dolayı hapsedilmiş; bu kanaatinde ısrar ettiği için de ölüm cezası verilmiştir. İnandığı bir fikirde ısrar etmenin, doğru hareket ettiğine inanmanın verdiği haz ile, idam sehpasına sevinerek gitmiştir. Sir Thomas More'u sonradan Roma kilisesi azizleri arasına almıştır.

Utopia *1516 yılında Lâtince olarak yazılmış; ilk defa 1551 yılında İngilizceye çevrilmiştir. İki kısımdan ibaret olan bu kitabın birinci kısmında Sir Thomas More zamanının idare şekliyle toplumun durumu üzerinde incelemelere girişir. İkinci kısmında ise Eflâtun'un* Devlet'*indeki gibi ideal bir cumhuriyet tasvir eder. More'un kendi icadettiği «Utopia» kelimesi, böylece, ideal devlet mânasına gelen bir kelime olarak dilde kullanılagelmiştir.*

Dilimize çevirdiğimiz yukardaki parça, Utopia'nın Raphe Robinson tarafından 1551 yılında yapılan ilk tercümesindendir. Bu tercümenin ikinci kısmı 1556 da; üçüncü kısmı 1597 de; dördüncü kısmı 1624 te; son kısımları da 1869, 1887 ve 1893 yıllarında çıkmıştır. Üslûbu biraz mübalâğaya kaçmakla beraber Robinson'un tercümesi, daha sonra Gilbert Burnet'ın 1684 te, Arthur Cayley'in 1808 de çıkan tercümelerinin yanında kazandığı sevgi ve ilgiyi hiç kaybetmemiştir.

Toprak işleri, şöyle toptan, kadın erkek hepsinin edindiği bir bilgidir; bunda hepsi usta olur, hepsi beceriklidir. Hepsine de ta küçük yaştan öğretilir: bir yandan okullarda ağızdan söylenerek kulakları doldurulur, bir yandan da şehre yakın tarlalarda, işin nasıl çıktığını göstermekle kalmayıp sırasında kendileri de çalıştırılarak, böylece bedenleri de işletilerek bir oyun gibi içlerine sindirilir. Dediğim gibi topunun bildiği toprak işlerinden başka her biri ayrıca ya bir, ya birkaç bilgi daha öğrenip kendine iş güç edinir. Bunlar, çoğu, yün, keten dokumacılığı, dülgerlik, demircilik, marangozluktur. Zaten orada bunlardan başka işleri tutanların sayısı, sözü edilmeğe değmiyecek kadar azdır.

Giyimlerine gelince, bütün adada bir örnektir (yalnız erkek giyecekleriyle kadınlarınki, bir de evlilerle evlenmemişlerinki arasında bir ayrılık vardır); o bir örnek ta eskiden beri hiç değişmemiştir; rabutâlı, biçimli bir elbisedir; insanın bir kımıldamasına, bir eğilip bükülmesine engel olmaz; kışa da gelir, yaza da: bu giyeceklerden (dediğim gibi) her ev kendininkileri diker. Ama

owne craft with earnest diligence. And yet for all that, not to be wearied from earlie in the morninge, to late in the evenninge, with continuall worke, like labouringe and toylinge beastes. For this is worse then the miserable and wretched condition of bondemen. Whiche nevertheles is almooste everye where the lyfe of workemen and artificers, saving in Utopia. For they dividynge the daye and the nyghte into XXIIII juste houres, appointe and assigne onely sixe of those houres to woorke before noone, upon the whiche they go streighte to diner and after diner, when they have rested two houres, then they worke III houres and upon that they go to supper. Aboute eyghte of the cloke in the eveninge (countinge one of the cloke at the firste houre after noone) they go to bedde: eyght houres they geve te slepe. All the voide time, that is betwene the houres of worke, slepe, and meate, that they be suffered to bestowe, every man as he liketh best him selfe. Not to thintent that they shold mispend this time in riote or slouthfulnes: but beynge then licensed from the laboure of their owne occupations, to bestow the time well and thriftelye upon some other science, as shall please them. For it is a solempne custome there, to have lectures daylye early in the morning, where to be presente they onely be constrained that be namelye chosen and appointed to learninge. Howbeit a greate multitude of every sort of people, both men and women go to heare lectures, some one and some an other, as everye mans nature is inclined. Yet, this notwithstanding, if any man had rather bestowe this time upon his owne occupation, (as it chaunceth in manye, whose mindes rise not in the contemplation of any science liberall) he is not letted, nor prohibited, but is also praysed and commended, as profitable to the common wealthe.

After supper they bestow one houre in playe: in summer in their gardens: in winter in their commen halles: where they dine and suppe. There they exercise themselves in musike, or els in honest and wholsome communication. Diceplaye, and suche other folishe and pernicious games they know not. But they use II games not much unlike the chesse. The one is the battell of numbers, wherein one numbre stealethe awaye another. The other is wherin vices fyghte with vertues, as it were in battel array, or a set fyld. In the which game is verye properlye shewed, bothe the striffe and discorde that vices have amonge themselfes, and agayne their unitye and concorde againste vertues. And also what vices be repugnaunt to what vertues: with what powre and strength they assaile them openlye: by what wieles and subtelty they assaulte them secretelye: with what helpe and aide the vertues resiste and overcome the puissaunce of the vices: by

yukarıda söylenilen işlerden her kişi birini öğrenir. Erkeği de, kadını da. Ancak kadınlar, güçleri yetmiyeceğinden, daha kolay işlere girişirler: yün, keten dokumak gibi. Daha ağır işler erkeklere bırakılır. Çoğu, her erkek babasının işinde yetiştirilir. Çünkü çoğu asıl ona eli yatar, asıl ona heves eder. Ama başka bir işe merakı varsa, o hoşuna giden işle uğraşan bir ailenin yanına verilir. Verildiği evin namuslu, temiz bir aile olmasına yalnız babası değil, devletin ileri gelen memurları da dikkat ederler. Evet, bir kimse bir işi öğrendikten sonra birini daha öğreneyim derse, o da olur, ona da izin verilir. Her ikisini de öğrenince, ya biri ya öteki devlet için daha gerekli değilse, dilediği ile uğraşır.

Syphograunte'ların [1] başlıca, hemen hemen tek ödevleri, kimsenin boş oturmayıp her kişinin kendi işini en titiz bir özenle görmesine bakmaktır. Ama birinin de sabah karanlığından akşam geç vakitlere kadar durmadan çalışıp çift hayvanı gibi, yük hayvanı gibi yorulmasına bırakmazlar. Öylesi, kölelerin perişan, acıklı halinden de kötüdür. Ama hemen her yerde işçilerle sanat ustalarının yaşamaları öyledir işte; bir Utopia'da değil. Orada gece ile gündüz yirmi dört eşit saate bölünmüş, bu saatlerden yalnız altısı öğleden önceki çalışmaya ayrılmıştır; bunun sonunda doğruca öğle yemeğine giderler; yemeği yiyip iki saat de dinlendikten sonra üç saat daha çalışır, gider akşam yemeğini yerler. (Öğleden sonraki ilk saati saat bir sayarak) akşam sekize doğru yatarlar: uyku vakti sekiz saattir. İşe, uykuya, yemeğe ayırmak zorunda oldukları saatlerden sonraki boş zamanı her biri kendi keyfince geçirir. Ancak onu da içkiye, hovardalığa, aylaklığa harcadıklarını sanmayın: o sırada asıl uğraşlarına çalışmak zorunda olmadıklarından o zamanı akıllıca, usluca kullanıp hoşlarına giden başka bir bilgiyi edinmeğe kullanırlar. Her sabah erkenden bir arada okuyup konuşmalar oranın bir gelenek olmuş âdetlerindendir; o toplantılara yalnız ilim adamı olmak üzere seçilmiş, geçinmeleri o yüzden olanlar gitmek zorunda iseler de kadın erkek, her çeşitten büyük bir insan kalabalığı da dinlemeğe gider: kimi birine, kimı ötekine, herkes nereye heves ederse oraya. Ama o zamanı da gene asıl uğraşı için kullanmak istiyen bulunursa (çok insanlar vardır ki ilmin hiçbir koluna merakları olmaz), o da bu isteğinden alıkonulmaz; hatta kamunun iyiliğine faydalıdır diye övülür, beğenilir.

Akşam yemeğinden sonra bir saatlerini oyunla geçirirler: yazın bahçelerinde, kışın da oturma odalarında; öğle, akşam yemeklerini de orada yerler. Ya çalgı çalarlar, ya iyi, faydalı konuşmalara girişirler. Zar oyunu çeşidinden öyle delice, zararlı oyunları bilmezler. İki oyunları vardır ki onlar da

[1] Otuz aile başına düşen hâkim.

what craft they frustrate their purposes: and finally by what sleight or meanes the one getteth the victory.

But here least you be deceaved, one thinge you muste looke more narrowly upon. For seinge they bestowe but VI houres in worke, perchaunce you maye thinke that the lacke of some necessarye thinges here of maye ensewe. But this is nothinge so. For that small time is not only enough but also to muche for the stoore and abundaunce of all thinges that be requiste, either for the necessitie, or commoditie of life. The which thinge you also shall perceave, if you weye and consider with your selfes how great a parte of the people in other contries lyveth ydle. First almost all women, whyche be the halfe of the whole numbre: or els if the women be somewhere occupied, there most commonlye in their steade the men be ydle. Besydes this how greate, and howe ydle a companye is there of preystes, and relygious men, as they call them? put thereto al ryche men, speciallye all landed men, which comonlye be called gentilmen, and noble men. Take into this numbre also their ser vauntes: I meane all that flocke of stoute bragging russhe bucklers. Joyne to them also sturdy and valiaunte beggers, clokinge their idle lyfe under the coloure of some disease or sickness. And trulye you shall find them much fewer then you thought, by whose labour all these thinges are wrought, that in mens affaires are now daylye used and frequented. Nowe consyder with youre selfe, of these fewe that doe woorke, how fewe be occupied, in necessarye woorkes. For where money beareth all the swinge, there many vayne and superfluous occupations must nedes be used, to serve only for ryotous superfluite, and unhonest pleasure. For the same multitude that now is occupied in woork, if they were devided into so fewe occupations as the necessarye use of nature requyreth; in so greate plentye of thinges as then of necessity woulde ensue, doubtles the prices wolde be to lytle for the artifycers to maynteyne their livinges. But yf all these, that be nowe busied about unprofitable occupations, with all the whole flocke of them that lyve ydellye and slouthfullye, whyche consume and waste everye one of them more of these thinges that come by other mens laboure, then II of the workemen themselfes doo: yf all these (I saye) were sette to profytable occupatyons, you easelye perceave howe lytle tyme would be enoughe, yea and to muche to stoore us with all thinges that maye be requisite either for necessitie, or for commoditye, yea or for pleasure, so that the same pleasure be trewe and natural. And this in Utopia the thinge it selfe maketh manifeste and playne. For there in all the citye, with the whole contreye, or shiere adjoyning to it scaselye 500 persons of al the whole numbre of men and women, that be neither

satrançtan pek farklı değildir. Biri, sayılar cengidir; bunda bir sayı ötekini yok eder. Öteki oyunda ise, bir cenk meydanında, bir av alanında imişler gibi kötülüklerle iyilikler biribirleriyle savaşır. O oyunda kötülüklerin kendi aralarında uzlaşamayıp çarpıştıkları halde iyiliklere karşı birleşip anlaşıverdikleri çok iyi gösterilmiştir. Bundan başka hangi kötülüklerin hangi iyiliklere düşman oldukları, onlara nasıl bir güçle açıktan açığa saldırdıkları, arkadan vurmak için de ne gibi düzenlere, ne gibi ustalıklara başvurdukları; iyiliklerin ise ne gibi yardımlarla kötülüklere karşı koyup onları alt ettikleri, emeklerini nasıl boşa çıkardıkları, sonunda birinden birinin nasıl kazandığı görülür.

Yalnız burada yanılmamak için bir noktaya iyice dikkat etmelisiniz. Ancak altı saatlerini işe ayırdıklarını duyunca belki de bu yüzden bazı lüzumlu şeylerin eksik kaldığını sanırsınız. Hiç de öyle değildir. O kısa zaman, hayatın ihtiyaçları için olsun, rahatlığı için olsun gereken bütün eşyanın bol bol yapılmasına yeter de artar bile. Başka ülkelerde insanların ne kadar çoğunun boş oturduklarını bir düşünür, göz önüne getirirseniz bunu siz de açıkça görürsünüz. Bir kere bütün nüfusun yarısı demek olan kadınların hemen hepsi iş görmezler; kadınlar herhangi bir işle uğraşınca da onların yerine erkekler boş oturuyor demektir. Ya rahip, din adamı dediğimiz insanlar: o ne büyük bir boş gezenler kalabalığıdır! onlara bir de zenginleri, hele şu kibar, asil denilen çiftlik çubuk sahipleriyle uşaklarını, yani bir işe yaramaz, sade böbürlenir, pazıları şişkin kalkanlar sürüsünü katın, tembelliklerini bir rahatsızlık, bir hastalık süsü altında gizlemek istiyen bir yığın güçlü kuvvetli dilenciyi de unutmayın. O zaman siz de anlarsınız ki insanların şimdi her gün kullandıkları, aradıkları şeyleri yapanların sayısı sandığınızdan çok küçüktür. Şimdi iş gören o azlığı, gerekli işlerle ne kadar kimsenin az uğraştığını bir düşünün. Bir yerde ki para her şeyin ölçüsüdür, orada ancak sefahate, ahlâksızca eğlencelere hizmet eden birçok boş, lüzumsuz uğraşlara ihtiyaç duyulur. Bugün işle uğraşan kalabalık, ancak tabiatin istediği lüzumlu birkaç uğraşa bölünecek olursa, o zaman bize gereken şeylerden o kadar çok elde edilir ki hiç şüphesiz fiyatlar işçilerin yaşamasını karşılıyamıyacak kadar düşer. Ama bugün faydasız uğraşlara çalışanlarla tembel tembel, boşu boşuna yaşayıp her biri, başkalarının emekleriyle elde edilmiş eşyayı iki işçinin harcıyacağından fazla harcayıp ziyan eden insanlar sürüsünü, işte bütün o adamları faydalı uğraşlara koyun, kolayca anlarsınız ki ihtiyaçlarımız, rahatımız, zevkimiz, evet, gerçek, tabiî olması şartiyle zevkimiz için de istediğimiz eşyayı elde etmeğe az bir zaman yeter de artar bile. Bunun böyle olduğu Utopia'da iyiden iyiye görülüp anlaşılır. Orada, çevresindeki köylerle birlikte bütün şehirde, çalışamıyacak kadar yaşlı, yahut zayıf olanlardan başka kendilerine iş gördürülmiyen kadın

to olde, nor to weake to worke, be licensed and discharged from laboure. Amonge them be the siphograuntes (whoe thoughe they be by the lawes exempte and privileged from labour) yet they exempte not themselfes: to the intent that they may the rather by their example provoke other to worke. The same vacation from labour do they also enjoye, to whome the people persuaded by the commendation of the priestes, and secrete election of the siphograuntes, have geven a perpetual licence from laboure to learninge. But if any one of them prove not accordinge to the expectation and hoope of him conceaved, he is forthwith plucked backe to the company of artificers. And contrary wise, often it chaunceth that a handicraftes man doth so earnestly bestowe his vacaunte and spare houres in learninge, and throughe diligence so profyteth therin, that he is taken from his handy occupation, and promoted to the company of the learned. Oute of this order of the learned be chosen ambassadours, priestes, tranibores, and finallye the prince him selfe. Whome they in their olde tonge cal Barzanes, and by a newer name, Adamus. The residewe of the people being neither ydle, nor yet occupied about unprofitable exercises, it may be easely judged in how fewe houres how muche good woorke by them may be donne and dispatched, towardes those thinges that I have spoken of. This commodity they have also above other, that in the most part of necessarye occupations they neade not so much work, as other nations doe. For first of all the buildinge or repayringe of houses asketh everye where so manye mens continual labour, bicause that the unthrifty heire suffereth the houses that his father buylded in contyneuaunce of tyme to fall in decay. So that which he myghte have upholden wyth lytle coste, hys successoure is constreyned to buylde it agayne a newe, to his great charge. Yea manye tymes also the howse that stoode one man in muche moneye, another is of so nyce and soo delycate a mynde, that he settethe nothinge by it. And it beynge neglected, and therefore shortelye fallynge into ruyne, he buyldethe uppe another in an other place with no lesse coste and charge. But amonge the Utopians, where all thinges be sett in a good ordre, and the common wealthe in a good staye, it very seldom chaunceth, that they cheuse a newe plotte to buyld an house upon. And they doo not only finde spedy and quicke remedies for present faultes: but also prevente them that be like to fall. And by this meanes their houses continewe and laste verey longe with litle labour and smal reparations: in so much that this kind of woorkmen sometimes have almost nothinge to doo. But that they be commaunded to hewe timbre at home, and to square and trimme up stones, to the intente that if anye woorke chaunce, it may the spedelier rise. Now, syr, in theire apparell, marke

erkek beş yüz kişi ya var, ya yoktur. Siphograunt'lar bunların arasındadır; (kanun kendilerini iş görmekten bir imtiyaz olarak affediyorsa da) onlar gene, örnek olsunlar da başkalarını çalıştırsınlar diye, işten kaçınmazlar. Rahiplerin tavsiyesi, Siphograunt'ların da gizli reyi ile ilim adamı olmak üzere işçilikten daimi surette affedilenler de işçilik zorunda değillerdir. Ama bunlardan biri beklenildiği, umulduğu gibi çıkmazsa gene işçiler arasına gönderilir. Buna karşılık bazan da, el işçilerinden biri, kendi keyfine bırakılan boş saatlerini akıllıca kullanıp da ilim edinmiğe harcar, çabalaması sayesinde pek ileri giderse o da el işçiliğinden alınıp bilginler arasına yükseltilir. Elçiler, rahipler, tranibore'lar [1], devletin reisi işte bu bilginlerden seçilir. Devlet reisine eski dillerinde Barzanes denirdi, yeni adı Adamus'tur. Ulusun öteki insanları boş durmayıp faydasız çalışmalarla da uğraşmadıklarından, yukarıda söylediğim şeyler için az bir zamanda ne kadar iyi iş görülüp çıkarılacağı kolayca anlaşılabilir. Başka uluslar üzerine bir üstünlükleri de, faydalı uğraşlar için onlar kadar çalışmak zorunda olmamalarıdır. Bir kere her yerde ev yapmak, ev onarmak bircok kimselerin durmadan çalışmasına sebep olur, çünkü müsrif oğul babasının kurduğu evlerin zaman geçtikçe harap olmasına aldırmaz. Onun az bir masrafla kurtarabileceğini kendinden sonra gelenler yeni baştan yaptırmak zorunda kalıp ağır bir yük altına girerler. Evet, çok kere de bir adama haylı paraya mal olmuş bir eve bir başkası, kafaca pek yüksekmiş, pek inceymiş diye, hiç emek vermez; ev bakımsızlık yüzünden az zamanda harap oluverince gidip başka bir yerde gene o kadar masrafa, o kadar yük altına girerek bir başkasını yaptırır. Utopia'lılarda ise her şey yolunda gittiğinden, kamunun işleri düzeninde olduğundan, ev kurmak için yeni bir arsa seçildiği pek seyrektir. Gördükleri sakatlıklara tez elden çare aramakla kalmazlar, sakatlıkları baş göstermeden önlerler. Böylece evleri az bir emekle, küçük onarmalarla uzun zaman dayanır kalır; öyle ki o gibi işçiler bazan yapılacak hemen hiçbir şey bulamazlar. O zamanlarda onlara evlerinde oturup kereste biçmeleri, taş yontmaları söylenir ki bir iş çıkarsa çabucak olup bitsin.

Gelelim, Efendim, giyeceklerine; bakın bir, rica ederim, ne kadar az işçiye ihtiyaçları vardır. Bir kere iş başında iken arkalarına meşinden, yahut deriden sade bir elbise giyerler ki bu yedi yıl dayanır. Dışarı çıkacak olurlarsa üstlerine bir palto alıp bununla o sade elbiseyi örterler. Bu paltolar bütün adada bir renkte, yünün kendi rengindedir. Bunun için yünlü kumaşı yalnız öteki ülkelerden daha az harcamakla kalmaz, daha da ucuza mal ederler. Keten kumaşlar daha az işçilik istediğinden daha çok kullanılır.

[1] Syphograunt'ları idare eden yüksek memur.

(I praye you) howe few woorkmen they neade. Fyrste of al, whyles they be at woorke, they be covered homely with leather or skinnes, that vill last VII yeares. When they go furthe abrode they caste upon them a cloke, whych hydeth the other homelye apparel.

These clookes throughout the whole iland be all of one coloure, and that is the natural coloure of the wull. They therefore do not only spend much lesse wullen clothe then is spente in other contries, but also the same standeth them in muche lesse coste. But lynen clothe is made with lesse laboure, and is therefore hadde more in use. But in lynen cloth onlye whytenesse, in wullen only clenlynes is regarded. As for the smalnesse or finenesse of the threde, that is no thinge passed for. And this is the cause wherfore on other places IIII or V clothe gownes of dyvers coloures, and as manye silke cootes be not enoughe for one man. Yea and yf he be of the delicate and nyse sorte X be to fewe: whereas there one garmente wyl serve a man mooste commenlye II yeares. For whie shoulde he desyre moro? Seinge yf he had them, he should not be the better hapte or covered from colde, neither in his apparel anye whitte the comlyer.

Wherefore, seinge they be all exercysed in profitable occupations, and that fewe artificers in the same craftes be sufficiente, this is the cause that plentye of all thinges beinge among them, they doo sometymes bringe forth an innumerable companye of people to amend the hyghe wayes, yf anye be broken. Many times also, when they have no suche woorke to be occupied aboute, an open proclamation is made, that they shall bestowe fewer houres in worke. For the magistrates doe not exercise their citizens againste their willes in unneadefull laboures. For whie in the institution of that weale publique, this ende is onely and chiefly pretended and mynded, that what time maye possibly be spared from the necessarye occupations and affayres of the commen wealth, all that the citizeins shoulde withdrawe from the bodely service to the free libertye of the minde, and garnisshinge of the same. For herein they suppose the felicitye of this liffe to consiste.

THOMAS MORE

Ketenlerde yalnız beyazlığa, yünlülerde de yalnız temizliğe bakarlar. İpliği ince olsun, güzel olsun diye söz edilmez. Başka ülkelerde bir tek kişiye türlü renklerde dört beş kat elbisenin, bir o kadar da ipeklinin yetmemesi işte bu yüzdendir. Evet, hele o kişi kibar soyundansa on kat da az gelir; Utopia'da ise bir elbise bir kişiye çoğu iki yıl dayanır. Fazlasını ne diye istesin? Kat kat elbisesi olunca soğuktan sanki daha mı korunacak, daha mı yakışıklı görünecek?

Böylece herkes faydalı şeylerle uğraştığı, bir işe de az işçi yettiği için her şeyleri boldur; bazan ülkenin yollarından biri bozuldu mu, onarmak için bakarsınız büyük bir kalabalık toplanıvermiştir. Bazan da, yapılacak öyle bir iş de olmazsa, herkesin işine daha az zaman ayırmasını bildiren bir ilân çıkıverir. Çünkü devleti yönetenler yurrttaşlarını, lüzumsuz işlerde istemiye istemiye çalıştırmazlar. Kamunun rahatı için başlıca şu tek nokta göz önünde tutulup düşünülmüştür: zorunlu uğraşlarla kamunun iyiliği işlerinden artan bütün zamanı yurttaşlar, bedence çalışmadan uzakta, zihinleri hür olarak, kafalarının içini süslemeğe kullanabilmelidir. Onlar için hayatta asıl saadet işte budur.

Tercüme eden: *Adnan BALKIŞ*
Ankara Beşinci Orta Okul İngilizce Öğretmeni

MON PERE ET MOI

J'ai perdu ma mère à l'âge de quinze ans. Mon père se chargea seul de mon éducation. Je l'aimais tendrement, et je mis toute mon application à répondre à ses soins. Il était commandant de sa province. Il était à son aise, et passait pour très riche, parce qu'il tenait un grand état, et qu'il faisait beaucoup d'aumônes. J'avais été bercée par des mies d'idées de grande fortune, et je m'ennuyais souvent de l'économie que me prêchait mon père. Un jour que j'en avais plus d'humeur qu'à l'ordinaire, j'eus avec lui une conversation que je n'ai jamais oubliée. Il y a longtemps que je me propose de la mettre par écrit, parce qu'elle pourra être utile aux jeunes personnes qui se feraient sur la richesse, comme moi, des idées fausses. Voici à peu près ce qui fut dit entre nous.

Moi. — Je ne saurais souffrir qu'on méprise la richesse. Il faut être bien mal né pour ne pas envier tout le bien qu'elle met à portée de faire.

Mon Père. — Dis plutôt, mon enfant, qu'il faut être bien vain pour n'en pas redouter les dangers.

Moi. — Je vous assure, mon père, que je n'en suis nullement alarmée. Qu'importe qu'on ait des fantaisies lorsqu'on a de quoi les satisfaire?

Mon Père. — Puisse l'expérience, ma fille, ne vous jamais apprendre qu'une fantaisie satisfaite en amène dix autres, et que le moindre inconvénient des richesses est à la longue l'impossibilité de satisfaire aux besoins réels pour avoir trop cédé aux superfluités.

Moi. — Vous ne me montrez jamais, mon père, que les mauvais côtés de l'opulence; permettez-moi, à mon tour, de plaider un peu sa cause.

Mon Père. — J'y consens.

Moi. — Je ne parlerai point de ce que vous appelez son côté frivole. Je sens bien que si l'on n'avait que le luxe et le faste à alléguer en faveur des richesses, elles ne seraient pas aussi désirables pour tous; c'est cependant par ce côté frivole que la richesse fait souvent la douceur et l'agrément de la vie. Mais, sans s'y arrêter, peut-on être indifférent au plaisir d'orner sa maison, d'embellir et d'améliorer sa terre, d'amasser des revenus à ses enfants, sans être obligé de se retrancher, ni de les priver de l'aisance, ni de se

BABAM VE BEN

Annemi onbeş yaşımda kaybettim. Beni yetiştirmeyi babam tek başına üzerine aldı. Onu çok severdim ve gayretlerinin meyve vermesi için ben de elimden geldiği kadar çalıştım. Memleketin valisi idi. Hali vakti yerinde olan ona şatafatlı bir hayat sürdüğü ve yoksullara da elini uzattığı için çok zengin derlerdi. Ben bile sağdan soldan kulağıma çalınan sözlerden çok paramız olduğunu sandığımdan babamın tutumlu olmam için verdiği öğütler çok defa canımı sıkardı. Her zamandan daha fazla kızdığım bir gün onunla bu konu üzerinde uzunboylu konuştuk. Halâ unutamadığım bu konuşmayı çoktandır yazmak istiyorum. Çünkü zenginlik hakkında benim gibi yanlış fikirleri olabilecek gençlere faydalı olacağını sanıyorum. Aramızda geçen sözler hemen hemen şunlardır:

Ben.— Zenginliğin hor görülmesine doğrusu tahammül edemem. Onun sayesinde yapılabilecek iyiliklere özenmemek için insanın yaradılışta bozuk olması lâzım.

Babam.— Daha ziyade onun yarattığı tehlikeleri görmemek için çok dar görüşlü olmek olmak gerekir, de kızım.

Ben.— İnanın babacığım, bu tehlikeler benim gözümü hiç korkutmuyor. İnsanın elinde karşılıyacak parası olduktan sonra hevesleri olmuş ne zararı var?

Babam.— Tecrübe ile öğrenmenizi dilemem, fakat bilin ki tatmin edilen bir heves on tanesini daha peşinden getirir. Zenginliğin bize verdiği en ufak zarar, boş heveslere boyun eğe eğe, hakıkî ihtiyaçlarımızı yerine getirmek imkânsızlığını yaratmasıdır.

Ben.— Siz daima bana onun yalnız kötü taraflarını gösteriyorsunuz. Bırakın, ben de biraz onun tarafını tutayım.

Babam.— Pek âlâ, söyleyin.

Ben.— Ben onun boş hevesler uyandırdığını söylediğiniz tarafından söz açacak değilim. Zira his ediyorum ki eğer zenginliğin lehinde ileri sürülecek elde yalnız onun lüks ve gösteriş tarafı olursa servet herkes için istenilecek bir şey olmaktan çıkar. Bununla beraber hayatın tadını ve zevkini çıkartan da zenginliğin bu şatafatlı tarafı olduğu muhakkak. Bu nokta üzerinde fazla durmamakla beraber şunu da söylemeden duramıyacağım: Bir insan evini süslemek, topraklarını güzelleştirerek daha iyi bir duruma

refuser à sa générosité naturelle? Je m'en rapporte à vous, mon père: quelle satisfacton n'avez-vous pas lorsque vous avez pu vous laisser aller à ce penchant, et vous avouer en même temps qu'il n'a pas été satisfait à mes dépens? J'ai vu, oui, j'ai vu souvent votre joie à l'aspect de vos coffres remplis du fruit des récoltes; si vous n'êtes pas indifférent à cet avantage, mon père, bien d'autres peuvent en être vains. Je ne sais, mais j'avoue que le particulier le plus riche me paraît être le plus heureux. Par exemple, je sens que j'aurais la fantaisie d'orner ma ville d'un édifice qui me fît connaître aux quatre coins du monde, moins pourtant par sa magnificence que par son utilité.

Mon Père. — Sophisme de la vanité, mon enfant!

Moi. — Eh bien, mon père, un pauvre honteux qu'on tire de la misère, un autre indigent qu'on délivre de la servitude, de l'oppression ou de l'injustice... Ceux qu'on aime, à qui on ne laisse pas le temps de désirer... Ah! qui mieux que vous peut être touché de cet avantage! Ce ne sont pas là des sophismes.

Mon Père. — Tout cela est en effet beau dans la spéculation; mais cela ne se passe point ainsi dans le fait. Tous ces avantages sont chimériques. On ne destine point ses richesses acquises à être réparties sur ceux qui affichent ou qui cachent leur misère. Je vais plus loin. Je suppose ces dispositions bienfaisantes dans le cœur des riches, et j'ai à y opposer tous les vices de caractère que les richesses entraînent, la dureté, par exemple, envers les pauvres, la hauteur envers les domestiques, l'ostentation qui guide la générosité, etc. Passons sur les injustices d'inadvertance et de paresse; mais les injustices de devoir et de décence, lorsqu'on est riche, ne doivent-elles pas, dix fois par jour, faire venir les larmes aux yeux de quiconque a le moindre principe de bienfaisance et d'humanité? La nécessité d'avoir un nombre de valets et d'équipages inutiles, le double de vêtements nécessaires, tandis qu'une foule de malheureux, de créanciers peut-être, sont souvent trop heureux d'emporter quelques légères marques de compassion. Mais la décence ne permet pas qu'on hasarde sa réputation d'homme riche pour se donner celle de fermier du pauvre, qui est la seule que le riche devrait ambitionner.

Moi. — Mais, mon père, il y a des dépenses d'état. Le riche doit-il donc se regarder toute sa vie comme le fermier du pauvre?

Mon Père. — Et pourquoi non? A la fin de votre vie, vous trouverez-vous fort à plaindre d'avoir pris et conservé ce titre? Cette ambition serait au

sokmak, çocukları hesabına gelir üstüne gelir koymak istemez mi ? Bilhassa bunları nefsinden, çocuklarının rahatından, ne de kendi cömertlik duygularından fedakârlık yapmak zorunda kalmadan sağlayabilirse, buna diyecek yok. Meselâ sizi ele alalım babacığım : Bu içten gelen arzularınızı yerine getirebildiğiniz ve bunun benim zararıma olmadığını gördüğünüz zaman sevinciniz ne eşsiz oluyor ! Topraklarınızın geliriyle dolmuş kasalarınız önündeki sevincinizi kaç kere gördüm. Siz nasıl zenginliğin bu faydasına lâkayt kalmıyorsanız, başkaları daha da ileri giderek onunla öğünebilir. Bilmiyorum ama bence en mesut insan en zengin insandır. Meselâ memleketimi, şatafatından ziyade faydasıyla adımı dünyanın dört bucağına tanıtabilecek bir müessese ile donatmak hevesinin bir gün bana da gelebileceğini şimdiden hissediyorum.

Babam.— Bunlar gurur safsatasından başka bir şey değildir, yavrum.

Ben.— Peki baba, boynu bükük bir fakiri yoksulluktan çekip çıkarmak, bir diğerini kölelik, zulüm ve haksızlıktan kurtarmak, sevdiklerine istemeleri için zaman bile bırakmadan vermek... Bu kudretlere sizden daha fazla kim sevinebilir ? Bunlar da safsata mı ?

Babam.— Evet bütün bunlar nazariyatta çok hoş, ama hakikatta hiç böyle olmuyor. Zenginliğin verdiği bu kudretler kuruntudan başka bir şey değildir. Para ne yoksulluğunu dışarı vuranlara, ne de saklıyanlara öleştirmek için kazanılmaz. Ben daha ileri giderek zenginlerin kalbinde bu iyi duyguların bulunduğunu kabul edeyim. Buna karşılık zenginliğin meselâ yoksullara karşı sertlik, hizmetkârlara karşı azamet, cömertliğimizin esası olan gösteriş ve saire... gibi karakter bozukluğu getirdiğini de unutamayız ya!.. Dikkatsizlik veya tenbellik yüzünden yapılan haksızlıkları bir tarafa bırakalım. Zengin bir insanın vazife veya terbiye icabı yaptığı haksızlıklar, kalbinde biraz iyilik ve insanlık duyguları bulunan bir kimsenin günde bir kaç defa gözünden yaş getirtecek kadar acı değil mi? Ya lüzumsuz bir sürü at, araba, uşak ve elbise sahibi olanlar... Halbuki içlerinde belki alacaklılar da bulunan bir çok zavallı kendilerine gösterilecek en ufak bir şefkat eserine ne kadar sevinecektir. Fakat zengin adam şöhreti dururken hiç fakirin koruyucusu namı alınır mı? Buna terbiyemiz elverişli değildir. Halbuki zengin bir adamın bütün gönlüyle istemesi lâzım olan nam yalnız bu olmalıdır.

Ben.— Peki baba, ama mevkiin icap ettirdiği sarfiyata ne dersiniz? Zengin bütün ömrü boyunca kendisine yoksulun koruyucusu göziyle bakmak zorunda mı kalacak?

Babam.— Neden kalmasın? Böyle bir ismi aldığı ve muhafaza ettiği için hayatının sonunda kendisini çok acınacak bir halde mi bulacak sanki?

moins aussi louable que celle de bâtir un édifice qui n'a souvent d'autre utilité que celle d'afficher la vanité du fondateur.

Moi. — Il pourrait cependant y avoir tel établissement qui ferait également honneur à son instituteur et profit au public.

Mon Père. — C'est-à-dire qu'on rendrait justice à son motif; mais on n'a guère vu de ces sortes d'établissements passer la seconde génération sans que les abus ne surpassent de beaucoup leur utilité. De sorte que si l'instituteur avait employé ses sommes à acquitter sa dette envers les pauvres qui, vraisemblablement, ont été négligés, elles auraient été beaucoup plus profitables.

Moi. — On peut, je crois, acquitter cette dette, et jouir, en même temps, d'une fortune honnête sans se la reprocher.

Mon Père. — Peu de fortunes sont assez innocentes dans leur principe pour en jouir en sécurité. Il en est, cependant. Mais je laisse tous les lieux communs rebattus par les moralistes, et je demande seulement, mon enfant, si l'on est justifié en morale de n'avoir point fait le mal, et de n'avoir fait que le bien quand on a connu le mieux. D'après cette considération, qui ne peut être négligée que par des âmes étroites, voyez à combien de reproches le riche s'expose par le seul emploi de la richesse.

Moi. — Si elle nous rend coupable toutes les fois qu'on n'en fait pas le meilleur usage possible, je ne sache rien de plus incommode ni même de plus funeste que la richesse.

Mon Père. — Voilà, ma fille, ce que je ne cesse de vous répéter.

Moi. — Mais, mon père, vous me parlez sans cesse de bienfaisance et d'humanité, et si j'osais...

Mon Père. — Parlez.

Moi. — Pourquoi avons-nous tous les jours, souvent pour nous seuls, une table couverte d'un grand nombre de mets exquis et inutiles? Pourquoi occupons-nous une maison immense, dans laquelle nous avons un appartement de chaque saison; tandis que cent mille de nos semblables n'ont point de toit et manquent de pain?

Mon Père. — Voilà précisément, ma fille, les injustices d'état dont je vous parlais. Je me suis mis au-dessus du préjugé autant qu'il a dépendu de moi; mais tout ce que j'ai pu faire a été de disposer d'un appartement de cette maison en faveur d'un pauvre officier retiré du service: encore avez-vous vu les couleurs qu'on a voulu donner à cette action, jusqu'à mander à la cour que je tirais parti du logement que le roi me donne.

Hiç değilse bu istek çok defa kuranın gururunu ilân etmekten başka faydası olmıyan bir bina kurmak arzusu kadar alkışa değer.

Ben. — Öyle bir müessese de olabilir ki hem kurana şeref getirir, hem de halka faydası dokunabilir.

Babam. — Yani gayesine uygun hareket edilebilir, demek istiyorsunuz. Fakat yolsuzlukları faydasını çok geride bırakmadan sonraki nesillere geçmiş tek bir müessese görülmemiştir. Onun için böyle bir bina kuracak yerde zengin adam parasını bu yüzden ihmal ettiği yoksullra karşı olan borcunu ödemekte kullansa çok defa iyi bir iş görmüş olur.

Ben.— Bana kalırsa insan hem yoksullara karşı olan borcunu yerine getirebilir, hem de namusu ile kazandığı parasından faydalanabilir.

Babam.— Rahat kalple nimetlerinden faydalanabilmek için esasında pek az servet dürüst kazanılmıştır. Hiç te yok demiyorum; ben bu hususta moralistlerin söylediği beylik sözleri bir kenara bırakarak şunu soracağım çocuğum : daha fazla iyilik yapmak elinde olduğu halde, buna yanaşmadan ufak tefek yardımlarla iktifa eden ve hiç kimseye de fenalığı dokunmadığını söyliyen bir insan acaba ahlâk bakımından mükemmel sayılabibir mi ? Ancak basit ruhlu insanlar tarafından kale alınmıyacak olan bu düşünceye göre, bakınız, bir zengin yalnız parasını kullanma bakımından ne kadar hücuma maruzdur.

Ben. — Eğer paramızı mümkün olduğu kadar iyi bir şekilde kullanmadığımız her defasında suçlu oluyorsak, bence zenginlikten daha fazla rahatı kaçıran, hatta daha da fena birşey olamaz.

Babam. — İşte demindenberi benim de size anlatmak istediğim bu ya...

Ben. — Siz durmadan hayırdan, insanlıktan dem vuruyorsunuz ama eğer cesaret edebilsem....

Babam. — Korkmayın söyleyin.

Ben. — Neden her gün, hem de yalnız ikimiz için, soframızı bir sürü nefis, fakat lüzumsuz yemeklerle dolduruyoruz? Yüz binlerce vatandaşımız başlarını sokacak bir yer ve ekmek bulamadan yaşar dururken neden biz içinde her mevsim için ayrı bir daire bulunan çok büyük bir evde oturuyoruz?

Babam. — Bunlar, kızım, demin size söylediğim mevki yüzünden yapılan haksızlıklardır. Ben elimden geldiği kadar bu âdetin kurbanı olmamağa çalıştım. Bütün yapabildiğim sadece emekli bir subaya evimizden bir daire ayırabilmek oldu. Bu hareketime bile binbir mana verenler, hatta kıralın bana verdiği evden faydalanıyorum diye saraya kadar şikâyet edenler olmadı değil.

Ben.— Evet, orası öyle. O halde ne yapmalı? Yapılan iyilik öğrenilince değerini kaybediyor. İşin aslı da bilinmeyince insanı kötülüyorlar.

Moi. — Mais, en effet, comment faire? Si la bienfaisance est connue, elle perd son prix; si elle est inconnue, on la calomnie.

Mon Père. — On la calomnie; et qu'importe?

Moi. — Si le riche renferme ses richesses dans ses coffres, c'est un avare qu'on méprise; s'il les dissipe, c'est un insensé.

Mon Père. — L'une et l'autre de ces extrémités seraient, en effet, blâmables; mais souvent on les suppose légèrement. Croyez-vous que celui qui mépriserait tout faste et placerait ses richesses en actions honnêtes ne se ferait pas un caractère plus distingué parmi les hommes et ne leur apprendrait pas, à la longue, combien les idées qu'ils ont de la considération sont fausses et petites?

Moi. — Peut-être; mais un seul riche ne peut pas non plus secourir tous les indigents.

Mon Père. — D'accord.

Moi. — Il me paraît très difficile alors de renfermer son devoir à cet égard dans des bornes irrépréhensibles. A qui doit-on donner, et combien doit-on donner?

Mon Père. — Il faut secourir le pauvre. J'appelle ainsi celui qui, par quelque cause insurmontable, n'a pas de quoi satisfaire ses besoins absolus; car je ne veux pas qu'on encourage la débauche et la fainéantise. Quant à votre question, n'est-il pas vrai que si toute la somme de la misère publique était connue, ce serait exactement la dette de toute la richesse nationale?

Moi. — J'entends.

Mon Père — Si la somme de toute la richesse nationale était connue, chaque particulier saurait quelle portion de cette dette il aurait à acquitter. Il dirait: Toute la richesse nationale doit tant à la misère publique; donc la portion de la richesse nationale que je possède doit tant à la misère publique que j'ai à soulager. Me suivez-vous?

Moi. — Oui, mon père, à merveille.

Mon Père — Vous convenez donc bien que ce qu'il donnerait de moins serait un vol fait aux pauvres? Il ne commencerait à être humain, généreux, bienfaisant qu'en donnant au delà.

Moi. — Eh bien! oui, mon père; mais la somme de la misère publique n'est pas connue.

Mon Père. — Ajoutez que chacun ignorant sa dette, on ne s'acquitte point, ou l'on s'acquitte mal. Quand on a jeté un liard dans le chapeau d'un pauvre, on se tient quitte. Voilà pourquoi, mon enfant, il vaut mieux faire trop que trop peu.

Babam. — Haklısın, kötülerler, fakat ne zararı var?

Ben. — Parasını kasasına saklıyan bir zengin kötü ve hasis bir insan sayılıyor. Aksine parasını etrafa saçana da akılsız diyorlar.

Babam. — Evet, bu aşırı hareketlerin ikisi de kötü sayılabilir. Böyle olmakla beraber onlara lâzım olduğu kadar önem veren nerde? Her türlü şatafatı çiğniyerek parasını namuslu işlere bağlıyan bir zenginin, insanlar arasında daha mümtaz bir mevkii olacağını ve yavaş yavaş insanların şeref hakkındaki fikirlerinin ne kadar boş ve yanlış olduğunu onlara ispat edeceğini kabul etmez misiniz?

Ben. — Belki. Fakat bir zengin de bütün yoksullara elini uzatamaz ya!...

Babam. — Doğru, uzatamaz.

Ben. — O halde vazifesinin nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek ve böylelikle hücumdan kurtulmak bana pek güç bir iş gibi görünüyor. Meselâ kime ve nekadar verilecek?

Babam. — Tabi yoksullara. Yoksulu da önüne geçilmez herhangi bir sebep yüzünden mutlak ihtiyaçlarını karşılıyamıyan bir kimse olarak alıyorum. Çünkü sefahata ve aylaklığa önayak olunmasını istemem. Sizin sualinize gelince: Eğer memleketteki yoksulluğun umumî tutarı bilinse, o zaman millî zenginliğin bu yoksulluğa olan borcu kendiliğinden meydana çıkmış olmaz mı?

Ben. — Evet, çıkar.

Babam. — Diğer taraftan millî zenginliğin miktarı da belli olsa o zaman herkes bu borçtan kendi payına düşeni bilir ve der ki: «Millî zenginlik umumî yoksulluğa şu kadar borçludur. O halde bende servetime denk olarak şu kadar yoksula el uzatmak zorundayım.» Nasıl beni takip edebiliyormusunuz?

Ben. — Tabi,, tabi..

Babam. — O halde bir zengin bu miktardan ne kadar az verirse yoksulların payından o kadar çalmış olur değil mi! Aksine bu miktardan daha fazla verdiği zaman ancak insaniyetli, cömert ve iyilik sever sıfatlarına hak kazanır.

Ben. — Çok doğru babacığım. Lâkin umumî yoksulluk miktarı bilinmez ki!

Babam. — Buna herkesin vazifesini bilmediği için ya borcunu ödemediğini veyahut ta az ödediğini ilâve edebilirsiniz. Bir yoksulun şapkasına bir mangır atan vazifesinin orada bittiğini sanıyor. İşte bu yüzden daha fazla vermek çok az vermekten daima daha iyidir, kızım.

Ben. — Peki ama insan çocuklarına yabancılardan daha fazla borçlu değil midir?

Babam. — Elbette borçludur. Yalnız bu borcun sınırlarını çizmek kolay: tam ihtiyaçları ne ise o kadar. Şikâyete de hakları olamaz.

Moi. — Mais ne doit-on pas plus à ses héritiers qu'à des inconnus?

Mon Père. — Sans doute; mais les bornes de ce qu'on leur doit sont aisées à prescrire. Le nécessaire de leur état; voilà tout, et ils ne sont point en droit de se plaindre.

Moi. — Vos principes me paraissent bien sévères. Combien vous condamnez de riches!

Mon Père. — Moi-même, je n'ai peut-être pas satisfait à mon devoir aussi rigoureusement que je le devais; mais j'ai fait de mon mieux. J'aurais pu, comme tous ceux de mon rang, avoir des équipages de chasse, nombre de domestiques et de chevaux inutiles; mais j'ai mieux aimé nourrir et habiller douze pauvres de plus tous les hivers. Depuis que vous êtes répandue dans le monde, vous m'avez demandé quelquefois de faire monter les diamants de feu votre mère, d'augmenter votre pension, de vous donner une femme de chambre de plus; je n'ai point trouvé vos demandes déplacées. Par la même raison, vous devez avoir trouvé un peu de dureté dans mes refus; mais voyez, mon enfant, était-il naturel que je me rendisse à des fantaisies, tandis que les pauvres habitants de ma terre auraient gémi des retranchements que j'aurais été obligé de leur faire?

Moi. — Ah! mon père, je ne serais pas digne d'avoir le nécessaire, si je pouvais regretter l'emploi des sommes que vous m'avez refusées.

Mon Père. — Je gage, mon enfant, que vous n'avez point encore pensé à vous acquitter de votre dette... Vous rêvez. Tranquillisez-vous, j'y ai pourvu. Songez seulement que lorsque vous succéderez à mon bien, vous succéderez aussi à mes obligations.

De ce jour, je fis vœu de porter une petite bourse destinée au payement de la dette des pauvres. Celle de mes fantaisies a été longtemps beaucoup plus considérable, et j'en rougis. Après cette conversation, qui me rendit triste et rêveuse parce qu'elle contrariait mes idées, nous nous promenâmes chacun de notre côté. Mon bon père rêvait; je lui en demandai le sujet; il fit difficulté de me le dire, craignant que les idées qui l'occupaient ne fussent au-dessus de ma portée. En effet, je n'en compris pas alors toute l'étendue. «Mourrai-je, me dit-il, sans avoir vu exécuter une chose qui ne coûterait qu'un mot au souverain; qui préviendrait toutes les années des millions d'injustices et qui produirait une infinité de bien?

— Quel est ce projet, lui dis-je, mon père?

— Il n'est pas de moi, reprit-il; il est d'un de mes amis. J'ai toujours regetté qu'il n'ait pas été à portée d'en faire usage. C'est la publication du tarif général des impôts et de leur répartition. Par là, on connaîtrait le dénombrement du peuple; la population d'un lieu et la dépopulation d'un

Ben. — Prensipleriniz bana pek sert görünüyor. Bu prensiplerle ne kadar zengini yere vuruyorsunuz!...

Babam. — Ben de vazifemi belki lâzım olduğn kadar tam yapmış değilimdir. Fakat elimden geleni esirgemedim. Seviyemdeki bütün insanlar gibi benim de av ekiplerim, bir sürü faydasız uşak ve hayvanım olabilirdi. Fakat her kış on iki yoksulu besleyip giydirmeyi daha uygun buldum. Serpilip meydana çıktığınızdanberi birkaç defa benden ölmüş annenizin elmaslarından yüzük ve saire yaptırmamı, harçlığınızı artırmamı, fazladan bir hizmetçi daha vermemi istediniz ve ben bu istekleri yersiz bulmadım. Vermediğim için bana kırılmış ta olmalısınız. Fakat emrimde çalışan ve sizin yüzünüzden nafakalarından kesmek zorunda kalacağım yoksullar varken sizin heveslerinize boyun eğmem doğru olur muydu yavrum?

Ben. — Ne diyorsunuz babacığım? Eğer ben fazladan istediğim ve sizin yoksulları düşünerek vermediğiniz o parayı yüz kızartacak bir şekilde kullanacaksam, ihtiyaçlarımı karşılıyan paraya bile kendimi lâyık bulmam.

Babam. — Hem bahse girerim ki henüz borcunuzu ödemeği aklınızdan bile geçirmemişsinizdir... Ne o? daldınız... Üzülmeyin, ben düşündüm ve temin ettim. Siz yalnız şunu unutmayın ki öldüğüm zaman size sadece mallarımı değil, vazifelerimi de beraber bırakacağım.

O günden itibaren yoksullara karşı olan borcumu ödemeğe ayırdığım küçük bir keseyi üzerimden eksik etmemeye yemin ettim. Fakat bugün yüzüm kızararak söylemek zorundayım ki heveslerim için sarfettiğim para uzun zaman çok daha fazla oldu. Fikrime aykırı olduğu için beni üzen ve düşünceye sürükliyen bu konuşma sona erince babam ve ben yanyana fakat konuşmadan epey gezindik. Babam da dalgındı. Sebebini sordum. Kafasını kurcalıyan fikirleri belki anlıyamam korkusuyla evvelâ söylemek istemedi. Hakikaten ben de o zaman söylediklerini tam manasiyle anlamamıştım. Nihayet: «Kıralın bir sözüne bağlı olan ve her yıl milyonlarca haksızlığın önüne geçerek sayısız iyiliği dokunacak olan bir şeyi görmeden mi öleceğim?» dedi.

— Nedir o proje babacığım? diye sordum.

— Vergilerin kimlerden ve ne kadar alınacağının ilânından başka birşey olmıyan ve tatbik edilmek üzere el altında hazır olmadığına daima yandığım bu projeyi ben değil, bir arkadaşım bulmuştur, diye sözüne devam etti. Onun sayesinde memleketin nüfusu, bu nüfusun hangi vilâyetlerde çok, hangi vilâyetlerde az olduğu, her vatandaşın zenginlik ve yoksulluk derecesi bilinecek, bundan da zenginlerin yoksullara olan borç miktarı meydana çıkarılabilecektir. Vergilerin vatandaşlara öleştirme işinde de haksızlık yapılmasına imkân kalmıyacak, zira herhangi bir menfaat veya korkaklık yüzünden kim bir diğerini açıkça korumağa kalkabilir? Vergiyi de ancak

autre; les richesses de chaque citoyen; la pauvreté, et par conséquent la dette des richesses; l'inégalité de la répartition serait empêchée, car qui oserait ainsi publiquement accorder de la prédilection par quelque vue que ce soit d'intérêt ou de timidité? L'impôt ne doit tomber que sur celui qui est au-dessus du besoin réel. Celui qui est au-dessous est de la classe de pauvres, et elle ne doit rien payer; sans compter le frein que cette publicité mettrait nécessairement à l'avidité et aux vexations des gens préposés à la perception des impôts. C'est dans nos provinces, dans nos campagnes qu'on peut voir à quels excès ces abus sont portés... » Cette conversation dura jusqu'au soir, et je la vis finir à regret.

Mon père mourut longtemps après. C'est alors que se montra une foule de pauvres pensionnaires à moi-même inconnus. Le beau cortège que ces malheureux désolés; plus honorable, plus touchant sans doute que celui d'une nombreuse livrée! Je tâche de marcher sur les traces de mon père; mais je n'ose me flatter d'égaler jamais ses vertus. Me conduire autant que je peux par ses principes, c'est tout ce qu'il est en mon pouvoir de faire.

DIDEROT

hakikî ihtiyaçlarının üstünde varlığı olanlar verecek; daha az varlıklı olanlar yoksullar sınıfından olduklarından hiç birşey vermiyeceklerdir. Bu projenin bir iyiliği daha olacak: Vergileri tarha memur edilmiş olanların aç gözlülükleri ile yaptıkları eziyetleri firenliyecektir. Bu yolsuzlukların ne aşırı bir hadde vardığı ancak bizim vilâyetlerimizde ve köylerimizde görülebilir.

Bu konuşma akşama kadar sürmüş ve ben onun sona erdiğini üzülerek görmüştüm.

Babam o tarihten çok sonra öldü. Ondan yardım gören ve benim bile tanımadığım bir sürü yoksul asıl o zaman meydana çıktı. Babamın ölümüne yanan bu zavallıların meydana getirdikleri cenaze alayı ne kadar hazin ve ne kadar güzeldi. Her halde bir sürü uşak alayından daha şeref verici ve daha da dokunaklıydı. Babamın izlerinden ben de yürümeğe çalışıyorum, fakat hiç bir zaman ona eriştiğimi söyliyerek övünmem. Bütün yapabildiğim elimden geldiği kadar onun prensiplerine uygun olarak hareket etmek oluyor.

Tercüme eden: *Vahdi HATAY*
Gazi Terbiye Enstitüsü Öğretmenlerinden

GEDICHTE

AN DEN AETHER

Treu und freundlich, wie du, erzog der Goetter und Menschen
Keiner, o Vater Aether! mich auf ! noch ehe die Mutter
In die Arme mich nahm und ihre Brueste mich traenkten,
Fasstest du zaertlich mich an und gosses himmlischen Trank mir,

Mir den heiligen Odem zuerst in den keimenden Busen.
Nicht von irdischer Kost gedeihen einzig die Wesen,
Aber du naehrst sie alle mit deinem Nektar, o Vater !
Und es draengt sich und rinnt aus deiner ewigen Fuelle
Die beseelende Luft durch alle Roehren des Lebens.
Darum lieben die Wesen dich auch und ringen und streben
Unaufhoerlich hinauf nach dir in freudigem Wachstum.
Himmlischer ! sucht nicht dich mit ihrem Augen die Pflanze,
Streekt nach dir die schuechternen Arme der niedrige Strauch nicht ?

Dass er dich finde, zerbricht der gefangene Samen die Huelse !
Dass er belebt von dir in deiner Welle sich bade,
Schuettelt der Wald den Schnee wie ein ueberlaestig Gewand ab.
Auch die Fische kommen herauf und huepfen verlangend
Ueber die glaenzende Flaeche des Stroms, als begehrten auch disse

Aus der Wiege zu dir ; auch den edeln Tieren der Erde
Wird zum Fluge der Schritt, wenn oft das gewaltige Sehnen,
Die geheime Liebe zu dir sie ergreift, hinaufzieht.
Stolz verachtet den Boden das Ross, wie gebogner Stahl strebt
In die Hoehe sein Hals, mit der Hufe beruehrt es den Sand Kaum.

ŞİİRLER

Fr. Hölderlin (1770—1843) ünlü Alman şairi. Gençliğinde zengin çocuklarına mürebbilik ederek hayatını kazanmış, 1801 de aynı vazife ile gittiği Bordeaux'dan delirmiş bir halde memleketine dönmüş, 1806 da tımarhaneye konmuş, iki sene sonra artık iyileşmesinden ümit kesilerek oradan çıkarılmış ve ölünceye kadar Thüringen'de bir marangozun yanında yaşamıştır. Gençliğinde Schiller ve Klopstock'un tesiri altında kalmış olan Hölderlin'in Alman edebiyatında, bilhassa natüralizme aykırı kalan şairlerle Stephan George üzerinde nüfuzu büyük olmuştur.

AİTHER [1]

Beni, ey benim babam Aither, Tanrılardan ve insanlardan hiç biri senin gibi vefa ve lûtuf ile yetiştirmedi. Daha anam beni kucaklamadan ve emzirmeden bana nazlı nazlı sen dokundun, filizlenen bağrıma ilk önce sen göklerin içkisini, o kutlu soluğu sundun. Yaratıklar yalnız dünya besini ile büyümezler. Sen onları kendi kevserinle de besliyorsun, ey benim babam! ve can verici hava, senin ebedî bereketinden hayatın bütün kamışlarına giriyor ve sızıyor. İşte bütün yaratıklar seni bunun için seviyorlar ve şen bir büyüyüşle durmadan sana ulaşmıya savaşıyorlar. Bitkiler gözleriyle seni aramıyor ve cılız çalı ürkek kollarını sana uzatmıyor mu, ey göklerin sahibi?

Tutsak tohum, kabuğunu, seni bulmak için kırıyor, orman senin dalgalarında dipdiri yıkanmak için, karı, ağır bir elbise gibi üstünden silkip atıyor.

Balıklar da, beşiklerinden seni istiyormuş gibi fırlıyorlar ve selin parlak yüzünde istekle sıçrıyorlar.

Ve ne zaman ki yer yüzünün necip canlılarını kuvvetli bir özlem, sana karşı besledikleri gizli aşk yakalar ve yükseklere çekerse onların da adımları kanatlanır.

1. «Tutsak» demek olan «esir» ile karışmaması için «aither» demeyi uygun bulduk.

Wie zum Scherze beruerhrt der Fuss der Hirsche den Grashalm,
Huepft wie ein Zephyr ueber den Bach, der reissend hinab schaeumt,

Hin und wieder und schweift, kaum sichtbar durch die Gebuesche.
Aber des Aethers Lieblinge, sie, die gluecklichen Voegel,

Wohnen und spielen vergnuegt in der ewigen Halle des Vaters.
Raums genug ist fuer alle. Der Pfad ist keinem bezeichnet.
Und es regen sich frei im Hause, die Grossen und Kleinen.
Ueber dem Haupte frohlocken sie mir, und es sehnt sich auch mein Herz

Wunderbar zu ihnen hinauf, wie die freundliche Heimat
Winkt es von oben herab, und auf die Gipfel der Alpen
Moecht'ich wandern und rufen von da dem eilenden Adler,
Dass er, wie einst in die Arme des Zeus den seligen Knaben,
Aus der Gefangenschaft in des Aethers Halle mich trage.

Toericht treiben wir uns umher; wie die irrende Rebe,
Wenn ihr der Stab gebricbt, woran zum Himmel sie aufwaechst,
Breiten wir ueber den Boden uns aus und suchen und wandern
Durch die Zonen der Erd', o Vater Aether Vergebens,
Denn es treibt uns die Luft, in deinen Garten zu wohnen.

In die Meersflut werfen wir uns, in den freiern Ebnen
Uns zu saettigen, und es umspielt die unendliche Wogen
Unsern Kiel, es freut sich das Herz an den Kraeften des Meergotts.

Dennoch genuegt ihm nicht; denn der tiefere Ozean reizt uns,
Wo die leichtere Welle sich regt-o wer dort an jene
Goldenen Kuesten das wandernde Schiff zu treiben vermoechte!
Aber indes ich hinauf in die daemmernde Ferne mich sehne,
Wo du fremde Gestad'umfaengst mit der blaeulichen Woge,
Koemmst du saeuselnd herab von des Fruchtbaums bluehenden Wipfeln,

Vater Aether! und saenftigest selbst das strebende Herz mir,

Und ich lebe nun gern, wie zuvor, mit den Blumen der Erde.

Küheylan toprağı gururla küçümsüyor ve boynunu, çelik yay gibi yükseklere uzatıyor. Ayakları kuma nerdeyse dokunmıyacak. Geyiğin ayağı otların ucuna şöyle bir dokunuyor. Sürükliyerek derinlerden köpüren ırmağın üstünden rüzgâr gibi ileri geri sıçrıyor, çalılar arasından akıp kayboluyor. Aither'in gözdeleri mutlu kuşlarsa Tanrının ebedî sarayında oturuyorlar ve orada şakrıyarak oynaşıyorlar. Herkese yetişecek yer var. Yol hiç kimseye kapalı değil. Büyük küçük herkes o evde erkin olarak hareket ediyor. Başımın üstünde uçuşuyorlar ve benim kalbim de onları hayranlıkla özlüyor. Tıpkı aziz vatan gibi yukarıdan aşağılara göz kırpıyor. Alplerin tepesinde dolaşmak ve bir zamanlar Zeus'un kolları arasındaki mübarek çocuk gibi çevik kartal beni tutsaklıktan kurtarıp Aither'in sarayına götürsün diye haykırmak istiyorum. Bizler şuraya buraya çılgınça sürükleniyoruz. Kendini göklere yükseltecek sapı kopmuş, şaşkın bir asma gibi toprağa serilmişiz ve yer yüzünün kuşakları arasında boşuna dolaşıyor ve arıyoruz, ey babam Aither!

Çünkü bizi bahçelerinde yaşamak hazzı sürüklüyor. Daha erkin düzlüklerde kendimizi doyurmak için denizin meddine atılıyoruz. Sonsuz dalga biz çakılların dört bir yanında oynuyor. Kalb, deniz Tanrısının gücünden sevinç içinde.

Bu da bize yetmiyor. Çünkü hafif dalgaların kıpırdadığı okyanuslar bizi çekiyor. Ah oraya, o altın kıyılara kim bu gezginci gemiyi götürmek istemezdi!

Fakat sen yabancı kıyıları mavimsi dalgalarla sardığın zaman ve ben kızıllaşan uzaklara yükselmeyi özlerken bir yemiş ağacının çiçekli tepesinde, sen ey Aither baba! fısıltılarla bana gelirdin. Didinen kalbimi yumuşatan sensin ve artık, ben eskisi gibi, yer yüzünün çiçekleriyle yaşamıya razı olurum.

AN DIE PARZEN

Nur einen Sommer gönnt, ihr Gewaltigen !
Und einen Herbst zu reifen Gesange mir,
Dass Williger mein Herz, vom süssen
Spiele gesaettiget, dann mir sterbe!

Die Seele, der im Leben ihr göttlich Recht
Nicht ward, sie ruht auch drunter im Orkus nicht ;

Doch ist mir einst das Heil'ge, das am
Herzen mir liegt, das Gedicht gelungen :

Willkommen dann, o Stille der Schattenwelt !
Zufrieden bin ich, wenn auch mein Saitenspiel
Mich nicht hinabgeleitet; einmal
Lebt' ich wie Götter, und mehr bedarf's nicht.

DIE HEIMAT

Froh kehrt der Schiffer heim an den stillen Strom,
Von Inseln fernher, wenn er geerntet hat ;
So kaem' auch ich zur Heimat, haett' ich
Güter so viele wie Leid geerntet.

Ihr teurn Ufer, die mich erzogen einst,
Stillt ihr der Liebe Leiden, versprecht ihr mir,
Ihr Waelder meiner Jugend, wenn ich
Komme, die Ruhe noch einmal wieder?

Am kuehlen Baeche, wo ich der Wellen Spiel,
Am Strome, wo ich gleiten die Schiffe sah,
Dort bin ich bald; euch, traute Berge,
Die mich behüteten einst, der Heimat

Verehrte sichre Grenzen, der Mutter Haus
Und liebender Geschwister Umarmungen
Begrüss'ich bald, und ihr umschliesst mich
Dass, wie in Banden, das Herz mich heile,

Ihr Treugeblieben! Aber ich weiss, ich weiss,
Der Liebe Leid, dies heilet so bald mir nicht,
Dies singt kein Wiegengesange, den tröstend
Sterbliche singen, mir aus dem Busen.

KADER PERİLERİNE

Siz, ey ulular! bana olgun türküm için yalnız bir yaz ve tek bir güz bağışlayınız, tâ ki kalbim bu tatlı oyuna kanmış olarak kendi isteğiyle ölsün!

Hayatta tanrısal hakkını almıyan ruh, yer altında, Orkos'ta da rahat değildir. Gönlümdeki kutlu işi, şiiri bari bir kerre başarabilseydim, o zaman ey gölge âleminin sessizliği, hoş geldin, sazım benimle birlik gelmese bile razıyım. Bir kere olsun Tanrılar gibi yaşasaydım, başka birşey istemezdim.

VATAN

Gemici, uzak kıtalardan mahsul devşirince durgun sulardaki ocağına şen dönüyor. Çektiğim mihnet kadar mal edinmiş olsaydım, yurduma ben de böyle gelirdim.

Ey bir zamanlar beni yetiştiren vefalı kıyılar! sizler aşk acısını dindirir misiniz? Ey gençliğimin, içinde geçtiği ormanlar! size dönersem bana bir kere daha huzur vadeder misiniz?

Birazdan ordayım. Dalgalarının oyununa baktığım ırmağın, yüzünde gemilerin kaydığını gözlediğim suyun yanında olacağım. Ey bir zamanlar beni koruyan, vatanımın sağlam ve aziz sınırları olan sırdaşı dağlar! Birazdan sizi, ana ocağımı, beni seven kardeşlerimi selâmlıyacağım. Ey vefalılar! beni sargılar gibi sarınız da kalbim şifa bulsun.

Fakat aşk acısının, bu derdin öyle hemen şifa bulmıyacağını biliyorum, biliyorum. Bu acı bana bağrından, ölümlülerin teselli bularak söyledikleri bir beşik ninnisi söylemez.

Denn sie, die uns das himmlische Feuer leihn,
Die Götter, schenken heiliges Leid uns auch.
Drum bleibe dies. Ein Sohn der Erde
Schein'ich; zu lieben gemacht; zu leiden.

HYPERIONS SCHICKSALSLIED

Ihr wandelt droben im Licht
Auf weitchem Boden, selige Genien!
Glaenzende Götterlüfte
Rühren euch leicht,
Wie die Finger der Künstlerin
Heilige Saiten.

Schicksallos, wie der schlafende
Saeugling, atmen die Himmlischen ;
Keusch bewahrt,
In bescheidener Knospe,
Blühet ewig
Ihnen der Geist,
Und die seligen Augen
Blicken in stiller,
Ewiger Klarheit.

Doch uns ist gegeben,
Auf keiner Staette zu ruhn.
Es schwinden, es fallen
Die leidenden Menschen
Blindlings von einer
Stunde zur andern,
Wie Wasser von Klippe
Zu Klippe geworfen,
Jahrlang ins Ungewisse hinab.

HÖLDERLİN

Çünkü bize tanrısal bir ateş bağışlayan tanrılar, bu kutlu mihneti de sunmuşlardır. Öyle ise kalsın bu mihnet. Bir yer yüzü çocuğuyum ki ben sevmek ve acı çekmek için yaratılmışım.

HYPERİON'UN KADER TÜRKÜSÜ

Ey mübarek periler! sizler yükseklerde nur içinde dolaşıyorsunuz, o yumuşak zeminde, Tanrıların aydın havası sizlere hafifce dokunuyor. Tıpkı kutlu tellere sanatkârın parmaklarının dokunması gibi.

Gök yüzünde oturanların kaderi yoktur ve onlar öylece yaşıyorlar, tıpkı uyuyan bebek gibi.

Onların ruhu naçiz bir tomurcukta tertemiz kalarak ebedî bir bahar içindedir ve mübarek gözleri sakin ve ebedî bir berraklıkla bakıyor.

Bizim alın yazımızsa hiçbir yerde durup dinlenmemek! insanlar bütün ömürleri boyunca her an körü körüne, meçhulün içine düşüyor, yuvarlanıyorlar, tıpkı taştan taşa çalınan bir su gibi.

Tercüme eden: *Yunus Kâzım KÖNİ*
Talim ve Terbiye Heyeti Âzalarından

BİLİNMİYEN ŞAHESER [1]

II

CATHERİNE LESCAULT

Poussin ile tanıştığından üç ay sonra bir gün Porbus Frenhofer ustayı görmeye geldi. O sırada ihtiyar derin bir yeis içindeyidi; görünürde bir sebep yokken insanı kavrayıveren o umutsuzluk halleri, maddeci hekimlere sorarsanız, ya hazımsızlıktan, ya rüzgârdan, ya karnımızdaki şişkinliklerden gelir; ruha bir varlık diyen insanlara göre de insan oğlunun yaradılışındaki noksanlarından doğar. Bizim adamcağızınki ise herkeslerden gizlediği tablosunda bir kusur bırakmıyacağım diye yorulmuş olmasından, sadece ondandı. Oymalı, kara meşin kaplı geniş bir meşe koltuğa çöküvermişti; o hüzünlü halini bırakmaksızın Porbus'e, ruhunun öyle sıkılıp gitmesine artık katlanmış bir adamın bakışiyle baktı. Porbus:

— Ne oldu, üstadım? dedi; yoksa gidip ta Bruges'den getirdiğiniz lâcivert taşı boyası kötü mü çıktı? Bizim yeni beyaz boyayı ezemediniz mi? Yağınız bir hınzırlık, fırçanız bir serkeşlik mi ediyor?

İhtiyar:

— Ah! dostum, dedi, bir an eserimi bitirdim sanmıştım; ama her halde bazı yerlerinde yanılmış olacağım, şüphelerimi gidermeden işim rahat etmiyecek. Yolculuğa çıkacağım; gidip Türkiye'de, Yunanistan'da, Asya'da bir kadın bulup resmi ona göre yapacağım, tablomu tabiatın yetiştirdiği türlü insanlarla karşılaştıracağım.

Dudaklarında memnunluk gösteren bir gülümseme belirmişti:

— Belki de, dedi, yukardaki tabiatın ta kendisidir. Doğrusu bazan korkuyorum: bir rüzgâr esip o kadın uyanıverecek, kaybolacak diyorum.

Birdenbire, sanki hemen yola çıkacakmış gibi, ayağa kalktı. Porbus:

— Beni Allah göndermiş! dedi, sizi yolculuğun masrafından da, yorgunluğundan da kurtarmak için tam vaktinde gelmişim.

Bu sözlere şaşan Frenhofer:

— Nasıl yani? diye sordu.

— Bizim Poussin'i seven bir taze var, doğrusu eşsiz, kusursuz bir güzel... Ama, üstadım, Poussin size onu göndermeye razı olursa, siz de bize bari resminizi gösterin.

İhtiyar, tamamiyle sersemleşmiş gibi, ayakta öyle duraklamıştı. Nihayet acısından bağırırcasına:

— Ne? dedi, benim yarattığım kadını, benim karımı size göstermek mi? Saadetimin üstüne kıskana kıskana örttüğüm perdeyi yırtmak mı? Korkunç, bayağı bir ahlâksızlık olmaz mı bu? On yıldır ben o kadınla yaşıyorum; o benim, yalnız benim; seviyor beni. Vurduğum her fırçada bana gülümsemedi mi? Onun bir ruhu var, benim verdiğim ruh... Kendisine benim gözlerimden başka gözün baktığını duyarsa kızarıverir. Onu göstermek! Hangi koca, hangi âşık karısını kö-

[1] 15 ve 16. sayılardan devam.

tülüğe sürükliyecek kadar aşağılaşabilir? Sen saray için bir tablo yaptığın zaman onun içine bütün ruhunu koymuyorsun, saray adamlarına birtakım renkli bebekler satıyorsun, işte o kadar. Benim yaptığım resim bir resim değil, bir duygu, bir sevdadır!... Benim atelyemde doğdu, kızoğlan kız olarak benim atelyemde kalacaktır; çıkarsa da ancak örtünerek çıkabilir. Şiirle kadınlar kendilerini ancak âşıklarına çırçıplak verirler! Biz Rafaello'ya modellik etmiş olan kadını, Ariosto'nun Angelica'sını, Dante'nin Beartice'ini biliyor muyuz? Onlar bizim elimizin altında mı? Hayır! Ancak şekillerini görüyoruz. Benim yukarda kilit altında sakladığım eser, bizim sanatımızda emsali olmıyan bir şeydir. O, muşamba üzerine yapılmış bir resim değil, bir kadındır! Bir kadın ki onunla ben ağlarım, gülerim, konuşurum, düşünürüm. On yıllık bir saadeti, sırtımdan bir abayı atar gibi birden bire bırakıvereyim mi istiyorsun? Ben birden bire bir baba, bir âşık, bir Tanrı olmaktan çıkıvereyim? O kadın bir kul değil, benim yarattığım bir insandır. Senin delikanlı gelsin, ben ona altınlarımı bağışlayım, Corregio'nun, Michel-Angelo'nun, Tiziano'nun tablolarını vereyim, eğilip ayağının toprağını öpeyim; ama onunla karımı paylaşamam ya! Ne ayıp şey! Ne sanıyorsun? Ben bir ressamdan çok bir âşığım. Evet, son nefesimde *Kavgacı Güzel*'i yakmak kuvvetini göstereceğim; ama bir erkeğin, bir delikanlının, bir ressamın bakmasına tahammül etmesini nasıl istiyebilirim? Olur mu hiç öyle şey? Bir bakışiyle onu kirletecek insanı ertesi gün öldürüveririm ben! Sen ki benim dostumsun, hele diz çöküp selâmla, seni de o saat öldürürüm! Ben taptığım kadını, putumu göstereyim de budalalar soğuk soğuk baksın, mânasız mânasız tenkid etsinler mi istiyorsun? Aşk, sırrına erilmez bir duygudur, ancak gönüllerin ta içinde yaşıyabilir; bir insan, en sevdiği dostuna: «İşte benim âşık olduğum kadın!» desin, her şey bitmiş demektir.

İhtiyar yeniden gençleşmiş gibiydi; gözlerinde bir parlaklık, bir canlılık belirmiş, sapsarı alal olmuştu; elleri titriyordu. Bu sözlerin söylenişindeki sevdalı şiddete şaşan Porbus, yeni olduğu kadar da derin bir duygu karşısında ne diyeceğini bilemiyordu. Frenhofer'in aklı başında mıydı, yoksa çıldırmış mıydı? Bir sanat adamı hayallerine, heveslerine mi kapılmıştı, yoksa ileri sürdüğü düşünceler, büyük bir eser yaratmak için uzun uzun çalışmanın meydana gedirdiği o anlatılmaz taassuptan mı doğuyordu? O garip sevda ile bir uzlaşma, ümidedilecek bir şey mi idi?

Kafasında hep bu düşünceler dolaşan Porbus ihtiyara:

— Ama, dedi, bir kadına karşılık yine bir kadın veriliyor ya! Poussin de sevgilisini sizin gözleriniz önüne koymıyacak mı?

Frenhofer:

Ne sevgilisi! diye cevap verdi. O kadın delikanlının üzerine ergeç bir kötülük eder. Benimki bana hep sadık kalacak.

Porbus:

— Pekâlâ! kapatalım bu sözü dedi. Ama belki siz, kadının benim dediğim kadar güzelini kusursuzunu Asya'da bile bulamadan ölürsünüz de eseriniz yarım kalır.

Frenhofer:

— Yarım mı kalacak? bitti bile, dedi. Onu kim görse karşısında, üzerinden perdeler sarkan bir karyolanın kadife döşeğine serilmiş bir kadın yattığını sanacaktır. Yanında, altın bir sehpa üstünde buhurlar yanıyor. Sen, perdeleri tutan bağların püskülüne elle dokunmak istiyeceksin; *Catherine Lescault*'nun, *Kavgacı-Güzeli* denilen dilberin göğsü nefesle kalkıp iniyor sanacaksın. Ama bir emin olsam ki...

Frenhofer'in gözlerinde tereddüde benzer bir şey belirdiğini gören Porbus:

— Sen git Asya'ya, dedi.

Porbus bundan sonra salonun kapısına doğru birkaç adım ilerledi.

O sırada Gillette ile Nicolas Poussin, Frenhofer'in evinin yanına varmışlardı. Kız tam içeriye girerken ressamın kolunu bıraktı, içinde birden bire kötü bir şey doğmuş gibi geriledi. Sevdiğine gözlerini dikip derinden gelen bir sesle:

— Ne işim var benim burada? diye sordu.

— Gillette, ben sana sen bilirsin dedim; sen ne dersen ben ona razıyım. Benim şuurum da senin, benim ünüm, sanım da...

— Dönelim eve; buraya girmez, gidersem belki ben daha bahtiyar olurum.

— Sen böyle sözler söylerken ben kendime hâkim olabilir miyim? Ben bir çocuğa döndüm artık...

Kendini zorlamış gibi bir hareketle:

— Hadi, dedi, bu işte aşkımız ölse de, gönlüme uzun bir hicran dolsa da ne yapalım? Arzularına uymam seni üne götürecek diyorsun. Girelim içeri; senin paletin üzerinde hep bir hâtıra gibi kalmak da yaşamak sayılır benim için.

Evin kapısını açınca iki sevgili, Porbus'le karşılaştılar; gözlerinde hâlâ yaşlar duran Gillette'e Porbus hayranlıkla baktı. tirtir titriyen kızı kolundan tutup ihtiyarın önüne götürdü:

— İşte, dedi. bu kız dünyanın bütün şaheserlerine değmez mi?

Frenhofer titredi. Gillette karşısında, eşkiyanın kaçırıp zengin bir esirciye getirdikleri màsum, ürkek bir Gürcü kızı gibi, o sâf, o sade haliyle duruyordu. Utancından kıpkırmızı kesilmişti; gözleri yere eğilmiş, iki eli yanına sarkmıştı; bayılacak sanırdınız; göz yaşları da utanma duygusunun uğradığı tecavüze isyan ediyordu. Bu güzelim hazineyi, oturduğu çatı katından indirdiği için o anda ye'se kapılan Poussin kendi kendine lânet etti. O da bir sanat adamından bir âşık oldu; hele ihtiyarın gençleşmiş bir gözle bakıp bir ressam alışkanlığı ile en gizli şekilleri birer birer sezerek kızı âdeta soyduğunu görünce yüreğini bin türlü kuruntular kemirmeye başladı. O zaman gerçek aşkın aman bilmez kıskançlığını duyup:

— Gidelim, gidelim, Gillette! diye bağırdı.

Sesindeki o edayı, o feryadı duyunca sevgilisi sevinçle gözlerini kaldırdı, onu gördü, kucağına atıldı; gözlerinden yaşlar boşanarak:

— Demek beni seviyorsun! dedi.

Istırabından inlememek için dişlerini sıkabilmişti, ama bahtiyarlığını gizlemeye gücü yetmiyordu. İhtiyar ressam:

— Siz onu bana bir an bırakın, dedi, sonra benim Catherine'imle karşılaştırırsınız. Evet, razı oluyorum.

Frenhofer'in feryadında yine aşk vardı. Kendi elinden çıkan o sözde kadınla yine övünüyor, gerçek bir kızla karşılaştırılınca da güzelliğinin yine üstün geldiğini görmekten doğacak hazzı şimdiden duyuyor gibiydi. Porbus Poussin'in omuzuna vrup:

— Aman bırakmayın, sözünden dönüverir sonra! dedi. Aşkın meyvaları çabuk geçer, sanatın meyvaları ise ölümsüzdür.

Gillette, Possin'e de, Pourbus'e de dikkatle bakarak:

— Ben onun için bir kadından fazla bir şey değil miyim? dedi.

Başını gururla kaldırdı; ama, Frenhofer'e kıvılcımlar saçan bir gözle baktıktan sonra sevgilisine dönüp onun. bir zamanlar Giorgione'nin bir eseri sandığı resme yine hayran hayran dalmış olduğunu görünce içini çekip:

— Çıkalım yukarıya, dedi. Bana hiç böyle baktığı olmadı.

Gillette'in sesini duyunca daldığı düşüncelerden uyanan Poussin:

— İhtiyar, dedi, görüyor musun bu kılıcı? Hele bu kızın ağzından bir şikâyet, bir inilti çıksın, batırırım bunu yüreğine; yakarım evini, kimse kurtulamaz. Anladım mı?

Nicolas Poussin'i bir gam, bir öfke kaplamıştı; sözü şiddetli oldu, Genç ressamın o hali, hele öyle bir işe kalkışmış olması Gillette'i avuttu, kendisini resme, şanlı bir istikbale feda etmiş olmasını bağışladı.

Porbus ile Poussin atelyenin kapısında durmuş, bir şey söylemeden biribirlerine bakıyorlardı. Gerçi *Mısırlı Meryem*'in ressamı önce: «Şimdi soyunuyor. Frenhofer ışığa gitmesini söy-

liyor. Kendi yaptığı resimle karşılaştırıyor» gibi bazı şeyler söyledi ise de az sonra, Poussin'in yüzünü kaplıyan derin hüznü görüp susmuştu. İhtiyar ressamlar, iş sanata dayanınca, o gibi kuruntulara aldırmazlar ama Poussin'inkilerde öyle bir tabiîlik, öyle bir güzellik vardı ki Porbus de hayran olmuştu. Delikanlı elini kamasının sapından ayırmıyordu, kulağı da kapıya sanki yapışmıştı. İkisi de öyle loş bir yerde, ayakta durup dikkat kesilmiş halleriyle, gaddar bir sultanı vurmak üzere gizlice sözleşmiş, saatin gelmesini bekliyen iki insanı andırıyorlardı.

Saadetinden yüzü parlıyan ihtiyar kapıyı açıp:

— Girin, girin, dedi. Eserimin bir kusuru yok, artık onu övünerek gösterebilirm. Bundan böyle hiçbir ressam, hiçbir fırça, hiçbir boya, hiçbir ışık benim dilber Catherine Lescault'nun karşısına çıkamaz.

Porbus ile Poussin, büyük bir merak içinde, geniş atelyenin ortasına kadar koştular; her yeri toz kaplamış, her şey darmadağnık olmuştu. Duvarlara asılı birkaç tablo görüp önce, tabiî büyüklükte, yarı çıplak bir kadın resminin önünde durdular; hayran olmuşlardı. Frenhofer:

— Bırakın onu, dedi, değmez. Onu ben müsvedde diye karaladım, bir kadın duruşunu incelemek istiyordum da...

Sonra duvarlara asılmış, insana bir neşve veren resimleri göstererek:

— Bunlar benim yanılıp da yaptığım şeyler! dedi.

O değerde eserlere öyle bir hafifseme gösterilmesine şaşan Porbus ile Poussin, asıl görmek için geldikleri resmi aradılarsa da göremediler. İhtiyar onlara:

— İşte, dedi.

Saçları darmadağın olmuştu, yüzünü tabiat üstü bir coşkunluk alevlendirmişti, gözleri parlıyordu, aşkla sarhoş bir delikanlı gibi soluk soluğa idi. Bağırırcasına:

— Bu kadar mükemmel bir şey göreceğinizi ummuyordunuz, değil mi? dedi. Önünüzde bir kadın var, sizse bir resim arıyordunuz. Bu tabloda öyle bir derinlik var ki, havası gerçek havaya o kadar benziyor ki sizi çeviren havadan ayıramazsınız. Sanat nerede? Onu iyice gizlemişim, sanki yok edivermişim, değil mi? İşte bir kızın gerçek çizgileri. Rengi, vücudu çevresinden ayırır gibi gözüken hattın keskinliğini iyice kavramışım, iyice göstermişim, değil mi? Havadaki eşyaya, denizdeki balıklara baktığımız zaman karşılaştığımız şeyle buna baktığımız zaman duyduğumuz bir değil mi? Çizgiler zeminden nasl ayrılıyor, bir bakın da hayran olun, Elinizi bu sırtın üzerinden geçirebileceksiniz gibi gelmiyor mu size? Ama ben buna ermek için, ışıkla eşyanın birleşmelerini tam yedi yıl inceledim. Bu saçlar, her yanını, her telini ışık içinde görmüyor musunuz?... Nefes aldı gibi geliyor bana!.. Bakın şu göğüse! Buna kim bakar da diz çöküp tapmak istemez? Etler titriyor. Durun, durun, kalkıverecek.

Poussin Porbus'e:

— Siz bir şey görüyor musunuz? diye sordu.

— Hayır. Ya siz?

— Hiç. Bir şey görmüyorum.

İki ressam ihtiyarı o hayranlığı, o coşkunluğu içinde bırakıp kendileri: «Yoksa bu bezin üzerindeki resmi, yukardan üzerine ışık vurduğu için mi göremiyoruz?» diye araştırdılar. Sağdan, soldan, önden baktılar, eğildiler, kalktılar... Onların böyle inceden inceye araştırmalarının asıl sebebini anlıyamamış olan ihtiyar:

— Evet, evet, dedi, bez... Sadece bez üzerine yapılmış bir resim. İşte çerçevesi, işte sehpa, işte boyalarım, fırçalarım...

Bir fırçayı yakalayıp safdilce bir eda ile gösterdi. Poussin, bir resim diye ileri sürülen o bezin önüne gelerek:

— Bu ihtiyar bizimle alay ediyor, dedi. Acayip acayip çizgiler arasında karmakarışık birtakım renkler görüyorum, işte o kadar. Sanki bir boya duvarı.

Porbus:

— Hayır, hayır, biz yanılıyoruz, dedi. Hele bakın...

Tabloya biraz daha yaklşınca bir köşede çıplak bir ayağın ucunu gördüler: biribirlerine karışıp şekilsiz bir sis vücuda getirilen o karmakarışık perde perde renkler arasından son derece güzel, canlı bir ayak çıkıyordu. Ağır, fakat durmadan ilerliyen, havsalaya sığmaz bir tahripten nasılsa kurtulmuş bu parça karşısında hayranlıktan taş kesildiler. Orada o ayak, yanmış bir şehrin enkazı arasından çıkıvermiş, Paros mermerinden bir heykel gibi duruyordu. Porbus, ihtiyar ressamın eserini kemale erdiriyor sanarak üst üste yığdığı boya tabakalarını Poussin'e göstererek:

— Bunların altında bir kadın var, dedi.

İkisi de birden bire Frenhofer'e doğru döndüler; onun içinde yaşamakta olduğu coşkunluk halini, hayal meyal olsa da artık sezmeye başlamışlardı. Porbus:

— Gerçekten inanıyor, dedi.

İhtiyar uyanmış gibi:

— Evet, dostum, dedi, böyle bir yaratmaya varmak için insanın inanması, sanata inanması, eseriyle uzun zaman başbaşa yaşaması gerektir. Bu gölgelerden bazıları da bana o kadar emeğe mal oldu ki!... Meselâ şurada, yanakta, gözlerin altında hafif bir gölge var; buna tabiatta bakarsanız, sanatın ifade edemiyeceğini sanırsınız. Bunu belirtmek için az zahmetler mi çektim? Ama, azizim Porbus, bu yaptığım işe şimdi dikkatle bak, sana vaktiyle şekilleri göstermek, biribirlerinden ayırmak için söylediklerimi daha iy anlarsın. Göğsün ışığına bak: resmi boya ile düzelte düzelte, taraya taraya asıl ışığı yakalayıp aydınlık renklerin parlak beyazlığı ile karıştırmayı nasıl başardm: sonra bunun aksi bir çalşma ile de, yani çıkık kısımları, boyanın pürtüklerini sile sile, yarı gölgeye gömülmüş olan bu yüzün kenarlarını yumuşata yumuşata buna artık bir resim, bir sanat eseri denilmesine imkân bırakmadım, ona tabiattaki yuvarlaklığın ta kendisini vermeye eriştim. Bütün bunlar nasıl oldu, iyi bak da anlarsın. Hele yaklaşın, yaptığım işi daha iyi görürsünüz. Uzaktan bakılınca kayboluyor. Meselâ şurası, bana öyle geliyor ki gerçekten dikkate değer bir iş.

Fırçanın ucu ile iki ressama, aydınlık renklerin toplanmasından meydana gelmiş bir kabartıyı gösteriyordu.

Porbus ihtiyarın omuzuna vurdu, sonra Poussin'e dönüp:

— Biliyor musunuz ki pek büyük bir ressam karşısındayız! dedi.

Poussin ağır, ciddî bir eda ile:

— Ressam olmaktan çok bir şair, dedi.

Porbus resme dokunarak:

— İşte bizim sanatımız yeryüzünde burada biter, dedi.

— Sonra da gidip göklerde kaybolur.

Porbus:

— Ama bu bez parçası üzerinde ne hazlar var! dedi.

Dalmış olan ihtiyar onları dinlemiyor, hayalindeki kadına gülümsüyordu. Poussin birdenbire:

— Ama, dedi, bu bezde hiç, hiçbir şey olmadığını er geç kendi de fark edecek.

Frenhofer bir ressama baktı, bir dönüp o tablo dediği şeye baktı:

— Ne? Bu bezin üzerinde bir şey yok mu? diye sordu.

Porbus Poussin'e:

– Ne yaptınız! diye bağırdı.

İhtiyar, delikanlının kolundan kuvvetle tutup:

— Bir şey görmüyorsun demek! Âdi herif! Bayağı adam! Dilenci! Neden çıktın öyle ise yukarı? dedi.

Sonra Porbus'e dönüp.

— Sen söyle, benim dostum, dedi, sen de, sen de benimle eğleniyor musun? Cevap ver, ben senin dostunum, söyle, ben tablomu bozmuş muyum?

Porbus, kararsızlık içinde, ağzını açıp bir şey söylemiyordu; ama ihtiyarın bembeyaz yüzünde beliren merak, helecan o kadar ıstıraplıydı ki tabloyu göstererek:

— Kendiniz bakın! dedi.

Frenhofer tablosuna bir an bakıp sendeledi:

— Bir şey, bir şey yok!... Ben buna on yıl çalıştım ha!

Oturup ağladı:

— Demek ben bir budala, bir deliymişim! Demek benim sanatım da yokmuş, elimden bir şey de gelmezmiş! Demek ki ben bundan sonra sadece yürürken yürümekten başka bir şey yapmıyan zengin bir adamım! Demek ben hiçbir şey meydana koyamamışım!

Göz yaşları arasında tablosuna baktı, gururla ayağa kalktı, iki ressama kıvılcımlar saçan bir gözle bakark:

— İsa'nın kanı, vücudu, başı üzerine yemin ederim ki siz kıskanç iki herifsiniz, bu tabloyu bozmuşum diye beni kandırıp elimden çalmak istiyorsunuz! Ben onu görüyorum, diye bağırdı; güzel, hem de mucize denilecek kadar güzel!

O sırada Poussin, bir köşede unutulmuş olan Gillitte'in hınçkırıklarını duydu. Birdenbire bir âşık kesilip:

— Nen var, meleğim? diye sordu.

Gillette:

— Öldür beni, dedi. Benim bundan sonra seni sevmem bir alçaklık olur, senin için içimde bir hafifseme, bir küçükseme duyuyorum. Sana hem hayranım, hem de sana baktıkça ürperiyorum. Seni seviyorum, ama öyle sanıyorum ki şimdiden sana kinim var.

Poussin Gillette'i dinlerken Frenhofer, karşısında kurnaz hırsızlar bulunduğunu sanan bir kuyumcunun ciddî sükûnu ile, Catherine'nin üzerine yeşil bir şayak örtüyordu. İki ressam da hafifsemeler, şüphelerle dolu gayet sinsi bir bakışla baktı; onları sessizce, ihtilâçlı bir telâş içinde atelyesinden kapı dışarı etti; evinin kapısında da onlara:

— Uğurlar olsun, küçük beylerim! dedi.

Bu veda sözleri karşısında iki ressam da buz kesildi. Ertesi gün Porbus merak edip Frenhofer'i görmeye geldi ise de o gece, bütün resimlerini yaktıktan sonra kendisinin de öldüğünü öğrendi.

— SON —

Honoré de BALZAC

Tercüme eden: ***Nahid Sırrı ÖRİK***

Maarif Vekilliği Memurlarından

EFLÂTUN TERCÜMELERİ

Maarif Vekilliği, tercüme ettirip Türk okurlarına sunmaya başladığı dünya klâsiklerinin ilk çıkanları arasında Eflâtun'un eserlerinin de bulunmasını uygun görmüştür. Pek yerinde olan bu kararın mucip sebeplerini burada uzun uzadıya anlatmak her halde lüzumsuzdur. Şu kadarını kısaca hatırlatalım ki, garp kültür dünyasını anlamak için onun kurulmasında temel taşı vazifesini görmüş olan fikirleri tanımak, ilk şartlardan biridir. Eflâtun ise, bu temel taşlarının en önemlilerinden biri olduktan başka, birçok düşünürün sisteminde bugün bile canlı olarak yaşamakta, üstelik şeklinin güzel, dilinin canlı, hemen hemen bütün eserlerinin diyalog şeklinde olması - bir kelime ile kendisinin büyük sanatçı olması - dolayısiyle fikirlerini büyük bir kuvvetle *telkin* etmektedir. Kısaca kaydettiğimiz bu sebeplerden dolayıdır ki, Eflâtun, hem felsefeyi kendine meslek edinmiş olanlarca, hem geniş okurlar kitlesince ilgi ile okunacak büyük yazarlardandır.

Birçok filozoflar için olduğu gibi, Eflâtun üzerinde de biribirinin taban tabana zıddı fikirler ileri sürülmüştür. Kimi onu, garp tefekkür âleminin biricik büyük kaynağı olarak görmekte, o olmasaydı, insan düşüncesi gelişemezdi, yükselemezdi demeye kadar girmekte; kimi de garbın en büyük felâketlerini ona yükleyip onun kötü tesiri olmasaydı insan zihni yanlış yollara sapmazdı, demeye kadar ileri varmaktadır. Garp kültürünü bir *olay* olarak alan bizler için bu gibi değer hükümlerini ele almak hiç yerinde olmazdı. Onun için, Maarif Vekilliği, bu gibi düşünceleri bir yana bırakıp Eflâtun'un bugün yaşıyan kültürdeki yapıcı rolünün büyüklüğünü objektif bir şekilde göz önünde tutarak eserlerinin vakit kaybedilmeden, elden geldiği kadar remiz bir şekilde Türkçeye kazandırmasını uygun görmüş ve hemen tatbikata geçmiştir.

Eflâtun gibi bir düşünürü doğrudan doğruya aslından çevirtmek, tercümeleri başaracak olanların felsefe bilgisine dikkat etmek, tercümeleri hem Grekçeyi iyi bilen, hem de felsefede kültür sahibi olanlara yaptırmak, ideal bir şey olurdu. Gerçekten de yurdumuzda klâsik filoloji tahsiline son zamanlarda önemli bir yer veriliyor; Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klâsik Filoloji Enstitüsü ile bu kere İstanbul Edebiyat Fakültesinde kurulan Klâsik Filoloji kürsüsü yurdun bu alandaki ihtiyaçlarını karşılıyacak gençleri yetiştirmeye başlamışlardır; ancak, bu hareket henüz çok yenidir; Avrupada olsun, enstitülerimizde olsun klâsik filolog olarak yetişmiş olanların sayısı, günden güne çoğalmakla beraber, bugün pek azdır. Bu yüzden, biraz önce işaret ettiğimiz iki büyük şartı yerine getiren mütercimlerin hem Grekçede hem felsefede olgunlaşmasını bekleyip ondan sonra işe başlamak, işi çok geciktirebilir, yıllarca geriye atar, böylece hem üniversite ve okul talebelerimizi hem kültürlü okurlarımızı daha uzun yıllar Eflâtun'un eserlerinden mahrum bırakırdı. Onun için, Eflâtun'u, bugün elde bulunan imkânları kullanarak, acelesiz olmakla beraber en kısa bir zamanda, hem de aslın kelimesine ve bilhassa ruhuna sadık bir şekilde Türkçeye çevirmek çareleri aranmıştır. Bu maksatla Maarif Vekilliğinde çalışmakta olan Tercüme Bürosunun bir kolu olarak Eflâtun'un tercümelerini incelemeye memur, felsefeci, dil bilgisi kuvvetli, yahut önce Eflâtundan tercüme etmiş, yahut da klâsik filolog olarak yetişmiş kimselerden bir komisyon kurulmuştur.

Komisyonun ilk işi, Eflâtun'un bize kadar gelen bütün eserlerini mi, yoksa Eflâtun'un olduğundan emin olduğumuz diyalogları mı tercüme ettirelim, esası üzerinde bir karara varmak olmuştur. Bu noktanın kendine göre bir önemi vardır. Biliriz ki, birçok eski yazarlarda olduğu gibi bu filozofun da hangi eserlerinin kendisinin, hangilerinin şüpheli, hangilerinin sahte olduğu meselesi üzerinde hâlâ münakaşa edilmektedir. Bir zamanlar, ondan kalmış bütün eserler için, sahte değildir, diyen Grote gibi yazarlar olduğu gibi, sekiz dokuz tanesinden başkasını sahte sayan

Schaarschmidt gibi kimseler olmuştur. Şimdi bu gibi ifratlardan vaz geçilmiş olmakla beraber, Büyük Hippias, Birinci Alkibiades, ve bunlara benzer birtakım önemli diyalogları şüpheliler arasına sokan, bu hususta da büsbütün yabana atılmıyacak delilleri sürenler vardır. Bugün, Eflâtun'un bir yazısının muhakkak onun olduğunu gösteren bürhanlardan biri olarak meselâ, yazının Aristo'da açıkça yahut dolayısiyle sözü geçmesi ileri sürülmektedir. Bu bürhan, müspet olarak alınırsa doğrudur; çünkü Aristo, Eflâtun'un doğrudan doğruya talebesidir. Fakat Aristo'nun, belki bir tesadüf eseri olarak adını anmadığı diyologları, tereddüdetmeden şüpheliler gurupuna nasıl atabiliriz? Bunlar arasında meselâ: Müdafaa, Kriton, Lakhes, Parmenides gibi, üslûp, eserin kuruluşu... bakımlarından, şüphe götürmediği ileri sürülenlerden aşağı kalmıyanlar vardır. Öte yandan, haklarında kuvvetle şüphe edilenlerin bile, zaman ruh haletini, fikirlerini, Eflâtun'un içinde yaşadığı çevreyi bize tanıtmak gibi meziyetleri olduğu da unutulmamalıdır. Bütün bu sebeplerden ötürü komisyon, doğruluk, şüphelilik, sahtelik münakaşalarına karışmadan, sahteliği ile değersizliği her türlü münakaşanın dışında apaçık olanlardan başka bütün yazıları tercüme ettirmeye karar vermiştir.

Bundan sonra, ikinci olarak, tercümelerin hangi metinlerden yapılacağı meselesinin halli gerekiyordu. Memlekette bu işe elverdiği farz edilen mütercimler Fransızca, Almanca, İngilizce, az sayıda olmak üzere Grekçe, bildiklerinden, saydığımız üç yaşıyan dilden, hem tercümenin doğruluğu, hem dilin güzelliği bakımından hangi metinlerin esas tutulacağı incelenmiş, neticede Almanca için O. Apel, İngilizce için Jowett, Fransızca için «Les Belles-Lettres» serisi ile. Garnier serisi tercümelerinde karar kılınmıştır.

Bundan sonra, memlekette şimdiye kadar vücuda getirilmiş Eflâtun tercümelerinin, çıkacak külliyatta yer alıp almıyacaklarının incelenmesine geçilmiştir. Eflâtun, Türkçeye hiç çevrilmemiş yazılardan değildir. Son yıllarda, meselâ Şaziye Berin'in «Ziyafet» tercümesi, merhum Semiha Cemal'in «Apoloji», «Kriton», «Fedon».. gibi tercümeleri, Nureddin Şazi Kösemihal'ın «Lakhes», «Protagoras» tercümeleri çıkmış, hattâ bu tercümeler bazı okullarda, İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe semineri çalışmalarında kullanılmıştır. Felsefe öğretimi dışında da kültürlü okurlar, bu metinler sayesinde Eflâtun hakkında fikir edinebilmişlerdir. Adları geçen tercümelerden başka bir de Faik Âli'nin basılmamış «Cumhuriyet» tercümesi komisyona gönderilmiştir. Bu tercümelerin hiçbiri için, ciddî emek mahsulü olmadığı söylenemez. Ancak, üzerlerinde yapılan incelemelerden, bunların yeni külliyatta çıkmaya kifayetsiz oldukları görülmüştür. Bu eski tercümeler ya Fransızcadan yahut da Almancadan dilimize çevrilmiştir. Halbuki uzunca bir inceleme nesicesinde görülmüştür ki, ikinci elden vücuda getirilen tercümeler, asıl diye alınan metin iyi seçilmez, ve bilhassa sıkı bir kontroldan geçirilip düzeltilmezse, aslın ruhuna pek uygun olmıyorlar. Bu sebeple - üstelik dilleri de bugünkü Türkçemizin durumuna göre hayli eskimiş olduğundan - bunların kabulüne imkân görülememiştır.

Bu ilk, incelemelerin, komisyonun çalışma tarzını tesbite yaradığını söyliyebiliriz. Zira, dediğimiz gibi, bir tek yabancı dile dayanarak yapılan bir tercümenin sadık olmasına, ve bilhassa eserin havasını, bir dereceye kadar olsun vermesine imkân olmadığı ilk defa olarak işte bu eski tercümelerden anlaşılmıştır. Bu kanaate varmış olan komisyon ayrıca da şu noktaları tesbit etmiştir:

a.) Mütercimlere, tercümelerini, asıl diye kullanacakları metnin dışında hiç olmazsa başka *bir* metinle karşılaştırmalarını tavsiye etmek,

b.) Gelen tercümeleri incelemek için *her cümleyi,* en aşağı bir Almanca, bir İngilizce, bir Fransızca metinle (yukarda adları geçen tercümelerle) ayrı ayrı karşılaştırmak; hem mânayı hem eserin havasını kontrol için daima Grekçeye baş vurmak,

c.) İyice anlaşılmıyan, üzerinde tereddüdedilen yerlerde Grekçe aslı esas tutmak,

d.) Dilin eski olmamasına, yeni çıkan felsefe terimlerine uygun olmasına dikkat etmek.

Komisyon, Eflâtun'u tercüme edebileceklerini tahmin ettiği şahsiyetlerin adlarını ve bunların hangi eseri tercüme edebileceklerini Maarif Vekilliğine bildirmiş, Vekillik de bu zatlara, yukardaki esaslar çerçevesi içinde işe başlamalarını tebliğ etmiştir.

Tercümelerin, incelenmek üzere Vekilliğe gelmesine kadar, tabiîdir ki biraz zaman geçecekti. Komisyon, bu zamanı, Nureddin Şazi Kösemihal'ın Lakhes tercümesini ele alıp incelemek, düzeltmek, yeni dile uydurmakla doldurmuştur. Bu çalışmadaki başlıca maksat şu idi: Komisyon, eserleri nasıl gözden geçireceğine dair birtakım fikirlere sahipti, fakat yukarda sözü geçen eski tercümeler üzerinde yapılan incelemelerin verdiği amelî fikirler bir yana bırakılırsa, bunlar *nazari* alanı pek geçmiyordu. Halbuki, komisyonun, kullanacağı inceleme silâhını emniyetle kullanabilmesi için sıkı bir tatbikat devresinden geçmesi gerekiyordu. İşte, Lakhes üzerindeki çalışmalar, tesbit edilmiş esasların doğruluğunu gösterdikten başka, komisyonun bu tatbikat devresini teşkil etmiş, üstelik şu hakikati - ki eski tercümelerin incelenmesinden de anlaşılmıştı - açıkça meydana çıkarmıştır.

Eflâtun, felsefe üzerinde en derin fikirlerini diyalog şeklinde anlatır; bu itibarla en sade konuşma dilinde yazar. Eflâtun bir filozoftur diye tercümede *âlimane* bir eda kullanınca eserlerinin kelimesine değilse de, havasına, ruhuna sadakatsizlik edilmiş oluyor. Halbuki *Eflâtun'un ifadesi, lâubaliliğe kaçmıyan bir sadeliktedir.* Tercümelerde ve tercümelerin incelenmesinde en başta göz önünde tutulması gereken esas işte budur. Bu esası gerçekleştirmek için bugünkü Türkçemiz, garp dillerinin bazılarından daha elverişlidir. Hele Fransızcadan çok daha elverişli olduğu açıkça göze çarpmaktadır. Fransızca, mücerrede kaçan tahlili bir dildir. Eflâtun, Fransızcaya çevrilince güzelliklerinden biri olan müşahhaslığını daima biraz kaybetmektedir. Bu nokta, bir Fransız için mahzur sayılmaz; çünkü Fransız, aşağı yukarı her şeyi, meselâ bir Almandan daha mücerret bir eda ile söyler ve yazar. Fakat, esasen mücerretleşerek aslının havasından biraz uzaklaşmış olan Fransızca tercümeyi, asıl diye alıp onu aynen Türkçeye çevirecek olursak, tercüme, fikre sadık kalayım derken Fransızca cümleye sadık kalır. Böylece Eflâtun'un Türkçe metnine, belki farkına varılmadan yapma bir eda girmiş olur (nitekim öyle oluyor). Komisyon, mütercimlere bu tehlikeden kaçınmayı daima tavsiye ettiği gibi, kendisi de bundan elinden geldiği kadar çalışmıştır. Bu hususta bir iki misal vermeyi faydalı buluyoruz.

Kriton diyalogunun ilk sözlerini alalım:

Maurice Croiset'nin «Les Belles-Lettres» serisinde çıkmış meşhur tercümesinin başında şunları okuyoruz:

Socrate. — Quel motif te fait venir ici à pareille heure, Criton? N'est-il pas encore très grand matin?

Criton. — En effet.

Socrate. — Quell heure au juste?

Criton. — Le jour se lève à peine...

Bu sade muhaverenin cümleye sadık bir tercümesini düşününüz, bir de komisyondan geçmiş olan şu Kriton tercümesini (aslından tercüme eden: Zafer Taşlıklıoğlu) okuyunuz:

Sokrates. — Bu vakitte niye geldin, Kriton? Daha pek erken değil mi?

Kriton. — Evet, erken.

Sokrates. — Yani vakit tam ne sularda?

Criton. — Gün ağarıyor...

Bir de bu kadar basit olmıyan bir parçayı görelim; Maurice Croiset'nin yine aynı seride çıkmış olan Birinci Alkibiades tercümesinden şu parçayı ele alalım:

Socrate. — Eh bien, puisque tu appliques ce même terme de «mieux» à ces deux exemples, à l'accompagnement du chant par la cithare et à la lutte, dis-moi ce qu'est pour toi le «mieux» en fait de jeu de cithare, de même que pour moi le mieux en fait de lutte, c'est ce qui est «gymnique».

Gene, bu parçaya pek sadık bir Türkçe tercüme düşününüz ve zihninizde komisyondan geçen şu parça ile (İngilizceden tercüme eden İrfan Şahinbaş) karşılaştırınız:

Sokrates. — Peki, madem şarkı söyliyerek kitara çalmak için, güreş için «daha iyi» sözünü kullandın, söyle bakalım, kitara çalmakta «daha iyi» dediğin şey nedir? Güreşte «daha iyi» ya ben «idmanlı» diyorum.

Tabiî bu missaller daha da çoğaltılabilir.

Lakbes çalışmaları henüz bitmeden, mütercimlerden metinler gelmeye başlamış ve şimdiye kadar anlatılan esaslara göre - hem birer bütün olarak, hem cümle cümle - incelenmişlerdir. Küçük yanlışlar doğrudan doğruya düzeltilmiş, yanlışların büyük olmasına rağmen tercümenin ıslahı kabil görülmüşse, mütercime, düzeltip yeniden göndermesi ricasiyle geri yollanmış; içinde fazla mâna yanlışı bulunan, yahut eserin edasını hiç vermemiş olan tercümeler reddedilmiştir.

Tercümelere, anlatıcı birer önsöz konması düşünülüyordu. Ancak, her mütercimin asıl diye aldığı garp dili tercümesinin başında bulunan önsözü ve izahları düpedüz dilimize çevirmiş olsaydık,Alman, İngiliz, Fransız mütercimlerin her biri kendi felsefi ve filolojik zaviyesinden izahlar ve önsözler yazdıklarından, külliyatımızın izahlarında büyük ayrılıklar olurdu. Diyalogların başlarına birer hulâsa koymanın ise, faydadan ziyade zararı olacağını da ayrıca düşünen komisyon, bu izahları, önsözleri, hulâsaları tercüme ettirmekten vaz geçmiş, buna karşılık olarak Türkçe külliyatın bünyesine ugun, bir tek kalemden çıkmış bir önsöz ve izah kitabının çıkarılmasına karar vermiştir. Bu eser 1943 sonbaharına kadar basılmış olacaktır.

Eserleri garpta kabul edilmiş sıralardan birinde çıkarmak doğru olurdu; ancak, o zaman sırada sonra çıkması gereken, fakat çabuk tercüme edilmiş olan bir diyalogu, sırada ondan önce gelenler bitinceye kadar bekletmek gerekirdi ki, bu, birçok metni okurların istifadesine uzun zaman sunmamak olurdu. Onun için, eserleri, tercüme ile inceleme sona erdikçe bastırmaya karar verilmiştir. İlerde bütün tercümeler bitip birkaç ciltte toplanacakları vakit, eserler komisyonca şimdiden kabul edilmiş olan sıraya göre dizileceklerdir.

Eflâtun'un yazılarının sıralanması işi de, tıpkı şüpheli ve şüphesiz olanlar meselesi gibi, henüz hallolunmuş bir mesele değildir. Bazı felsefe tarihçileri, bunları konularına göre guruplandırmaktadırlar. Bu hususta da tarihçiler arasında tam bir uygunluk göremiyoruz. Bazıları kronolojik diye vasıflandırdıkları bir sıra takibetmektedirler; kronolojik sıralar ise biribirine büsbütün aykırıdır. Onun için sıralama işinde de komisyon tarafsız kalmayı düşünmüş ve Stephanus sırası denen düzeni kabul etmiştir. Stephanus, Fransanın Rönesans humanistlerinden Henri Estienne'in adının Lâtinceleşmiş şeklidir. Bugün Yunanca olsun, tercüme olsun hemen hemen bütün Eflâtun metinleri, H. Estienne'in çıkardığı Lâtince tercümenin sayfalarını - eserler o sırada basılmış olmasalar da - metnin kenarında taşımaktadırlar. Metinleri bulmak ve karşılaştırmak için milletlerarası bir işaretler sistemi haline girmiş olan bu numaraları, bütün metinlerin kenarına koymayı komisyon kabul ettikten maada, ilerde eserleri de bu numaralara göre sıralamaya karar vermiştir.

Eserlerin çoğu birer mütercime verilmiştir. Bununla beraber, Timaiôs, Kritias, Phaidon gibi diyaloglar iki mütercimin müşterek çalışmasiyle vücuda gelmiş yahut gelmektedir. Yurdumuzda «Cumhuriyet» adiyle tanınmış olan Politeia, uzunluğu dolayısiyle, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klâsik Filoloji Enstitüsü asistan ve doktora talebeleri tarafından aslı Grekçeden tercüme edilmektedir. Bu gençler Enstitünün Direktörü Prof. Dr. Georg Rohde'nin idaresi altında çalışıyorlar. «Cumhuriyet» adı da eserin asıl adına uygun görülmediğinden yerine «Devlet» adı seçilmiş ve eserin bitmesine kadar beklenmeyip tercüme bittiği nispette fasıl fasıl çıkmasına karar verilmiştir.

Çıkacak olan yazıların sayısı, «Devlet» hesaba katılmazsa, 36 dır. Bunlardan 9 tanesi, «Devlet» in ayrıca 2 kitabı ile birlikte 1942 Cumhuriyet Bayramında çıkmıştır. Bu hesapla geri kalan eserlerin tamamı, normal olarak 3 yılda çıkabilecektir. 1943 yılı sonbaharında geçen yıldan daha çok diyalog çıkması için şimdiden tertibat alınmıştır.

Bu yazımızla, daha ziyade Eflâtun'un eserlerini incelemeye memur komisyonun faaliyetini, ilk çalışmalarını bildirmeye çalıştık, başka bir yazıda 1942 yılında çıkmış olan tercümelerin kısa bir tahlilini vereceğiz.

Nusret HIZIR
D. T. C. Fakültesi Doçentlerinden

MANON LESCAUT TERCÜMELERİ

Pourquoi Manon Lescaut dès la première scène,
Est-elle si vivante et si vraiment humaine,
Qu'il semble qu'on l'a vue et que c'est un portrait?[1]

Alfred de MUSSET
(Namouna, 1832)

Şüphe yok ki her romancı, her şeyden önce okunmak için yazmıştır. Okunmak, mümkün olduğu kadar çok, mümkün olduğu kadar uzun zaman okunmak. Bu gayeye ulaşmak için elinden geleni yapan romancının, eserini gelecek nesillere mal etmek arzusiyle, kendi devrini, yaşadığı cemiyetin telâkkilerini bile hiçe saydığı olmuştur. Buna rağmen yüz yıllar boyunca kimi insan ruhu denen muammanın üzerine eğilerek, kimi zamanının kötü ve gülünç taraflarını ortaya koyarak, kimi çağdaşlarının dar düşüncelerini genişletmek için giriştiği savaşta kalemini bir kılıç gibi kullanarak, kimi insanoğlunun ezelî yaralarını kalemiyle deşerek yüz binlerce cilt sıralamış bunca yazardan bugün ne kalmıştır? Çoğundan hiçbir şey, ölümsüzlüğün sırrına eren tek, tük bahtıyardan beş on cilt kitap, bazılarından da bir tek eser. İşte Abbé Prévost'nun sayısı yüzü aşan eserlerinden bugüne kalan da o bir tek eserdir: *Manon Lescaut.*

Manon Lescaut, Abbé Prévost'nun *Dünyadan El Etek Çekmiş İtibarlı Bir Adamın Hâtıraları* serisinde V-VII. kitaplar arasındadır. Rahipliği kendisine meslek olarak seçen, fakat yaradılışı itibariyle dünya nimetlerinden kendisini bir türlü sıyıramıyan Abbé Prévost bir ara hiç anlaşamadığı cezüvitlerin yanından kaçıp İngiltere'ye sığınmıştı. Bu *Hâtıralar*'ı orada yazmış ve ilk dört kitap müellifin adı konmıyarak basılmıştır (1728). Bir sene sonra Holanda'ya geçen Prévost *Hâtıralar*'ın devamını ve bu arada *Chevalier Des Grieux ile Manon Lescaut'nun Hikâyesi*'ni (VII. ve sonuncu cilt) Amsterdam'da bastırmıştır. Kitap çıkar çıkmaz oldukça rağbet görmüş, fakat Prévost daha sonraları, asıl 1733 te, neşretmeye başladığı *Pour et Contre* gazetesiyle meşhur olmuştur. Bu «Holanda'ya sığınmış eski *bénédictin* rahibi» kadınların hâkim olduğu «hassas» ve hayalperest bir zümrede merak uyandırmış, çabucak alâkayı üzerine çekmişti. Bu sırada *Manon Lescaut*'nun Rouen'de basılması ve hemen toplattırılması da Abbé Prévost adının dillerde dolaşmasına kâfi gelmiştir.

Eser daha o zamanlar büyük bir rağbet kazanmış olduğu halde Prévost'nun muasırları kendisini överken daha ziyade *Clerland,* yahut da *Doyen de Killerine* adlı eserlerinden bahsederler. Belki de bu eserler o zamanın düşüncelerine, zevkine daha uygun olduğu içindir. XVIII. yüz yıla kendi damgasını vurmuş olan büyük çağdaşı Voltaire bir mektubunda şu telmihlerde bulunuyor:

«Benim Abbé Prévost'dan bahsedişim sırf onun talihsizliğine acımak için olmuştur. Eserlerinden okuduklarıma dair bazı şeyler ilâve ettimse bu da, açıkcası, tragedia yazmasını temenni ettiğimdendi; çünkü ihtirasın dili, bana öyle geliyor ki, onun öz dilidir.»

Ne Diderot, ne de J-J. Rousseau *Manon*'dan bahsetmiyorlar. Yalnız Montesquieu'nün, sağlığında neşredilmemiş, yazıları arasında şu satırlara raslıyoruz:

---

1. «Manon Lascaut, daha ilk sahneden itibaren, sanki onu görmüşüz, sanki bir portreyiniş gibi, neden o kadar canlı, o kadar insanîdir?

«6 nisan 1834 te Rahip Prévost'nun yazdığı Manon Lescaut'yu okudum. Bu romanın hoşa gitmesine şaşmam; çünkü kahramanının, Chevalier Des Grieux'nün, işlediği bütün fenalıkların âmili aşktır; hareket tarzı ne kadar bayağı olursa olsun, her zaman için asîl bir sebep teşkil eden aşk. Manon da sevmektedir; karakterinin alt tarafını sevgilisine affettiren de işte budur.»

Bunun dışında XVIII. yüz yılın sonuna kadar *Manon Lescaut* hakkında önemli bir şey yazılmamıştır, denilebilir. *Manon Lescaut*'nun «ihtiras ve gerçeklik» bakımından Prévost'nun öteki eserlerinden ne kadar üstün olduğu XIX. yüz yılın başlarında anlaşılmaya başlamıştır. *Romantique*'ler *Manon*'da kendi *thème*'lerinden birçoğunu bulup sevmişlerdir: sonsuz bir ihtiras, fertle cemiyet arasındaki mücadele, felâketin çekici kuvveti, kadın kalbinin anlaşılmaz tarafları ve 1830 da yeni yeni kullanılmaya başlıyan bir sürü melodram malzemesi.

Sonraları Sainte-Beuve *Manon Lescaut*'yu yeniden bastırmış, Musset *İlk Şiirler*'inde, üç mısraını yazımızın başına koyduğumuz, *Namouna*'da, tesiri altında kaldığı bu kitabı heyecanla terennüm etmiş, daha sonraları da *naturaliste* romancılar Abbé Prévost'nun şahsında mekteplerinin ilk meşalecisini selâmlamışlardır. XIX. yüz yılın büyük münekkidi Sainte-Beuve'ün şu satırları da hatırlatılmaya değer:

«*Manon Lescaut* ne kadar çok okunursa, bütün bu okunanların o kadar çok gerçek, uydurma tarafı olmıyan, tabiattan olduğu gibi kopya edilmiş bir gerçeklikle gerçek olduğu görülür. Eserde bir sanat tarafı varsa o da okuyucu için *réalité*'nin nerede kaybolup, hayalin nerede başladığını duymaya imkân olmamasıdır.»

«Bunlar dilin en sade ifadeleridir; bu ifadelerde *sevgi, güzellik, rahavet* kelimeler halinde sık sık görünür ve sanki ilk defa olarak Abbé Prévost'nun kaleminde kendiliğinden gelen bir tatlılık, bir hafiflik kazanırlar. (*Causeries du Lundi*, IX.)»

İnsanlar macera ve aşk romanlarını ta eski zamanlardan beri zevkle okumuşlardır. XVIII. yüz yılda Honoré d'Urfé'nin, Mlle Scudéry'nin eserleriyle canlanan romanda ilk defa olarak Mme de La Fayette *La Princesse de Clèves* adlı kitabiyle yeni bir çığır açmış, romanında maceradan ziyade gönül acılarının tahliline yer vererek psikolojik romanın ilk örneğini vermiştir. *Manon Lescaut*'da ise her iki temayül biribirine karıştırılmakla kalmamış, o zaman yeni yeni kullanılmaya başlıyan şu iki unsura da yer verilmiştir: Okuyucuya bir şeyler öğretmek, ahlâk üzerinde müessir olmak; bir de canlı, gerçek bir hikâye vermek endişesi. Abbé Prévost'nun getirdiği yenilik o zamana kadar ayrı ayrı mütalâa edilen bu unsurları eserinde *beşerî* ve karışık bir bütün halinde bir araya getirmek olmuştur. O, çağdaşlarının ahlâki, psikolojik romanlarından bu suretle ayrılmış, eserine sevginin cemiyetle mücadelesi, insanları çirkin, kötü hallere düşürmesi gibi o zamanki sanat telâkkilerinin menettiği bir *thème* sokmuştur. Fakat müellif, romanının başına koyduğu önsözde bütün bunların ibret alınacak bir ahlâk dersi olduğunu ileriye sürer:

«... Okuyucu Des Grieux'nün hareketlerinde ihtiras kuvvetinin müthiş bir örneğini görecektir. Ben, en büyük felâketlere bile bile kendini atmak için bir türlü mesut olmak istemiyen; parlak bir meziyet için gereken bütün kabiliyetlere malik olduğu halde kaderin, tabiatın bütün nimetlerine karanlık ve serseri bir hayatı tercih eden; düşeceği felâketleri önceden gördüğü halde o felâketlerden kaçınmak istemiyen; onları duyduğu, onların altında ezildiği halde kendisine daima gösterilen ve her an felâketini giderebilecek çarelerden istifade etmiyen genç bir körü; şüpheli bir karakteri, biribiriyle sarmaş dolaş olmuş faziletle ahlâksızlığı, daima biribirine zıt kalan iyi duygularla kötü hareketleri tasvir ettim. İşte gösterdiğim tablonun zemini budur. Sağduyu sahipleri bu cinsten bir esere boş bir emek diye bakmıyacaklardır. Onda, hoş bir okuma zevkından başka, ahlâk dersi olabilecek birçok olaylar bulacaklardır; böylece, okuyucuyu eğlendirirken ona bir şeyler öğretmek de kanaatimizce büyük bir hizmettir...»

Buna rağmen Saint-Hélène'deki inziva senelerinde *Manon Lescaut*'yu okuyan Napolèon bu eseri «kapıcılar için yazılmış bir kitap» telâkki etmişti. Meşhur olduğu kadar haksız olan bu hükmün eser üzerinde hiçbir tesiri olmamış, bilâkis roman gitgide artan bir rağbetle nesillerden nesillere geçerek günümüze kadar tazeliğini, canlılığını muhafaza etmiştir. O kadar ki *Manon Lescaut* Massenet'ye, pek meşhur olan opera-komiğini ilham etmiş, sessiz, sesli filimleri çevrilmiş, hemen hemen tercüme edilmediği dil kalmamıştır.

*

* *

Manon Lescaut'nun ikisi Arap, üçü Lâtin harfleriyle beş Türkçe tercümesi var. İlk iki tercümeden birinin Nuri Şeyda'nın, öbürünün de Hasan Bedrettin'in olduğunu İbrahim Hilminin - bastığı tercümelerden hiçbirinde asla ihmal etmediği - önsözünden öğreniyoruz. Yeni harflerle basılan üç tercümeye gelince bunlar da sırasiyle Siracettin [1], Murad Uraz [2] ve Fikret Adil [3] tercümeleridir. İlk iki tercümeyi elde etmek imkânını bulamadığımız için burada yalnız son üç tercümeyi incelemekle iktifa edeceğiz.

Bu tercümelerden Hilmi Kitabevinin basmış olduğu Siracettin tercümesi, başta Abbé Prévost'-nun hayatı ve eserlerine dair tabiin not ve hâtırası gelmek üzere, Guy de Maupassant'ın ve müellifin mukaddimelerini de veriyor. Ayrıca kitaba metin içinde 153, metin dışında da 14 tablo konulmuş. Sühulet Kitabevinin basmış olduğu Murad Uraz tercümesinin başında da yalnız müellifin hayatı ve eserleri hakkında kısaca malûmat verilmektedir. İnkılâp Kitabevi tarafından basılmış olan Fikret Adil tercümesine gelince, mütercimin, kitabın başında, haber verdiği gibi eserin «bazı kısımları geçilmiş», yani atlanmıştır. Mütercim bu kısımların Türk okuyucusunu ilgilendirmiyeceğini, hattâ dinî münakaşalara ait bazı yerlerin bugün artık «hıristiyanlar için bile anlaşılmaz ve bilinmesinde fayda olmıyan» şeyler olduğunu söyliyor. Bu tercümeler hakkında umumi bir fikir edinmek için her şeyden önce üçünü de eserin asliyle yer yer karşılaştıralım.

1 — Elimizdeki Fransızca metnin (E. Flammarion, Successeur.) 111. sahifesindeki şu cümleler:

«*Quoique cette information, qui lui venait d'un de mes laquais, eût quelque chose de bizarre et de choquant, je reçus son compliment avec honnêteté, Je crus faire plaisir à Manon*».

Siracettin tercümesinde (S. 51): «*Her ne kadar bu malûmatı bizim uşağımızdan almışsa da garip ve batıcı bir tarzda söylemişti. Komplimanını nazikâne kabul etmekle Manon'u memnun edeceğimi zannettim.*»

Murad Uraz tercümesinde (S. 44): «*Her ne kadar uşaklarımızdan aldığını söylediği bu malûmatta garabet ve mânasızlık var idiyse de, onun bütün bu komplimanlarını namuskârane telâkki ettim, ve böylece Manon'u da memnun ettiğimi zannettim.*»

Fikret Adil tercümesinde de (S. 33): «*Hizmetçilerden birinden edinmiş olduğu bu malûmat tuhafıma gitmekle beraber, teveccühlerini memnuniyetle kabul ettim. Böyle yapmakla Manon'un da hoşuna gider bir harekette bulunduğumu görüyordum.*» diye tercüme edilmiş.

İkinci cümledeki *avec honnêteté* kelimelerine Siracettin *nazikâne,* Murat Uraz *namuskârane,* Fikret Adil de *memnuniyetle* diye ayrı ayrı üç mâna vermişlerdir. Oysaki *avec honnêteté,* XVIII. yüz yıl Fransızcasında, sadece *nezaketle, terbiyelice* mânalarına gelmektedir. Bu bakımdan Siracettin tercümesi kelime itibariyle mânaya en sadık olanıdır. Fakat bütün cümlenin tercümesinde

1. *Manon Lesko;* yazan: Abbe Prevo, çeviren Siracettin, Hilmi kitabevi; 269 s. ; İstanbul, 1938.

2. *Manon Lesko*; yazan: Abbé Prévost, Türkçeye çeviren Murad Uraz; Suhulet kitabevi, 180 s. İstanbul 1938.

3. *Manon Lesko;* Abbe Prevo, Nekleden: Fikret Adil; İnkılâp kitabevi; 132 s.; İstanbul. 1938.

hepsi de muhtevadan uzaklaşıyorlar. Siracettin: «*Her ne kadar bu malûmatı bizim uşağımızdan almışsa da garip ve batıcı bir tarzda söylemişti*» diyor. Burada *garip ve batıcı* olan *söyleyiş tarzı* değildir. Murad Uraz da: «*Her ne kadar uşaklarımızdan aldığını söylediği bu malûmatta garabet ve mânasızlık var idiyse de...*» diyor. *Choquant*'ı *mânasızlık* diye tercüme etmek yanlıştır. Fikret Adil tercümesinde atlanmış olan bu kelime burada daha ziyade *münasebetsiz* veya *onura dokunan* mânalarına gelmektedir. Bütün bu cümleyi: «*Uşaklarımdan birinden edindiği bu malûmatın tuhaf ve onuruma dokunan bir tarafı olmakla beraber teveccühlerini nezaketle karşıladım.*» diye tercüme etmek belki daha doğru olurdu.

2 — Fransızca metnin 123. sahifesindeki şu cümle:

«*Je lui fis une vive peinture de mes agitations, de mes craintes, du désespoir où j'étais deux heures avant que de le voir, et de celui dans lequel j'allais retomber si j'étais abandonné par mes amis, aussi impitoyablement que par la Fortune; enfin j'attendris tellement le bon Tiberge que je le vis aussi affligé par la compassion que je l'étais par le sentiment de mes peines.*»

Siracettin tercümesinde (S. 61): «*Ona bütün telâşları, bütün korkularımı ve onu görmezden iki saat evvel nasıl bir yeis içinde bulunduğumu ve eğer talihim gibi dostlarım da beni merhametsizce terk edecek olurlarsa yine aynı yeis ve endişe içinde kalacağımı bütün şiddetiyle tasvir ettim. Hasılı iyi kalpli «Tiberj» i o kadar rikkate getirdim ki benim ıstıraplarımdan dolayı hissettiğim acı derecesinde o, da merhametinden dolayı müteellim oldu.*»

Murad Uraz tercümesinde (S. 51): «*Heyecanlarımı, korkularımı, ve daha iki saat evveline kadar onunla görüşmeden evvelki yeis ve ümitsizliklerimi, ve beni sevenler tarafından merhametsizce terk edildiğim takdirde yeniden düşeceğim perişanlığı ona çok canlı olarak anlattım. Bütün hissiyatımı böylece anlatışımdan; çok müteessir olduğunu ve bana acıdığını görüyordum,...*»

Fikret Adil tercümesinde de (S. 39): «*Başımdan geçenlerin hepsini anlattım. Nihayet o da benim kadar müteessir oldu.*» diye çevrilmiş.

Görülüyor ki bu uzun cümle, tercümelerin üçünde de ikiye bölünmüş ve aslından bir hayli uzaklaşmıştır. Siracettin tercümesinde «*onu görmezden iki saat evvel*» denilmekle iltibasa yer verilmiş. *o* zamiriyle kimin kastedildiği pek anlatılamamıştır. Kanaatimizce burada *kendisini* diyerek *le* zamirinin Tiberge'e ait olduğu açıkça belirtilebilirdi. Murad Uraz tercümesinde de aynı iltibasa meydan verilmiş, bundan başka cümle, ikiye ayrılırken, büsbütün karışık bir hal almış, birinci cümlede *aussi impitoyablement que par la Fortune* sözleri tercüme edilmemiş, ikinci cümle de metnin aslından tamamiyle uzaklaşmıştır. Müellif kahramanına «*bütün hissiyatımı böylece anlatışından çok müteessir olduğunu ve bana acıdığını görüyordum...*» dedirtmiyor, «*hasılı iyi kalpli Tiberge'i o kadar rikkate getirdim ki, ben ıstıraplarımdan ne kadar acı duyuyorsam onunda merhametinden öylece acı duyduğunu gördüm*» dedirtiyor. Müellifin bu uzun cümlesi Fikret Adil tercümesinde iki satırla hulâsa edilivermiş.

3 — Fransızca metnin 125. sahifesindeki şu cümle:

«*La vertu eut assez de force pendant quelques moments, pour s'élever dans mon coeur contre ma passion, et j'aperçus du moins, dans cet instant de lumière, la honte et l'indignité de mes chaînes.*»

Siracettin tercümesinde (S. 64): «*Fazilet bir müddet kalbimde aşkımın aleyhine kıyam edecek kadar kuvvetlendi. Bu müddet zarfında kalbim tenevvür etti. Alâkamın bütün hicabını, bütün haysiyetşikenliğini gördüm.*»

Murad Uraz tercümesinde (S. 52): «*Bu sırada kalbimdeki fazilet duyguları; ihtiraslarım karşısında bir an için canlanır gibi oldu. Faziletin beni nurlandırdığı bu an içinde, beni bağlıyan zincirin bana lâyik olmadığını ve ne kadar mahcubiyeti mucip olduğunu hiç olmazsa görebildim.*»

şeklinde tercüme edilmiş, Fikret Adil tercümesinde ise, bu kısma tesadüf eden 13 satır arasında atlanmıştır.

Cümledeki *chaîne* kelimesine Siracettin tercümesinde *alâka,* Murad Uraz tercümesinde de *zincir* mânası verilmiş. Halbuki bu kelime, o zaman sevgi dilinde *gönül bağı, sevgi* yerine kullanılırmış. Murad Uraz «... *kalbimdeki fazilet duyguları ihtiraslarım karşısında bir an için canlanır gibi oldu*» diye tercüme ediyor; oysaki müellif «*fazilet, bir müddet için kalbimde bu sevdaya karşı ayaklanacak kadar kuvvet buldu*» diyor. Sonra cümlede Siracettin tercümesindeki gibi «*bu müddet zarfında kalbim tenevvür etti*» diye bir şey yok. Burada belki Murad Uraz'ın tercüme ettiği gibi «*faziletin beni nurlandırdığı bu an içinde...*» demek daha doğru olurdu.

4 — Fransızca metnin 149. sahifesindeki şu cümleler:

«*Toute notre conversation fut à peu près du même goût pendant le souper, Manon, qui était badine, fut sur le point, plusieurs fois, de gâter tout par ses éclats de rire. Je trouvais l'occasion, en soupant, de lui raconter sa propre histoire et le mauvais sort qui le menaçait. Lescaut et Manon tremblaient pendant mon récit, surtout lorsque je faisais son portrait au naturel;...*»

Siracettin tercümesinde (S. 85): «*Akşam yemeği esnasında bütün konuşmalarımız bu tarzda devam etti. Manon hoppa olduğu için birçok defalar kahkahalariyle az kaldı işimizi bozuyordu. Yemek yerken fırsat bularak ona kendi hayatını hikâye ettim ve onu tehdideden fena akibeti anlattım. Ben anlatırken hususiyle ihtiyarın tabiî portresini yaparken «Lesko» ile «Manon» titriyorlardı.*»

Murad Uraz tercümesinde (S. 67): «*Yemek yerken hemen bütün konuşmalarımız bu veyahut buna yakın bir tarzda oldu. Manon onunla alay etmekte ve çok defa kahkahalariyle işi bozacak bir hal almaktaydı. Yemek yerken, ben ona neticeyi tehdideden hususi macerasını nekletmek fırsatını buldum. Ben izah ederken ve hususiyle onun portresini pek tabiî olarak yaparken Lesco ve Manon titriyorlardı.*» şeklinde çevrilmiş, Fikret Adil tercümesinde ise tamamiyle atlanmıştır.

İlk cümlede, Siracettin tercümesindeki *devam etmek* fikri olmadığı gibi Murad Uraz tercümesindeki gibi «*bütün konuşmalarımız bu veyahut buna yakın bir tarzda oldu*» diye metni uzatmaya da lüzum yok. Müellif sadece «*Akşam yemeğinde bütün konuşmalarımız aşağı yukarı aynı şekilde oldu*» diyor. İkinci cümlede ne Siracettin tercümesindeki gibi «*işimizi bozuyordu*», ne de Uraz tercümesindeki gibi «*onunla alay etmekte...*» diye bir şey var. Mütercimler burada tefsire kaçmışlar. Cümlenin tam tercümesi şudur: «*Manon hoppa olduğu için kaç defa kahkahalariyle az kalsın her şeyi bozuyordu.*» Üçüncü cümledeki *sa propre histoire* Siracettin tercümesinde *kendi hayat*'ı Murad Uraz tercümesinde. de *hususi macerası* diye tercüme edilmiş. *Propre* burada *hususilik* ifade etmiyor, aidiyet gösteriyor. «*Yemek arasında G... M...'e kendi hikâyesini (yahut macerasını), kendisini tehdideden kötü akibeti anlatmak fırsatını buldum*» denebilirdi. Uraz tercümesindeki *neticeyi tehdideden hususi macerası* sözünden de bir şey anlaşılmıyor. Mütercim cümlede ayrı ayrı yeri olan ve virgülle ayrılmış bulunan iki fikri biribirine karıştırmış, bundan başka *le* zamirini de yanlış anlamış. Müellifin kasdı G... M... den başkası değildir. Dördüncü cümledeki «*lorsque je faisas son portrait au naturel*» sözleri de Siracettin tercümesinde «*ihtiyarın tabiî portresini yaparken*» Uraz tercümesinde de «*onun portresini pek tabiî olarak yaparken*» şeklinde ifade edilmiş. Bir kere metinde *ihtiyar* kelimesi yok. Sonra *au naturel, gerçeklikle, olduğu gibi* demektir. Burada cümleyi «*ben hikâyemi anlatırken, hele kendi şeklini, şemailini olduğu gibi tarif ederken, Lescaut ile Manon titriyorlardı;...*» diye çevirmek belki daha doğru olurdu.

5 — Fransızca metnin 156. sahifesindeki şu cümleler:

«*Il y a peu de personnes qui connaissent la force de ces mouvements particuliers du coeur. Le commun des hommes n'est sensible qu'à cinq ou six passions dans le cercle desquelles leur vie se passe, et où toutes leurs agitations se réduisent.*»

Siracettin tercümesinde (S. 90): *«Kalbin bu hususi hareketlerindeki kuvveti pekaz kimse bilir. Umumiyetle insanların beş altı ihtirası vardır. Hayatları bu beş altı ihtiras dairesi içinde geçer. Bütün endişeleri bundan ibarettir.»*

Murad Uraz tercümesinde (S. 70): *«Kalbimdeki bu hususi hareketlerin şiddetini tanıyan az insan vardır. Alelumum insanlar ancak beş yahut altı ithtiras hissederler, onların hayatları bu daire içinde geçer, ve bütün tesirleri bunlara inhisar eder»* şeklinde çevrilmiş, Fikret Adil tercümesinde ise uzunca bir kısım arasında atlanmıştır.

Ce mouvement particulier du coeur ifadesi Siracettin tercümesinde *kalbin bu hususi hareketleri*, Uraz tercümesinde de *kalbimin bu hususi hareketleri* diye tercüme edilmiş. Her iki tercümede de kelime kelime tercümenin ve bundan doğan şive bozukluğunun bariz bir örneğini görüyoruz. Bir kere *mouvement* kelimesi yalnız *hareket* mânasına gelmez, *impulsion qui s'élève dans l'âme, ou qu'on fait naître dans l'esprit* mânalarına da gelir (Bak. *Littré)*. Onun için cümleyi burada *«kalbin kendine mahsus öyle coşkunlukları vardır ki bunları pekaz kimse bilir..»* şeklinde tercüme etmek daha doğru olurdu. İkinci cümledeki *agitation* kelimesini Siracettin *endişe*, Uraz da *tesir* diye tercüme ediyorlar. *Agitation* bu cümlede ancak *trouble de l'âme, trouble intérieur* mânasına gelebileceğine göre *tesir* diye tercüme etmek yanlıştır. *Endişe* mânaya yakışıyorsa da kanaatimizce burada *ruh sarsıntısı* demek ve bütün cümleyi *«Çoğu insan kendini beş veya altı ihtirasa kaptırır, bütün hayatı o ihtirasların çemberi içinde geçer, bütün ruh sarsıntıları onlardan ibaret kalır.»* şeklinde tercüme etmek belki daha doğru olurdu.

6 — Fransızca metnin 157. sahifesindeki şu cümle:

«Vous êtes d'un naturel si doux et si aimable, me dit-il un jour, que je ne puis comprendre les désordres dont on vous accuse.»

Siracettin tercümesinde (S. 91): *«Tabiatınız o kadar halîm, o kadar munis ki size atfedilen sui hareket töhmetini anlıyamıyorum.»*

Murad Uraz tercümesinde (S. 71): *«Sizin o derece sevimli ve hoş bir tabiatınız varki, sefahatle itham edilişinizi anlıyamıyorum.»* diye tercüme edilmiş:

Fikret Adil tercümesinde de (S. 50): *«Kendisiyle yapmış olduğumuz görüşmelerde, Başpapaz, malûmatıma, tabiatımın iyiliğine hayran olmuştu ve nasıl olup da böyle bir badireye düşmüş olduğuma hayret ediyordu.»* şeklinde hulâsa edilmiş.

Bu cümledeki *désordre* kelimesi Siracettin tercümesinde *sui hareket*, Murad Uraz tercümesinde *sefahat* diye tercüme edilmiş. Fikret Adil de metinden tamamiyle ayrılarak bambaşka bir cümle vücuda getirmiş. *Désordre* burada *ahlâk bozukluğu, kötü yaşayış* mânasında kullanılmıştır. (Bak. *Littré)*. Bu bakımdan *sui hareket*, ifadenin eskiliğinden başka, çok hafif kalıyor. Uraz kelimeyi *sefahat* diye tercüme etmekle mânaya daha çok yaklaşmışsa da kanaatimizce burada *ahlâksızlık* demek ve bütün cümleyi *«O kadar munis, o kadar sevimli bir tabiatınız var ki size yükledikleri ahlâksızlıkları aklım almıyor.»* diye çevirmek kabildi.

7 — Fransızca metnin 180. sahifesindeki şu cümleler:

«Le bon père le crut apparamment capable de m'arrêter. Il lui ordonna avec beaucoup d'imprudence de venir à son secours. C'était un puissant coquin, qui s'élança sur moi sans balancer. Je ne le marchandai point; je lui lâchai le coup au milien de la poitrine.»

Siracettin tercümesinde (S. 113): *«Zavallı rahip onun beni tevkif edebileceğini zannetmiş olacak ki hizmetçiye kendine muavenet etmesini büyük bir basiretsizlikle emretti. Bu hizmetçi çapkının biriydi. Tereddütsüzce üstüme atıldı. Ben şaşırmadım göğsünün ortasına bir yumruk yapıştırdım.»*

Murad Uraz tercümesinde (S. 85): *«Bu iyi per her halde onun beni tevkif edebileceği zannında idi, ve büyük bir ihtiyatsızlıkla ona, imdadına gelmesini emretti. Bu kuvvetli bir apaştı. Hiç*

tereddüdetmeden üzerime atıldı, uzun uzadıya düşünmeden tabancamı göğsünün ortasına boşalttım.»

Fikret Adil tercümesinde de (S. 56): *«Başpapaz, ona beni yakalıyabilir zanniyle, imdada gelmesini emretti. Kuvvetli bir uşaktı. Hemen üzerime atıldı. Tereddüde mahal yoktu. Ateş ettim...»* şeklinde tercüme edilmiş.

İlk cümledeki *le bon père* sözü Murad Uraz tercümesinde *iyi* per diye çevrilmiş. Buram buram tercüme kokan kelime sadakatine yeni bir örnek... Siracettin tercümede *zavallı rahip* denmekle kelimeye, bu cümlede pek yakışan bir karşılık bulunmuş. Fikret Adil rahibin *supérieur* olduğunu göz önünde tutarak sadece *başpapaz* diyor. Siracettin tercümesinde *apparamment* atlanmış,Uraz tercümesinde *her halde* diye çevrilmekle bu kelimeye cümledeki mânası verilmiş. Yalnız ikinci cümledeki *coquin, apaş* diye tercüme edilmekle bir *anachronisme*'e düşülmüştür. Dilimize de son zamanlarda girmiş olan *apaş* kelimesi o kadar yenidir ki *Littré*'de, hattâ Şemsettin Sami'nin *Kamusu Fransevi*'sinde bile yoktur. Esasen *coquin* burada, o zamanın Fransızcasında sık sık kullanılan bir hiddet tâbiridir. Sonra mütercim biraz düşünmüş olsaydı rahiplerin idaresindeki bir ıslahhanede, kendisinden her kötülük beklenebilen, gece serserisi, âdi bir külhanbeyi demek olan *apache*'ın yeri olmıyacağını derhal teslim eder ve böyle bir hataya düşmezdi. Bu bakımdan Siracettin tercümesindeki *çapkın* karşılığı da yerinde değildir. Burada *herif* demek ve cümleyi *«bu güçlü kuvvetli herif hiç düşünmeden üzerime atıldı»* diye tercüme etmek kabildi. Son cümleye gelince mütercimler buradaki *lâcher le coup* deyimine ayrı ayrı mânalar vermişler. Siracettin tercümesinde *«Göğsünün ortasına bir yumruk yapıştırdım»*, Murad Uraz tercümesinde *«Tabancamı göğsünün ortasına boşalttım»*, Fikret Adil tercümesinde de sadece *«Ateş ettim»* deniliyor. Müellif rahibin imdadına koşan uşağın güçlü kuvvetli bir adam olduğunu daha önceden söylediğine göre Des Grieux'sünün göğsünün ortasına bir yumruk yapıştırmasiyle yere serileceklerden olmadığı meydandadır. Zaten cümlede *yumruk* sözü edilmiyor. Mütercim bir sahife önce Des Grieux'nün tabancasiyle uşağa ateş ettiği sahneyi gösteren resme bakmış, on satır sonra da *«Lesko bana tabanca çektiğini işitmediğini söyledi»* diye tercüme ettiği yere bir göz gezdirmiş olsaydı elbette *yumruk yapıştırmak*'tan bahsetmezdi. Mütercim burada da *tirer un pistolet*'yi görüldüğü gibi, *tabanca çekmek* diye tercüme etmiş. Oysaki dilimizde tabanca çekmek başka mânaya gelir. Tabanca çekilir de ateş edilmiyebilir. Cümle *«Lescaut me demanda s'il n'avait pas entendu tirer un pistolet?»* şeklinde olduğuna göre «Lescaut bana bir tabanca sesi duyar gibi olduğunu, bunun doğru olup olmadığını sordu» diye veya buna benzer bir ifade ile çevrilmeliydi. Siracettin evvelki cümle gibi bu cümleyi de yanlış anlamış.

8 — Fransızca metnin 192. sahifesindeki şu cümle:

«Il eut beaucop de peine à nous faire goûter ce conseil.»

Siracettin tercümesinde (S. 122): *«Bu nasihati Manon'la bana anlatmak için çok güçlük çekti.»*

Murad Uraz tercümesinde (S. 91): *«Bize bu nasihati kabul ettirmek için çok zahmet çekmişti.»*

Fikret Adil tercümesinde de (S. 60): *«Bu tavsiyesini bize dinletebilmek için bir hayli müşkülât çekti.»* şeklinde tercüme edilmiş.

Görülüyor ki cümledeki *goûter* fiiline mütercimler sırasiyle *anlatmak, kabul ettirmek, dinletebilmek* diye ayrı ayrı üç mâna vermişlerdir. Bu fiil burada *approuver, trouver bon* mânasına geldiği için (Bak. *Littré*) *anlatmak* ve *dinletebilmek* şeklindeki tercümeler mânadan uzaklaşmaktadır. *Kabul ettirmek* karşılığı bize daha doğru geliyor.

9 — Fransızca metnin 193. sahifesindeki şu cümleler:

«J'ouvris l'oreille à cette proposition. et, quoique je fusse dépourvû de tout, je lui fis des promesses fort au-dessus de ses désirs. Je comptais bien qu'il me serait toujours aisé de récompenser un homme de cette étoffe.»

Siracettin tercümesinde (S. 123): *«Bu teklife kulak kabarttım. Her ne kadar hiçbir şeye malik değil idi isem de istediğinden fazlasını vadettim. Bu tabiatta bir adamı tatmin etmenin benim için daima kolay olacağını hesabediyordum.»*

Murad Uraz tercümesinde (S. 92): *«Bu teklif karşısında kulağımı açtım ve her ne kadar her şeyden mahrum idi isem de, ona yine arzularından daha üstün vaitler yaptım. Bu neviden bir kimseyi mükâfatlandırabilmek her ne vakit olsa benim için çetin olmıyacağını hesabetmiştim...»*

Fikret Adil tercümesinde de (S. 61): *«Bu teklife kulak verdim, ve beş parasız olmama rağmen, ona, arzularının fevkinde vaitlerde bulundum. Bu ayarda bir adamı her zaman kolayca mükâfatlandırabilirdim.»* şeklinde tercüme edilmiş.

Siracettin ve Murad Uraz tercümelerinin bugünkü dilden ne kadar uzak kaldıkları görülüyor. Hele Murad Uraz tercümesindeki ikinci cümle sentaksımıza hiç uygun değil. Bundan başka *un homme de cette étoffe* sözleri Siracettin tercümesinde *bu tabiatta bir adam,* Uraz tercümesinde de *bu neviden bir adam* diye çevrilmiş. Oysaki *de cette étoffe* deyimi burada *de cette valeur, de cette qualité* mânasına geliyor (Bak. *Littré*). Fikret Adil *bu ayarda bir adam* demekle hem güzel bir karşılık bulmuş, hem de tam mânayı vermiş oluyor. Bu bakımdan biraz serbest. fakat dil bakımından pürüzsüz olan tercümesi diğerlerinden üstündür.

10 — Fransızca metnin 197. sahifesindeki şu cümleler:

«La délicatesse de ce coquin n'était qu'une envie de me faire payer la voiture plus cher. Nous étions trop près de l'Hôpital pour ne pas filer doux.»

Siracettin tercümesinde (S. 127): *«Bu çapkının inceliği bana araba ücretini pahalıya ödetmek arzusundan başka bir şey değildi. Hastahaneye çok yakındık, işi tatlıya bağlamaya mecbur oldum.»*.

Murad Uraz tercümesinde (S. 94): *«Bu apaş adamın şu ince düşünüşü bana arabacı ücretini daha fazla olarak verdirmekten başka bir şey için değildi. (Hôpital) e çok yakındık, gürültü yapacak bir sıra değildi.»*

Fikret Adil tercümesinde de (S. 63): *«Alçak herifin bu nezaketi fazla para koparmak içindi. İşi tatlıya bağlamak lâzımdı. Zira ıslahhanenin pek yakınında idik.»* şeklinde çevrilmiş.

Yedinci örnekte de sözü geçen *coquin* kelimesine yine, Siracettin tercümesinde *çapkın*, Uraz tercümesinde de *apaş* denilmiş; Fikret Adil *alçak herif* diye tercüme etmekle kelimeyi biraz kuvvetlendirmiş, fakat mânayı vermiştir. *Délicatesse* kelimesine gelince mütercimlerin üçü de bunu ayrı ayrı anlamışlar, ayrı ayrı karşılıklar bulmuşlardır. Siracettin *incelik,* Uraz *ince düşnüş,* Fikret Adil de *nezaket* diyor. Halbuki *délicatesse* burada *scrupules* mânasında kullanılmıştır (Bak. *Littré*). Onun için kelimeye *endişe* veya buna benzer bir karşılık bulmak icabederdi. İkinci cümledeki *filer doux* deyimini de Siracettin ve Fikret Adil *tatlıya bağlamak,* Uraz da *gürültü yapmamak* diye tercüme etmişler. *Filer doux* burada *se soumettre sans murmurer, supporter, subir quelque chose de désagréable* mânasında kullanıldığından (Bak. *Littré*). Siracettin ve Fikret Adil'in bulduğu karşılık, serbest olmakla beraber, güzeldir. Murad Uraz tercümesindeki *gürültü yapmamak* mânayı vermiyor. Burada *ses çıkarmamak, aldırış etmemek* de denebilirdi.

Murad Uraz tercümesinde okuyucuyu sık sık şaşırtan bir noktalama hatasına düşülmüş. Son cümlede (Hôpital) kelimesinde görüldüğü gibi kitapta geçen, hemen hemen bütün has isimler kere içine alınmış. Halbuki Türkçede olduğu kadar bütün dillerde de böyle kere içine veya iki çizgi arasına alınan kelime veya cümleler, esas cümlenin arasına sıkıştırılmış başka bir fikre ait ikinci cümlelerdir ve okunmadıkları zaman da esas cümlenin kuruluşu, mânası bozulmamalıdır.

Murad Uraz tercümesini bu kaideye uyarak okumak icabederse birçok cümleler eksik, mânasız kalacak demektir. Bu bir tertip yanlışı olabilir, ama bütün eseri kaplıyan böyle bir yanlışın düzeltilmemiş olmasından herkesten önce mütercim mesul değil midir?

Manon Lescaut tercümelerini, gerek eserin aslıyle gerek biribirleriyle daha fazla karşılaştırmaya lüzum görmiyoruz. Yukarda verdiğimiz örnekler her üç tercüme hakkında da kâfi derecede fikir edinmeye yeter kanaatindeyiz. Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Siracettin tercümesinde asıl metin satır satır takibedilmiş, bazı yanlışlara rağmen mümkün olduğu kadar asla sadık kalınmaya çalışılmıştır. Murad Uraz tercümesinde de asıl metin yakından takibedilmiş olmakla beraber ne muhteva ne de şekle sadık kalmak için büyük bir gayret sarf edilmemiş, birçok kelimelerin ve deyimlerin, cümlenin hususiyetine göre, alabileceği başka mânalar araştırılmamış, hele bazı cümlelerin selikamıza uygun olup olmadığına hiç dikkat edilmemiştir. Bu bakımdan Murad Uraz tercümlesi, eski harflerle basılmış tercümelerden istifade edilerek, üstünkörü vucuda getirilmiş bir metin intibaını veriyor.

Fikret Adil tercümesine gelince, yukardaki örneklerde de gördük ki mütercimin atladığı yerler, dediği gibi, yalnız Türk okuyucusunu ilgilendirmiyecek kısımlardan ibaret değildir. Mütercim sahifelerce süren tasvirleri, tahlilleri, konuşmaları birkaç cümle içinde, kendi bildiği gibi, derleyip toplamış, Abbé Prévost'nun eserini değil, *Manon Lescaut* hikâyesinin seyrini takibetmekle kalarak bize ancak romanın *vakasını* anlatmıştır. Bu bakımdan *nâkil*'in metnini müellifin metniyle karşılaştırmaya, müellifin cümlelerini Türkçe metinde aynen bulmaya çoğu zaman imkân olmıyor. Fikret Adil *Manon Lescaut*'yu bu şekilde *nakl*edeceğine Larousse kitabevinin tertibettiği şekilde kısaltılmış bir metinden doğrudan doğruya *tercüme* etseydi kanaatimizce daha iyi etmiş olurdu. Çünkü o kısaltılmış metinlerde, lüzumsuz görülmüş olan yerler çıkartılmış olmakla beraber, bu kısımların küçük hulâsaları verilmektedir. Bu suretle okuyucu eserin en önemli kısmını aynen bulmakta, atlanan yerler hakkında da bu hulâsalardan yetecek kadar fikir edinmektedir. Fransızcaya olduğu kadar Türkçeye de hâkim olduğunu gördüğümüz Fikret Adil bu şekilde bir tercüme vücuda getirmiş olsaydı belki bize *Manon Lescaut*'nun eksik, fakat iyi bir tercümesini kazandırmış olurdu. Çünkü Siracettin ve Murat Uraz tercümeleri kifayetsiz olduğu kadar dil ve ifade bakımından da bugün zevkle okunamıyacak kadar pürüzlüdür. Her iki tercüme de, mâna yanlışlarını bir tarafa bıraksak bile, eserin havasını, Abbé Prévost'nun üslûbunu bize aksettirmekten uzaktır.

Netice olarak şunu diyebiliriz ki, elimizdeki üç tercümeye rağmen, *Manon Lescaut*'nun henüz dilimizde iyi bir tercümesi yoktur.

Lûtfi AY
Maarif Vekilliği Mütercimlerinden

SERGİY BABA [1]

«Yazmak, halkı istismar etmek demektir; edebiyatın faydası ancak edebiyatçılara dokunur.» Bu satırlar Rusya'nın en büyük romancısı tarafından, dünya edebiyatının en büyük eserlerinden biri olan *Harb ve Sulh*'a başladığı sırada yazılmıştır. İşte Tolstoy'daki tezatların pek bâriz bir ifadesi.

Tolstoy sanatı hor gören büyük bir sanatkâr; dinlere karşı savaşan büyük bir dindar; mülkiyeti reddeden büyük bir mülk sahibi; şehveti, gururu, şiddeti öldürmek istiyen şehvetli, gururlu, şiddetli bir insandır... Sanatı, hayatı kadar tezatla doludur. Tolstoy, bu ölümlü dünyayı hiçe sayıyor; fakat bu dünyayı iyice görmek için onu sevmek lâzımdır ve hiç kimse Tolstoy'dan daha sadık, daha realist bir şekilde bu dünyanın tablosunu çizememiştir. Tolstoy, cinsî münasebetleri büyük bir gânah sayıyor, aşkı hor görüyor; fakat şehvetin mağlûp edilmez kuvvetini hiç kimse onun kadar büyük bir kuvvetle bize duyuramamış, hiç kimse aşkın bütün şekillerini, Nataşa Rostov'un sâf sevgisinden *(Harb ve Sulh)* Anna Karenina'nın günahkâr aşkına kadar, Tolstoy kadar incelikle tasvir edememiştir.

Tolstoy, çoğu insanların aksine olarak kendinde olan vasıfları hiçe indiriyor, kendinde olmıyanları da kıymetlendiriyor. O, büyük fatihler gibi zor kazanılan zaferleri servet; hayatı, kendi ihtiraslı yaradılışına karşı sonu gelmiyen bir savaştır... Tolstoy ne olmuşsa, iradesinin kuvvetiyle olmuştur. Hayatın vahdeti iradesinin bir zaferidir; o irade ki bu zengin tabiatın ihtiraslarını tek bir ihtirasın, hakikat ihtirasının hükmü altına koyabilmiştir. Tolstoy'un hayatı, hakikate, iyiliğe doğru sonsuz bir gayrettir. Bunun içindir ki Tolstoy'un hayatı, bütün tezatlara, bütün zaıflara, rağmen bir vahdet arz eder. Tolstoy, hakikat olarak kabul ettiği şeye doğru yürüyor. Yolda istirahat eder, yanlış yola sapar, arkaya baka baka hızından da kaybeder. Fakat takibettiği yol hep aynı yoldur. Bir kış gecesi her şeyi bırakıp kaçması da, her şeyden uzak yalnız ölmesi de takibettiği yolun tabiî bir neticesi olmuştur. Tolstoy'un hayatı belki de dilediği gibi olmamış, fakat ölümü dilediği gibi olmuştur. Tolstoy'un ölümü, iradesinin, ideolojisinin tam bir zaferi olmuştur. Bu zaferin kazanılması hayatına tam bir mâna vermiş; bu kadar geç kazanılması da ona, belki de yegâne ebediyeti olan, büyük sanatkârın ebediyetini vermiştir.

Her roman bir mücadeledir; her büyük roman da yalnız romandaki şahısların mücadelesini göstermez, aynı zamanda yazarın ruhundaki mücadeleyi de gösterir. İşte Tolstoy'un eserlerinin büyüklüğü Tolstoy'un içinde geçen mücadeledendir. Kahramanları, Olenin, Nehludof, Prens Andrey, Levin, hep kendisine benziyorlar. Onlar da tıpkı kendisi gibi hakikatı arıyor, buluyor, kaybediyor; onlar da hakikate, iyiliğe uygun bir şekilde yaşamak istiyorlar. Tolstoy'daki mücadele ne kadar kuvvetli olursa, yarattığı şahıslar da o kadar kuvvetli, canlı oluyor. Mücadele zayıflayınca, Tolstoy'daki irade galip gelince, Tolstoy'daki yaratıcı kuvvet sönüyor. Tamamen inanmış, kendini bir fikre tamamen vermiş bir insan, roman yazamaz; o ancak hakikati yazmaya çalışır. İşte *Anna Karenin*'den sonra tamamiyle inanan Tolstoy *İmanım Nedir, Ne Yapmak Lâzım, Saadet Nedir,* v. s. diye kitaplar yazmakta, halk için alfabeler çıkarmaktadır. O koca ses artık halk için hecelemektedir.

Fakat Tolstoy'daki mücadele daha tamamen bitmemiş; Tolstoy, kuvvetli sanat temayüllerini,

[1] Yazan: Tolstoy; tercüme eden: Hüviyet Bekir. Remzi Kitabevi 1942

ihtiraslarını, şehvetini bile tamamen ezememiştir. Halk için yazdığı küçük propaganda hikâyelerinden başka sanatını bütün kuvvetiyle gösteren daha uzun hikâyeleri de vardır. *İvan İliç'in Ölümü* gibi *Sergiy Baba* da bunlardan biridir.

Sergiy Baba'nın dramı, Tolstoy'un dramına benzer; kuvvetli, ihtiraslı, gururlu karakteri Tolstoy'un karakteridir. Meseleleri, mücadeleleri de, Tolstoy'unkilere yakındır. Fakat Sergiy Baba'nın dramı yalnız Tolstoy'un dramı değil; Tanrıyı, hakikati arıyan, yalandan kaçan bütün gururlu, kuvvetli karakterlerin dramıdır.

Prens Stepan Kasatskiy ta küçüklüğünden beri «her sahada mükemmel ve muvaffak olmak, herkesi hayrette bırakmak ve herkesin takdirini kazanmak arzusiyle yaşar... Vatana ve Çar'a hizmet etmekten ibaret olan asıl büyük gayesi hiç değişmemekle beraber önünde daima bir başka amaç bulunuyor, kendini bu amaca tamamen teslim ediyor ve onun için yaşıyordu. Fakat güttüğü gayeye ulaşır ulaşmaz diğer bir gaye önüne çıkıyor ve ötekini siliyordu.» İşte bu gururla dolu adamı büyük bir hayal sukutu bekliyor; delice sevdiği nişanlısı ona bundan bir yıl önce Çar I. inci Nikola'nın metresi olduğunu itiraf ediyor. Kasatskiy müthiş bir buhran geçiriyor. «Nişanlısının âşıkı alelâde bir adam olsaydı gidip onu öldürecekti; fakat bu alelâde bir adam değil, tapınırcasına sevdiği Çar'ın bizzat kendisidir.» Kasatskiy istifasını veriyor ve manastıra giriyor. O rahip olmakla her şeyi ve herkesi artık hor gördüğünü gösteriyor. Bundan başka geçirdiği buhran onu «önce ye'se, sonradan Tanrıya ve kendisinde hiçbir zaman yok olmıyan çocukluğun imanına doğru sürükleyip götürmüştür».

Manastıra giriş Avrupa edebiyatında birçok romanların sonudur; burada ise ancak bir başlangıçtır. Manastıra girmekle Stepan Kasatskiy (Sergiy Baba) ne gururunu yenebilmiş ne de kendini şehvetten tamamen kurtarabilmiştir. Gururunu yenebilmek için Sergiy Baba keşiş oluyor. Fakat burada da ne gurur ne de şehvet peşini bırakmıyor. «Sergiy Baba duasında şunları okuyordu: Bu yatağım tabutum mu olacak? O sırada sanki bir şeytan kulağına şunu fısıldadı: «tek yatılan yatak zaten tabuttur. Her şey yalan» ve vaktiyle beraber yaşadığı dul kadının omuzlarını hayalinde görüyor.» Genç ve güzel bir kadın hücresine gelip onu baştan çıkarmaya çalışıyor «... Sergiy Baba odacığına çekilmiş dua ediyordu... fakat hepsini işitmişti. Çıkardığı ipek elbisenin hışırtısını, çıplak ayaklariyle toprak üstünde yürüyüşünü, eliyle ayaklarını uğuşturduğunu, hepsini işitmişti. Kendisinin zayıf olduğunu, her an düşebileceğini hissediyor ve bunun için durmadan dua ediyordu... Sergiy Baba tehlikenin, felâketin yanıbaşında, kendi içinde ve etrafında olduğunu hissediyor ve ancak kadına hiç bakmamakla kendini kurtarabileceğini hissediyordu. Fakat birdenbire ona şöyle bir göz atmak arzusu işini kemirdi... «Mahv mı olacağım? Hayır, asla...» kapıyı açtı kadına bakmaksızın önünden geçti. Her vakit odun yardığı avluya çıktı. Üzerinde odun yarmak için kullandığı büyük kütüğü ve duvara dayalı baltayı eliyle yokladı. - Şimdi, dedi - baltayı sağ eline aldı ve sol elinin şahadet parmağını odun kütüğünün üstüne koyduktan sonra ikinci boğumun aşağısına baltayı kuvvetle indirdi. Parmak, aynı kalınlıkta bir odun parçasından daha kolaylıkla yarılıp koptu, yuvarlandı, kütüğün kenarına çarptı, ve sonra toprağa düştü... Düşen parmağın sesini acısından evvel duydu... Kesik parmağını cübbesinin eteğine sararak vücuduna doğru sıkıştırdı. Tekrar odaya dönerek kadının önünde durdu gözlerini aşağıya dikti ve hafif bir sesle: «Neyiniz var? diye sordu. Kadın sararmış yüzüne, titriyen sol yanağına baktı ve birdenbire utanç içinde kaldı. Yerinden sıçradı mantosunu yakaladı ve üstüne örttü. Sergiy Baba sakin ve sevinçli bir ışıkla parlıyan gözleriyle kadına baktı ve dedi ki: «Aziz hemşire... niçin ölümsüz ruhunuzu mahvetmek istediniz. Fena arzular bu dünyaya girmeli; fakat onları bu dünyaya sokanlara lânet. Tanrıya dua et de bizleri af buyursun».

Sergiy Baba şehvete mukavemet edebildi; ama gurura mukavemet etmek daha zordur. Bu vakadan sonra Sergiy Babanın şöhreti büyüyor, ziyaretçileri çoğalıyor mucizeler gösterdiği bile söyleniyordu. Artık Sergiy yalnız kalamıyor; «Manastıra ziyaretçileri ve hayır sahiplerini celbetmek için kendini bir vasıta olarak kullandığını hissediyordu.» Deruni hayatın yerini haricî hayat tut-

maya başlıyor. «Ziyaretçilerden yoruluyor, fakat kalbinin ta derinliğinde onlardan, onların methiyelerinden hoşlanıyordu... İnsanların sevgisi ona lâzımdı. O insanları artık sevmiyordu.» Sevgiden mahrum kalan, gurur duyan bir adam artık kaybolmuştur. Güzel bir kadının bütün cazibelerine mukavemet eden Kasatskiy yarı aptal bir tüccar kızına mukavemet edemiyor.

Bundan sonra Kasatskiy müthiş bir buhran geçiriyor: «Ümitsizliğe düştüğü anlarda daima yaptığı gibi dua etmeye karar verdi. Fakat kime dua etmeli? Allah yoktur ki...» Manastırdan kaçan Sergiy Baba piyano dersi verip bin bir zahmetle çocuklarını yetiştiren uzak bir akrabayı görmeye gidiyor. Bu kadının hayatı ona her şeyi izah ediyor «İşte yükselmek istediği mertebeye Paşenka (akrabası) erişti. Ben sırf Tanrı için yaşamak bahanesiyle sade insanlar için yaşadım. O ise insanlar için yaşadığını zannederken hakikaten Allah için yaşıyor. Evet, en küçük bir iyilik, mükâfat beklemeksizin verilmiş bir bardak su bile benim insanlar için yaptığım iyiliklerden daha kıymetlidir. Fakat acaba benim hareketlerimde de hiç Allaha hizmet etmek arzusu yok muydu? Kendi kendine sorduğu bu suale yine kendi cevap verdi: — Evet.... vardı. Fakat hepsi şan ve şöhret hırsı içinde kirletilmişti, sönmüştü. Evet... Benim gibi sırf insanî şan ve şöhretin peşinde koşanlar için hakikaten Allah mevcut değildir... Gidip onu arayacağım... Paşenka'ya gelirken yaptığı gibi köyden köye geçerek, kendi gibi dilencilerle birleşerek yoluna devam etti... İnsanların kanaatine ne kadar az önem verilirse Tanrının varlığı daha büyük bir kuvvetle kendini hissettirir...» Pasaportu olmadığından Sibirya'ya gönderilen Kasatskiy zengin bir köylünün yanına girdi. «Şimdi köylünün sebze bahçesinde çalışıyor, çocukları okutuyor, hastalara bakıyor».

Gururunu yenebilen, insanların takdirinden vaz geçebilen Stepan Kasatskiy'nin hikâyesi burada bitiyor. Fakat Tolstoy'un hayatı da böyle bitmiyecek miydi? İasna'ya Poliana'dan, ona hayran olanlardan, tapınanlardan, kendi gururundan kaçan Tolstoy hayatını böylece bitirmek istemiyor muydu? Yazarla yarattığı şahıslar arasındaki münasebetler yalnız tek taraflı değildir. Kasatskiy Tolstoy'a benziyorsa, Tolstoy da Kasatskiy'e benzemeye çalışmıştır.

Tolstoy tercümesi kolay bir iş sayılamaz. Bu da üslûbunun pek güzel ve işlenmiş olmasından değildir; Tolstoy, Puşkin veya Turgenief gibi üslûba ayrı bir önem vermez. Tolstoy'un yegâne kaygusu gerçekliği bütün karışıklığiyle, en ince teferruatına varıncaya kadar vermek, fikirlerini, bütün nüanslariyle ifade etmektir. Bunun için cümlesi gayet dolgun ve zengindir; böyle bir cümleyi de zenginliğinden bir şey kaybettirmiyerek tercüme etmek ancak büyük bir anlayış kabiliyetinin, dikkatin, ve çalışmanın mahsulü olabilir. *Sergiy Baba*'nın mütercimi, bu vasıfları ne dereceye kadar haizdir; buna bir göz atalım.

Mânayı vermek bakımından Hüviyet Bekir'in tercümesi sadık sayılabilir. Mühim atlamalar yoktur; mamafih bazı yerlerde birkaç satır atlanmıştır (S. 6; S. 12). Ayrıca kitabın Kasatskiy'nin hâlâ Sibirya'da yaşadığına dair olan son satırları da eksiktir. Mütercimin elindeki nüshada bu satırlar belki de yoktur. Fakat bir tercümeyi son tabılara bakmadan, yazarın verdiği katî şekli nazarı itibara almadan yapmak bilmem doğru sayılabilir mi?

Dikkatsizlik hatalarına bu tercümede pek raslanmıyorsada, bu gibi hatalar hiç yok da değildir. Meselâ ilk sahifede Kasatskiy'nin «ortadan aşağı» olan boyundan bahsediliyor. Halbuki Kasatskiy'nin boyu «ortadan yüksektir» ve kitabın birçok yerlerinde uzun boyundan bahsediliyor. 13 üncü sahifede Tolstoy, Kasatskiy'e bütün malını «kızkardeşine», mütercim ise, Kasatskiy'e daha büyük bir dindarlık göstererek, «manastıra» verdiriyor. 30 uncu sahifede çok daha önemli neticeye götürebilen bir dikkatsizliğe raslıyoruz. Sergiy Baba, onu baştan çıkarmak istiyen genç kadına şu sözleri söylemektedir: *Aziz hemşirem niçin ölümsüz ruhunu mahvetmek istedin?* Mütercim ise Sergiy Baba'ya bir dindara pek de yakışmıyan ve bu rahibin dinî fikirleri hakkında bizi ko-

layca şüpheye düşürebilen bir fikir söyletiyor: *Aziz hemşire, niçin bu fâni ruhunu azaba sokmak istedin?* Bundan sonraki sahifede konuşanlar arasında bir karışıklık oluyor ve müthiş bir buhran içinde Sergiy Baba'yi terk eden genç kadına şu cümle söylettiriliyor: *Ne yapayım çare yok, bahsi kaybettim.* Genç kadınla konuşan avukata ait olan bu söz bizi genç kadının geçirdiği psikolojik buhranın ciddiyetinden kolayca şüpheye düşürebilir. 44 üncü sahifede başka bir karışıklık yine dramatik bir muhavereyi bozuyor.

Mamafih bu dikkatsizlik hataları nispeten azdır; tercüme yanlışları maalesef onlardan daha çok. Meselâ, 10 uncu sahifede en dramatik bir yer olan genç kızın nişanlısına itirafı şöyle bir hatadan dolayı kuvvetini kaybediyor: «*Demek onun metresi idiniz.*» *Genç kız mütemadiyen susuyordu. Yerinden fırladı. Bir ölü gibi sararmıştı. Dudakları titriyordu. — Oh, Allahım keşke yapmasaydım.* Burada «*keşke yapmasaydım*» sözü genç kızın Çar'ın metresi olduğundan duyduğu nedametin zayıf bir ifadesi gibi görünüyor. Hakikatte ise genç kız «*keşke söylemeseydim, itiraf etmeseydim*» demek istiyor. Mütercim «*çto ia sdelala*» *(Qu'ai-je fait?)* yi «*yapmakla*» tercüme etmiş. Halbuki burada kelime kelime tercümeye imkân yoktur.

42 inci sahifedeki başka bir tercüme hatası Sergiy Baba'nın karakterini değiştirerek kendisinde olmıyan garip bir ruh haletinin doğmasına sebebiyet veriyor: *bütün bu insanları sevmek kendisi için hoş ve zaruri bir şey olmasına rağmen hiçbirine karşı sevgi duymuyordu.* Doğrusu ise daha basit ve daha mânidardır: *bütün bu insanlar tarafından sevilmek hoşuna gidiyordu; bu sevgi ona lâzımdı, fakat kendisi onlara karşı sevgi duymuyordu.*

44 üncü sahifede diğer bir hata Sergiy Baba'yı bize tekrar yanlış bir şekilde gösteriyor. Sergiy Baba geceyi tüccarın kıziyle geçirdikten sonra şafak söktüğü vakit kapıdan dışarı çıkıyor. Mütercim de o buhranlı anda ona ilk söz olarak şunu söylettiriyor: *Bütün bunlar başıma gelecek miydi?* şüphesiz ki hayatının temeli tamamen sarsılmış olan bir adam heyecanını daha kuvvetli bir şekilde ifade eder. Hakikatte Sergiy'nin kendisine gelince ilk duyduğu şey müthiş bir şaşkınlıktır. «*Sahiden bütün bunlar oldu mu?*» Bundan sonra Sergiy baba kendi kendine şunu sorar «*Fakat şimdi ne yapacağım?*» Mütercim ise nedense, bütün hayatı şehvetle mücadele eden bir adama şu mânasız suali sordurmaktadır: *Fakat bunu niçin yaptım?*

Bu hatalar belki de büyük bir önemi haiz değildir. Fakat psikolojik tahlillerde yapılan bu nevi hatalar, esas kıymeti ruh tahlillerinin inceliğinde ve doğruluğunda olan *Sergiy Baba* gibi bir eseri kıymetinden düşürüyor... Dışardan gösterilen yani ancak konuşmalariyle, hareketleriyle bize tanıtılan şahıslar için sadakat kaygusu belki de her şeyden fazla olmalıdır. Hakikatte bu şahıslar hakkında verebileceğimiz hüküm ancak bu sözlerden ve hareketlerden çıkarılabilir, elimizde de başka bir kontrol vasıtası yoktur. Burada en küçük bir tercüme hatası bir şahsın bütün çehresini değiştirebilir. *Sergiy Baba*'da bunun oldukça güzel bir misali vardır. Dilencilerle yolculuk eden Sergiy Baba bir Fransız misafiriyle birlikte gezen kibar bir Rus ailesine raslar. Fransız, dilencilere para dağıtır: *Fransız gülümseyerek eldivenli eliyle Kasatskiy'nin omuzuna vurdu ve «çay, çay,» sizin için ihtiyar dedi.* Bu söz ve hareketlerden kibar bir Fransızın portresi, sanki kendiliğinden önümüze çıkıveriyor. Halbuki Fransızın tercümeden çıkan portresi ona çok daha kaba bir çehre veriyor. «*Bunu söylerken Fransız, Rusça «çay, çay, diye bağırarak gülüyordu. Kassatskiy'nin omuzuna vurarak: Bu da sizin için ihtiyar...., dedi.*»

Tercümede *gülümsemek, gülmek; dedi, bağırarak* olmuş. *Eldiven* de lüzumsuz görülerek çıkarılmış. Tolstoy bu *eldivenle* bize bir insanın portresini çizmek istemiştir. Mütercim, birçok tavsiyelerden çok daha mânidar olan bu küçük «eldiven» kelimesini atlamakla Tolstoy'a karşı anlayışsızlık ve hürmetsizlik göstermiştir.

Tercümede bu nevi hürmetsizlikler maalesef çoktur. Bizce onlar iki sebepten ileri geliyor. Mütercim ilk önce bize yakın bir hava yaratmak, eserin anlaşılmasını mümkün olduğu kadar kolaylaştırmak istemiştir. Bunun için Kasatskiy'nin verdiği «*yarım etmek ve biraz lâpa*» tercümede

«biraz beyaz ekmek, biraz peynir» oluyor (S.40). Bu sebeptendir ki Sergiy Baba'nın ettiği dualar çok kısaltılmış ve epey değiştirilmiştir. Böylece «İsa, Tanrının oğlu», «Allahım, Ulu Tanrım» oluyor (S. 41). Dinî sözlerin tercümesinde kelime kelime sadakat şüphesiz ki imkânsızdır. Fakat burada tamamen adaptasyona kaçmak doğru değildir. Her dinin kendine göre bir havası vardır ve onu tamamen kaybettirmek de doğru sayılmaz. Sergiy Baba'ya, Tanrı'ya «gökyüzünün sultanı» gibi sözler söyletmek de (S. 42) her halde doğru değildir...

Cümlenin kolayca anlaşılmasını temin etmek maksadiyle tercümeye bazı kelimeler ilâve etmek arasıra zaruri olabilir. Fakat parça bir «monologue intérieur» se bu şüphesiz yanlıştır. Düşünen bir adam bazı düşüncelerini tamamlamadan çabuk geçmek ister. Burada bir karışıklığa meydan vermemek bahanesiyle fikri tamamlamak doğru değildir. Meselâ, Sergiy Baba evvelce sevgi ve merhametle karşılaştığı insanları sayıyor: *kendisini ziyaret eden ihtiyarı, para istiyen sarhoş askeri ve o kadını ne büyük bir merhametle karşıladığını hatırlıyor.* «O kadın» diyerek Sergiy Baba kendisini baştan çıkarmaya gelen kadını düşünüyor, onun hakkındaki düşüncelerini kısa kesmek istediği de bellidir; Tolstoy burada ancak müennes zamiri (Rusça: *ona;* Fransızca: *elle*) kullanmıştır. Türkçede «o kadın» demek lâzımdır. Fakat mütercimin yaptığı gibi «Madame Makovkina» diye ilâvelerde bulunmak (S. 42) her halde psikolojik bir hata olur. Müellifin açıkça söylemek istemediği bir ismi zikretmeye hakkımız var?

Fakat hataların asıl sebebi tercümenin ikinci dilden yapılmış olmasındandır. Vâkıa ikinci dilden yapılan tercümelerin hepsi de kusurludur; fakat iyi bir mütercim, birkaç tercümeyi karşılaştırarak, bazı güç meselelerde aslın dilini bilen kimselere müracaat ederek, oldukça iyi bir tercüme meydana getirebilir. Meselâ Hamdi Varoğlu'nun ikinci dilden yaptığı Dostoyevski'nin *Yoksullar* tercümesi iyi sayılabilir.

Sergiy Baba'nın mütercimi bu tedbirlerin hiçbirine baş vurmamış. Elindeki Fransızca metin eksiktir (yoksa kendisi mi bazı yerleri atlamış; öyle ise bu daha büyük bir kabahattir); kendisi Rusça bilen bir kimseye de müracaat etmemiş olsa gerek. Çünkü etmiş olsaydı şüphesiz kitabın başlığı *Serge Baba* değil *Sergiy Baba* olacak, ve Sergiy'in akrabasından Mikhaïlovna diye bahsetmiyecekti. Mikhaïlovna, Mikhaïl'in kızı demektir ve asıl ismi mütercimin dediği gibi Mikhaïlovna değil fakat Praskoviya Mihaylovna'dır.

Böylece iki dilden geçen eser birçok hususiyetlerini kaybetmiş; birçok yerlerde tercüme ile aslı arasında ancak bir mâna mutabakatı kalmıştır; oysaki mâna mutabakatı bir edebî tercümenin en mühim vasfı değildir. Zaten bu mâna sadakati de birçok yerde tam değil. Meselâ şu parçayı alalım:

H. Bekir'in tercümesi: *Orada Mari'nin annesine rasgeldi. Bütün kanı yüzüne çıkmış olan Kassatzky'ye (neyiniz var prens) diye sordu.*

— *Bunu biliyordunuz, biliyordunuz da benim bu lekeye katlanmamı istediniz öyle mi?... Ah! eğer kadın olmasaydınız. Diye yumruklarını gösterek bağırdı. Döndü ve uzaklaşıp gitti.*

Doğrusu: *Evde Marinin annesine rasgeldi.*

— *«Prens nereye? ben...» yüzüne bakınca sustu. Birdenbire Kasatskiy'nin kan beynine vurdu.*

— *Bunu bile bile kızınızı bana verip meseleyi örtbas etmek istediniz Ah! eğer kadın olmasaydınız! Koca yumruğunu üzerine kaldırarak bağırdı ve dönerek dışarıya fırladı.*

Burada H. Bekir'in tercümesi yanlış olmamakla beraber aslının zayıf bir kopyasıdır; bunun gibi yerler de çoktur. Her tercüme aslından birçok şey kaybediyor; buna razı olmak lâzımdır. Fakat burada büyük derece farkları vardır. Hüviyet Bekir'in tercümesinde Tolstoy'u buluyorsak da zayıflamış, edebî hüviyetinden çok şeyler kaybetmiş olarak... Tolstoy'a daha lâyık, ruhuna ve üslûbuna daha sadık tercümeler bekliyoruz.

Erol GÜNEY

BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ [1]

Tercüme tenkidlerinde kılı kırk yararcasına bir titizliğe, ve görüş farklarının kusur sayılarak insafsızcasına yerilmesine taraftar olanlardan değilim. Kanaatimce hatasız ve eksiksiz bir tercüme, insan oğlunun asla erişemediği ve erişemiyeceği, bir mucize olurdu. Tasavvur edin: bir cildi meydana getiren on binlerce kelimenin hiçbirinde yanılmıyan bir bilgi, ve sürçmiyen bir dikkat, yine bir cildin içinde her biri zekânın, hafızayla elele vererek, yaratıcı bir kudret göstermesini gerektiren yüzlerce ve binlerce deyimde (tâbiri mahsus) tam ve en yerinde karşılıkları buluş, bu elbetteki insan gücünün üstünde bir iş olmak lâzım gelir.

Onun içindir ki, her ne bahasına olursa olsun yanlış bulmak gayretiyle satır satır kelime kelime karşılaştırmalarla, günlerce ter dökerek keşfedilmiş birkaç yanıltıyı veya tefsir ayrılıklarını, mağrur bir eda ile avucunda havaya kaldırarak, «bakınız ne kadar cehalet» diye haykıran bir bilgiçliği hiçbir zaman takdirle karşılıyamadım.

Bence tercümede ehemmiyetli olan, asıldaki ruhun verilmesi, hele edebî bir eserde, aslın sanat zevkini büsbütün mahvetmiyecek - aynen verecek diyemiyorum - bir muvaffakıyet gösterilmesidir. Aslına tamamiyle sadık fakat takır tukur, tatsız bir tercümedense, beş on hatta daha fazla hatasiyle zevk mahsulü ve bize aslındaki çeşniyi tattıran bir tercümeyi tercih etmemek kabil midir?

Hele tercüme çalışmalarının birdenbire bu kadar hız aldığı bir devirde, müsamahamızı, her zamandan ziyade geniş tutmamız gerekir sanıyorum. Tercüme piyasasında talep o kadar artmıştır ki bunu karşılayabilmek için eski ve tecrübeli mütercimler mahdut kadrosunun yeni heveslilerle büyük ölçüde takviyesi zaruri hale gelmiştir. O yüzden, gün geçmiyor ki önümüze dökülen tercüme eserler bolluğu içinde yeni bir çevirici imzasiyle karşılaşmıyalım. Bu, hiç şüphesiz, esasta sevinilecek bir hâdise teşkil eder. Tercüme kütüphanemizin boşluğu öyle korkunç bir nispetteydi ki, bu hayatî sahadaki eksikliklerin kabil olduğu kadar çabuk telâfisi uğrunda, ufak tefek sakatlıklara, sürçmelere göz yummaktan daha tabiî bir şey olamaz.

Ancak, her şey gibi, bu müsamahanın da bir sınırı olmak lâzımdır. Okul vazifelerini andırır karalamaların da, büyük ve saygı değer bir imzanin maskesi altında, önümüze sürülmesine elbetteki katlanmak doğru olmaz. Unutmamalı ki, her yeni terüme, hiç değilse bir müddet için, o eserin yeniden dilimize çevrilmesine karşı ehemmiyetli bir engel teşkil eder. Şu halde, yeni bir eserin trcümesini ortaya koymaya kalkışan bir mütercimin de, cemiyete karşı bir mesuliyet payı olmak lâzım gelmez mi? Bu mesuliyet hissine sahip olmayan, dil bilmiyen ve en fenası bilmediğini de bilmiyen bazı heveslilerin, bu hevesleri, teşvik edilmek şöyle dursun, baltalanmak icabeder ki, tercüme sahasında yeni suikastların önü alınabilsin. Bir istidat bile vadetmiyen mütercimlerin, sanata hizmet ediyorum zanniyle yaptıkları fenalıklar kendilerine açıkca gösterilmeli, bu zanları tashih edilerek bu işi daha ehillerine bırakmaları gerekliği onlara hissettirilmelidir.

Size, misal olmak üzere, bu türlü bir tercümeden bahsetmek istiyorum. Haklı olup olmadığım hakkında bir hüküm vermeyi okuyucularıma bırakıyorum.

Eser, Panait Istrati'nin «Les Chardons du Baragan» isimli, o pek muvaffak olduğu hâtıramsı hikâyeler serisinden biri, hem de en güzellerinden biridir. Beşerî yaraların teşhirinde insanı iliklerine kadar sarsan bir kudrete sahip olan Istrati, hiçbir kitabında, çiğ ve acı realitenin tasvirine bu kadar şiir karıştırmaya muvaffak olamamıştır. Baragan, münbit Romanya'nın göbeğindeki bu ıssız çöl ve onun koynunda barınan sefalet ve o bereketli topraklar üzerinde geçip de bu sefalate rahmet okutan sahnelerdeki büyük trajedi bu kısacık eserin neresine ve nasıl sıkıştırılmıştır diye insanın şaşacağı gelir.

---

[1] Panait Istrati'den çeviren Salâh Birsel. A. B. Neşriyatı. 1943. 126 sahife. 75 kuruş.

Üç eserini dilimize çevirmek suretiyle memleketimize tanıtmaya çalışmış olduğum Istrati'nin başka üç eserini daha aylarca evvel tercüme ettim ve bunlar Remzi kitabevinin tercümeler serisi arasında çıkmak üzere hazırlanmaktadır. Bunlardan biri de «Les Chardons du Baragan» dır. Aynı eserin bir tercümesi, benimkinden önce, ortaya konulunca merak ederek bir tane edindim. Istrati'nin tamamiyle kendine has, veciz ve renkli uslûbunu bütün kuvveti ve hususiyetleriyle dilimize geçirmekteki aczime karşı duyduğum öfkeyle ve belki benim muvaffak olamadığımı bir başkası başarmıştır ümidiyle, Istrati hesabına sevinmeye hazırlanıyordum. Fakat ne yazık ki elime aldığım kitap beni inkisara uğrattı ve bu inkisar, her okuduğum satırda biraz daha büyüyerek, çok sevdiğim bu sanatkâra karşı fütursuzca işlenen suçtan dolayı öfkelenmekten kendimi alamadım.

«Les Chardons du Baragan» ismini ben «Baragan'ın Dikenleri» diye Türkçeleştirmiştim. Çünkü eserde bahsi geçen dikenlerin bildiğimiz devedikenleriyle bir münasebeti olmadığını bizzat muharrir kitabında işaret etmektedir[1]. Müellif, *Chardon* kelimesini güzelliği için beğenerek intihabetmiş. Türkçemiz bakımından *diken* demek şüphesiz ki *devedikeni*nden daha uygun düşer. Fakat bu bir zevk, görüş ve tefsir meselesidir, üzerinde durmuyorum.

Şimdi açık, söz götürmez yanılmalardan ileri gelen tahriflere misal vereceğim. Hata aramak için kitabı uzun boylu karıştırmaya hiç de lüzum olmadığını göstermek için size ilk sahifenin dördüncü satırından itibaren olan parçayı zikredeyim.

Aslı:

Cela commence exactement le jour de Saint Pantélimon. Ce jour-là le vent de Russie, que nous appelons «le Mouscal» ou «le Crivatz» balaie de son souffle de glace les immenses étendues, mais comme la terre brûle encore à la façon d'un four, le Mouscal s'y brise un peu les dents. N'empêche: la cigogne, songeuse depuis quelques jours, braque son œil rouge sur celui qui la caresse à rebrousse-poil, et la voilà partie vers les contrées plus clémentes, car elle n'aime pas le Moscovite.

Bu kadar uzun zikredişimin sebebi, leyleğin tüylerini tersine çevirircesine okşıyanın rüzgâr olduğunu göstermek içindir. Halbuki bakın çeviricimiz ne diyor: «Kırmızı gözünü tüylerini tersine çevirircesine kendisini okşıyan *insana* tevcih eden ve birkaç günden beri düşünceye varmış bulunan leyleğe *Muskal mâni olmaz*». Kelimelerin altlarını çizen benim. Görüyorsunuz ki, leyleğin tüylerini sertçe okşıyan rüzgâr kaşla göz arasında insan oluvermiştir. Bunu yaparken, mütercim, alıştırılmamış bir leyleğin insan tarafından nasıl okşanabileceğini düşünmek lüzumunu da duymamıştır. Cümle sonundaki «Muskal mâni olmaz.» sözünün nereden çıktığını merak etmişsinizdir. İzah edeyim. O cümlenin aslında bir *N'empêche* sözü var. Bu, orta okul talebelerinin de bileceği gibi, *ne çıkar, ne zarar* demeye gelen bir deyimdir. Bu mânayı bilmiyen mütercim onu harfiyen çevirmeye kalkmış ve *mâni olmaz* şekline koymuş; sonra, bu fiile bir fail bulmak gayretiyle de işe rüzgârı karıştırmış. Halbuki, tam tersine, leylek Moskof rüzgârını sevmediği için ondan kaçıyor; bu rüzgâr kuvvetli olmasa bile.

Müellif Romanyalı köylülerin başlarına giydikleri kalpağa *bonnet* diyor. Mütercim, bunu dilimize *bere* diye çevirmiş ve kalpağın külâh şeklinde olduğunu anlatan bir yerde de *sivri bere* diye bir garibe yumurtlamış. İkinci sahifede «*A ces paroles sombres*» sözü «*bu karanlık cümleler üzerine*» diye çevrilmiş, evvelâ karanlık yanlış. Çünkü bizde karanlık cümle mânası anlaşılmıyan demektir. «Bu gamlı veya kederli sözler üzerine» denilmek lâzımdı. Cümleler tâbiri de yerinde değil. Çünkü zaten bahsi geçen söz tek cümleden ibarettir.

Biraz daha aşağıda açlıkla susuzluktan bahsederken muharrir diyor ki: «*Mais si vous êtes armés contre ces deux calamités de la bouche...*» Mütercim, bu cümle şarçasını şöyle çeviriyor: «Fakat eğer, siz ağzın bu iki felâketine karşı mücehhezseniz...» *Ağzın iki felâketi* ne demektir?

[1] Il ne s'agit pas de ces chardons qui poussent comme le maïs et qui font une belle fleur rouge, duvetée...(Grasset basımı, sayfa 11.)

Harfiyen yapılan bu tercüme zihnimizde hiçbir imaj uyandırmıyor, çünkü böyle bir tâbir dilimizde yoktur. Biz onu dilimizin kendi deyimiyle «bu iki boğaz derdine karşı...» diye ifade ederiz ve o zaman çevrilen parça Türkçe olur.

Birkaç satır ötede muharrir, Yalomitsalı'nın daha ziyade ağır başlı bir adam olduğunu söylüyor (une créature plutôt grave). Mütercim ağır başlı veya ciddî diyecek yerde «vahim bir mahlûk olduğu anlaşılır» diyerek iyi bir vasfı, kötü ve mânasız bir vasfa çeviriyor. Çünkü bir hastalık hakkında vahim mânasına gelen «grave» sıfatının, bir insanı tavsif edince «ağır başlı, ciddî» mânasına geldiğini mütercim bilmiyor.

Birkaç satır daha aşağıda şunu okuyoruz: «Rüya, düşünce ve boş karın. İşte barsağında su taşıyan ve orada devedikenlerinden maada hiçbir şeyin yetişmediği bu vâsi Baragan'da doğmuş olan adama vahameti veren bunlardır.» *Rêve* de iki mânasından yerinde olmayaniyle, yani hulya yerine rüya diye tercüme edilmiş. Sonra «barsağında su taşıyan...» ne demektir? «Qui cache l'eau dans les tréfonds de ces entrailles» Baragan'dan bahseden müellif, bu çölün, suyu ta derinliklerinde sakladığını ifade ediyor. Fransızcadaki *entrailles* tâbirinin mecazi mânası bilinmezse işte böyle onu «barsak» diye çevirerek insan gülünç oluverir. Ağırbaşlılık yerine *vahamet* tâbiri de cümlede tekrarlanarak, yukardaki hatanın bir dikkat sürçünden ileri gelmediği gösterilmiş oluyor.

Okumaya devam edelim: «Yalomitsa insanının topraktan bir avuç mısır veya birkaç patates çıkarmak için çabaladığı ve inadettiği eski zamanlardan beri Baragan enteresan değildir.» Aslı: «*Aussi longtemps que le Yalomitséan se démène, s'entête à arracher à son sol une poignée de maïs ou quelques pommes de terre, le Bargan n'est pas intéressant.*»

Aradaki farkı görüyorsunuz. Eski zaman mefhumunun nereden çıkarılmış olduğuna insan şaşakalıyor.

Metinden bir paragraf alalım, yine dikenler tasvir ediliyor:

Comme le berger, ils chancellent; c'est dans leur masse compacte que le Moscovite souffle avec le plus d'acharnement, pendant que le Baragan écoute et que le ciel de plomb écrase la terre, pendant que les oiseaux s'envolent, désemparés.

Bakınız bu parça nasıl çevrilmiş:

Ve artık çoban bocalamaya başlayınca; Moscovit de toprağa kulak kabartan Baragan'a, toprağı ezen kurşuni gökyüzüne ve hicret eden kuşlara mukabil devedikenlerinin kesif kütlesi üzerinde ısrarla esmeye koyulur.

Tercüme, aslının ne demek istediğini anlatabilmek için, hiç değilse şöyle olmak icabederdi:

«Çoban gibi onlar da sendeler; Baragan dinler ve kurşundan gök kubbe toprağa çullanırken, kuşlar telâşla uçup giderken, asıl o dikenlerin arasındadır ki Moskoflu en azgın eser.» Rüzgâr, dikenleri köklerinden koparmıştır, *artık dikenli topaklar, binlerce ve binlercesi bir arada, yuvarlanmaya başlar.* (Les boules épineuses se mettent à rouler, par mille et mille). Mütercimse şöyle der: «Binlerce dikenli gövde yuvarlanmaya başlar.» Aradaki büyük farkı izaha hacet var mı?

İhtiyarlar pencereden bakarak onlara: «gelirler, Allah nereden olduğunu bilir; giderler, Allah nereye olduğunu bilir» derler. Bu mütercimin ifadesidir. Türkçenin bundan daha fazla bozulmasına imkân var mıdır? *Yaşlılar pencereden bakarak derler ki: «Allah bilir nereden gelip nereye giderler»* dersek o zaman Türkçe söylemiş oluruz.

Buyurun bir başka fahiş hata:

Au printemps et en automne, la Borcea couvrait de ses flots jaunâtres des centaines d'hectares en friche.

Yani «Baharın ve güzün, Borcea (bir deredir) sarımtırak sulariyle ekilmemiş yüzlerce hektarlık araziyi kaplardı. »Mütercim Borcea'yı toprak yapıp denizin sulariyle örtüyor: «İlk ve sonbaharda Borsea (halbuki Borçea okumak lâzım) nın ekilmemiş yüzlerce hektar arazisi sarı renkte

deniz suyiyle dolardı». Burada dil bilgisinin kıtlığına mazur görülemez bir dikkatsizlik de ekleniyor. Çünkü eser boyunca hep Borcea'dan bahsedildiğine göre onun dere olduğunu unutmak nasıl kabil olur?

Size son olarak tercüme metinden bir parça daha:

«Fakat babamın erkeğe benzer yeri yoktu: o, ıssız gecelerde uzaklarda çınlıyan ve köpekleri havlamaya sevk eden kavalının üzerindeki derin ve bitkin gözleri ve siyah bıyıklariyle uslu bir kadındı. Üstelik ne zaman balık pişirse, çamaşır yıkasa en usta hizmetçiler bile ondan ders almaya gelebilirlerdi. Heyhat! Bununla beraber onunla eğlenirlerdi. Bir erkek kadın işlerinde çalışmamalıydı. O zaman, bütün böyle kavgalı olurdum. Çünkü babam kimseye küfretmez, her şeye kanaatla tahammül gösterirdi. O daima ensesine düşen sivri beresi(!), uzun boynu, iyi yamanmamış pantalonu ve merhametsizce güzel olan hayattan intikamını almakta geri kalmıyan kavalıyla Borsea'ya doğru gülümseyerek uzaklaşırdı.»

Mais mon père n'avait rien du mâle: c'était une douce femme, avec de grosses moustaches noires et des yeux profonds et langoureux, constamment posés sur sa flûte, d'où il tirait, avec ses doigts noueux, de douces mélodies qui retentissaint au loin et faisaient aboyer les chiens par les nuits silencieuses, En échange, lorsqu'il préparait un borche ou une plaika de poissons, ou quand il lavait le linge, les meilleurs ménagères pouvaient venir lui demander des leçons, Hélas, on le raillait quand même, parcequ'un homme ne doit pas se livrer à des travaux féminins.

Alors je me serais battu contre tout le hameau, car le pauvre père ne relevait jamais une injure et supportait tout stoïquement. Esquissant un léger sourire, il s'en allait vers la Borcea, avec son bonnet pointu toujours rejeté sur la nuque, avec sa culotte en loques toujours mal ficelées; ses opinci trainantes, son long cou et son merveilleux caval, qui ne manquait pas, lui, de le venger de cette vie pitoyable et tristement belle.

Ben evvelce bu parçayı şöyle çevirmiştim:

«Fakat babamın erkeğe benzer yeri yoktu: kara palabıyıkları, hep kavalına dikili duran derin ve hulyalı gözleriyle o, uysal bir kadıncıktı. Boğumlu parmaklariyle bu kavaldan uzaklarda ve sessiz gecelerde köpekleri havlatan tatlı nağmeler çıkarırdı. Buna karşılık, bir çorba veya balık pilâkisi kotardığı zaman, yahut da çamaşır yıkarken en becerikli ev kadınları bile ondan ders alabilirlerdi. Ama ne fayda ki yine onunla alay ederlerdi, çünkü bir erkeğin kadın işleri görmesi âdet değildir.

Onun yüzünden bütün köyle boğuşmayı göze alırdım, çünkü zavallı babam hiçbir zaman hakaretlere karşılık vermez ve her şeye tevekküle katlanırdı. Hep ensesine eğilmiş sivri kalpağı, hep gevşek bağlanmış partal pantalonu, yerde sürüklediği çarıkları, uzun boynu, acınacak ve hazin bir şekilde güzel hayattan öcünü almaktan geri kalmıyan sihirli kavaliyle, hafifçe gülümsiyerek Borçea'ya doğru giderdi.»

Kıyaslamayı okuyucularıma bırakıyorum.

Bütün bu misaller eserin ilk sahifelerinden alınmıştır. Devam etmeye kalksam hakkında birkaç cilt yazmak lâzım gelecek. Fakat yeter. Maksadım ne türlü tercümelerin de basıldığı hakkında bir fikir vermekti.

Hayır, okuyucularımın sabırlarını sui istimal etmek pahasına da olsa bir tercüme şaheseri daha, yalnız iki tâbircik göstermeme müsaade edilsin: eserde iki *juron* (küfür) geçiyor: *sacré nom d'un règlement* ve *sacré nom d'une église.* Mütercim bunları nasıl çeviriyor, biliyor musunuz?

İşte: Bir nizamın menfur: ismidir? (sahife 27) ve bir kilisenin adı (sahife 58).

Artık susuyorum.

Yaşar Nabi NAYIR

TERCÜMENİN VE TENKİDİN ZORLUKLARI

«İhtiyar süvari, üzerinde zekânın hiçbir zaman parlamamış olması lâzım gelen bir insan yüzü görünce, şaşkınlıkla karışık bir ürkeklik hareketinde bulundu. Bu balmumunu hatırlatan yüzdeki ıstırap henüz söz söylemiyen ve artık bağırıp çağramıyan bir çocuğun yüzündeki gibi çocukça ve sessizdi.»

Fransızcası:

«Le vieux cavalier ressentit un mouvement de surprise accompagné d'horreur en apercevant une face humaine où la pensée ne devait jamais avoir brillé, face livide où la souffrance apparaissait naïve et silencieuse comme sur le visage d'un enfant qui ne sait pas encore parler et qui ne peut plus crier.»

Mütercim zahmet edip de - hiç olmassa - Şemsettin Sami'ye bir göz atsaydı, *ressentir* kelimesinin karşısında şu izahatı bulacaktı: *duymak, hissetmek.* O zaman, *mouvement*'ın *da hareket*'ten başka mânaları olabileceğini düşünerek ve meselâ Littré'ye başvurarak şu tarifi okuyacaktı:

Mouvement: Impulsion qui s'élève dans l'âme ou qu'on fait naître dans l'esprit.

Yahut Dictionnaire national'de daha sarih olan şu cümlelerle karşılaşacaktı:

Mouvement: Différentes impulsions, passions et affections de l'âme.

Horreur'ün ürkeklik, *surprise*'in şaşkınlık olarak tercümesi de mütercimin lehine kaydedeceğimiz birer buluş sayılamaz. Burada ihtiyar süvari şaşkınlıkla karışık bir ürkeklik hareketinde bulunmuyor, dehşetle karışık bir hayret duyuyor, o kadar. Balmumunu hatırlatan tâbirini de elimizdeki Fransızca metinde bulamadık, mütercimin hediyesi olacak.

* * *

Bu satırları Balzac'ın *Köy Hekimi* tercümesine karşı bir dergide çıkan yazıdan alıyoruz. Maksadımız sadece tenkidin en az tercüme kadar zor olduğunu göstermekten ibaret olup tenkidciye cevap vermek değildir. Çünkü bu zatta iyi tenkidcinin tarafsızlığı, hoş görüsü, anlayışı, bilgisi, iyimserliği ve - sanat için bunların hepsinden zararlı olarak - eski tâbirle «münazara âdabına vukufu» yoktur ki kendisiyle aytışılıp tercüme ile onun tenkidinden yana faydalı bir neticeye varılsın.

Tenkidin tercüme kadar zor olduğu bahsına gelince; yukarda Fransızca aslı ile tercümesi karşılaştırılıp *Şemsettin Sami, Littré* ve *Dictionnaire national* şahit tutularak hatalı olduğu ispat edilmek istenilmiş olan cümledeki «mouvement de surprise accompagné d'horreur» sözlerini biz «şaşkınlıkla karışık bir ürkeklik hareketi» suretinde dilimize çevirmişiz; tenkidçi bunun «dehşetle karışık bir hayret duymak» olduğunu söylüyor. Şayet tercümede metne kelimesi kelimesine sadakat lâzımsa bunun «haşyetle karışık bir veleh ilcası hissetti» olması, bugün konuşup yazdığımız Türkçe ile de «korku ile karışık bir şaşırmanın içtepisini duydu» şeklinde ifade edilmesi gerekirdi. «Balmumunu hatırlatan tâbirini de elimizdeki metinde bulamadık» diyor; «face livide» i biz «balmumunu hatırlatan yüz» diye tercüme etmekle metne kendiliğimizden bir şey mi ilâve etmiş oluyoruz?

1. *Ayın Bibliografyası*'nda Cemil Meriç imzasiyle çıkan bir tenkide cevap.

Blême, hâve, livide... Livide marque une pâleur où l'on distingue des points ou des lignes plombées, bleuâtres: c'est la pâleur des cadavres. *Larousse du XX. siècle.*

* * *

Fakat, her şeyden evvel, bahsettiğimiz tenkid yazısının kabil olduğu kadar geniş bir hulâsasını vererek tenkidcinin *Köy Hekimi*'nde nelere itiraz ettiğini okurlarımıza bildirelim:

I — *Köy Hekimi*'nin tercüme ettirilmesi isabetsiz bir seçiştir; çünkü «temelleri çoktan çatırdıyan katolik kilisesiyle tarihin lânet galerisine kazıklanan monarşiye mütaassıp bir misyoner edasiyle kaside okuyan bu kitabın lâyik ve demokrat Türk vatandaşına büyük bir faydası dokunacağını hiç de ummuyoruz. Maksat köyü ve köylüyü aydınlatan bir eserin tercümesi idiyse Balzac'ın bu mevzuda yazdığı çok daha realist, çok daha canlı, çok daha kudretli bir romanı vardı: *Les paysans*...»

II — «Mütercimin Balzac ve *Köy Hekimi* hakkında 19 sahife tutan bir önsözü var. Teessürle görüyoruz ki Bay Nasuhi Baydar *İnsanlığın Komedyası*'nı etüt etmediği gibi eserini çevirdiği muharrir hakkında da ciddî hiçbir kitap okumamıştır... Bu mevzuda kalem oynatan en salâhiyeti münekkidlerin neler söylediklerinden haberdar olsaydı. Lanson'un demode kitabına sarılmıyacak... Şimdilik bu önsözde birkaç ehemmiyetsiz hatayı düzeltmekle iktifa edeceğiz:

1 — Balzac imzasını taşıyan ilk eser *Evlenmenin Fiziyolojisi* değil, *Le dernier Chouan*'dır...

2 — Balzac matbacılığa, eserlerine tabı parası vermemek için değil, muharrirlik hayatında inkisara uğrıyarak, iktisadi istiklâlini temin edecek ticari bir teşebbüs olarak atılmıştır...

3 — Balzac'ın siyasi ve dinî fikirleri hep aynı rengi taşımamış, sosyal hâdiselerin seyrine müvazi olarak değişiklikler göstermiştir. Meselâ gençliğinde tam bir dinsizdi!

Yazının bu kısmını *Köy Hekimi'nde* tenkidcinin tesadüf ettiğini söylediği tercüme yanlışları takibediyor ki bunları daha aşağıda göstereceğiz. Şimdi ilk kısmı inceliyelim:

1 — Yazar, *Köy Hekimi*'nin tercüme ettirilmesinde isabetsizlik gördüğünü söylerken «temelleri çoktan çatırdıyan katolik kilisesi ile tarihin lânet galerisine kazıklanan monarşiye müteassıp bir misyoner edası ile kaside okuyan bir kitabın lâyik ve demokrat Türk vatandaşına büyük bir faydası dokunacağını hiç de ummuyoruz» diyor. Fakat bu zat lâyiklikle demokratlıktan bahsederken unutuyor ki lâyik ve demokrat olan için katolik sadece dinlerden biri, monarşi de devlet şekillerinden biridir; o, bunlara karşı ancak kayıtsız olabilir. Lâyik ve demokrat olan kimse bir eserde katoliklikten, monarşiden veya dinin lüzum ve faydasından, devlette nizam ve intizamdan da bahsedilmiş olduğu için o esere karşı hükümlere varacak olursa kendisine mal ettiği ideolojilerin manasını anlıyamamış sayılmak lâzım gelir. Kaldı ki *Köy hekimi*, Bellessort ile Taine'in şahadetlerinden faydalanmak istiyen yazarca iddia edildiği gibi «katolik kilisesi ile monarşiye kaside okuyan bir kitap» değil, önsözde de uzun uzadıya anlatıldığı üzere facıalarla dolu bütün bir tarihi devrin tesiri altında Balzac'ın Fransa'yı ve o memlekette çogunluğu meydana getiren köylüyü sefillikten, yoksulluktan, boş kavgalardan kurtarıp onları saadet ve refaha götürebilecek yolları arıyan bir eserdir. Bu yollar, 1833 Fransa'sında düşünüp yazan bir adamın bulabileceği yollardı. O tarihten beri geçen 110 yıl içinde bunlar elbette hayliden hayliye değişmişlerdir; lâkin *Köy Hekimi*'nde köylünün başlıca kurtuluş çaresi olarak işlenmiş olan ana fikir değişmemiştir. Eserin kahramanı Doktor Bonassis o ana fikri şu cümleye sığdırıyor: «Bu çaresiz adamların henüz bilmedikleri ihtiyaçları yaratmış oluyordum. İhtiyaç sanayii, sanayi ticareti, ticaret kazancı, kazanç refahı, refah faydalı fikirleri doğuruyordu.»

Köy Hekimi'ni tercümeden maksat köyü ve köylüyü değil, köy ve köylüye şimdiye kadar pek yaklaşmamış olan aydını bu bakımdan da aydınlatan, ona kudretli bir yabancı yazarın köy dâvası hakkındaki düşüncelerini nakleden başlıca eserini okutmaktı. *Köy Hekimi*'ni ve onun tercü-

mesini tenkid eden zatın bildiğini tahmin ederiz ki lâyik ve demokrat Türkiye'nin de bir «köyü kalkındırma» dâvası vardır. Bu dâvayı aydın yurttaş takip ve halledecektir. Köy okulları ve köy enstitüleri kanunları bu maksatla neşredilmiş, köy eğitmenleri ile köy öğretmenleri bu gayeye göre yetiştirilmekte bulunmuştur. Bu kurullardan çıkıp köye gitmekte ve gidecek olan genç eğitmen ve öğretmenlerle onlara yol gösterip çalışmalarına nizam verecek olan maarif ve idare memurlarından *Köy Hekimi*'ni okuyacak olanlar Cumhuriyetçi Türk çocuklarıdır; bu kitapta kendilerini ilgilendiren ne bulurlarsa ancak onun üzerinde duracaklardır. Gerek kendimizde, gerek okullarımızda bir madunluk hissi, bir aşağılık karmaşası (complexe d'infériorité) tasavvur etmediğimiz içindir ki - tenkidcinin ifadesiyle - «temelleri çoktan çatırdıyan katolik kilisesiyle tarihin lânet galerisine kazıklanan monarşi» hakkındaki kasidelerden ne ürküyor, ne de tiksiniyoruz. Her türlü fikir ve kanaatlerin, kıymetleri ne olursa olsun, idrak ve iz'an sahibi kimselerce bilinip tanınmalarını istiyoruz. Bunun içindir ki bu memlekette Muhammed'den, İsa ve Musa'ya, Heraklit'ten Eflâtun, Aristo,Epikuros, Seneca, Epiktetos, Marcus-Aurelius, Saint-Anselme, Lille'li Alen, Abélard yahut Hindî, Farabî, Gazalî, veya Saint-Thomas d'Aquin, Bacon, Pomponazzi, Montaigne, Descartes, Pascal, Hobbes,Spinoza, Leibniz, Locke, Kant, Malthus, Ricardo, Fichte, Hegel, Auguste Comte, Darwin, Spencer, Renan, Taine, Gobineau, Haeckel, Schopenhauer, Fourier, Saint-Simon, Marx. Bergson ve bunlardan sonrakilere kadar bütün din, felsefe, ideoloji kuranların, Yunan, Roma, Hint, Arap, Fransız, İtalyan, Alman, İngiliz veya İskandinav edebiyatçılarının eserlerini tercüme, tefsir ve neşretmekte ancak fayda görüyoruz. Fransızların şu meselini unutmıyalım: «Qui n'entend qu'une cloche, n'entend qu'un son.»

Söz şimdi, zannederiz ki, tenkidçinin «çok daha realist, çok daha canlı, çok daha kudretli» diye vasıflandırdığı *Les Paysans* (Köylüler) romanına geldi. Bu kitap, kısaca, şundan bahseder: La Ville-aux-Fayes köylüleri, büyük toprak sahiplerinden General Moncornet ile zaman zaman sinsi, vakit vakit açık bir mücadele halindedirler. Balzac bu köylüler arasından dikkate değer tipler meydana çıkarır: Tonsard, bir sarhoş ve bir ahlâksızdır; gün olur ki hırsızlıktan da çekinmez; karısı her kötülüğü mubah görür; kızları tarlalarda delikanlılarla düşüp kalkarlar. Bir de Fourchon vardır ki hileci, yalancı, hasetçi, kaba ve terbiyesizdir; yoksulun varlıklıya olan kininden faydalanarak bütün nahiyeyi generale karşı ayaklandırıp onu nihayet topraklarını parça parça köylüye satmaya zorlr. Balzac bu eserinde köylü ruhunun zengine karşı isyan duygusu ile dolu olduğunu cemiyete haber vermek iddiasındadır.

Bu roman, hulâsasında işaret ettiğimiz görüşler noktasından, gerçi köylüyü aydınlatır (!); fakat dilimize iki sebepten tercüme edilmiyeceği zannolunur:

1 — *Les Paysans*'da Bourguignon lehçesi hemen her sayfada bol bol kullanılmış olduğundan bunlar tercüme değil, olsa olsa memleketimizin her hangi bir tarafına ait köylü ağzı taklidolunarak tahrif edilecektir;

2 — Bu roman noksandır. Balzac *Les Paysans*'ı son ikinci bahsin yani «Meyhane halkın parlâmentosudur» başlıklı kısmın ortasına kadar *La Presse* gazetesinde tefrika ettirebilmiş ve Louis-Philippe devri sansürünün yasağına uğradığı için üst·tarafını taslak halinde bırakmıştır. Yazarın ölümünden sonra Bayan Balzac, kitabın geri kalan beşte ikisini bu taslağa ve kocasının az çok bildiği üslûbuna göre yeni baştan kaleme alarak 1855 senesi haziranında *La Revue de Paris*'de neşretmiştir. Fakat kitabın bu şeklini beğenmiyerek Balzac'ın metrukâtı arasında bulabildikleri taslaklarla tamamlanmış farz ettikleri parçaları birleştirip *Les Paysans*'ı, güdük de olsa, toptan Balzac'a mal eden Balzac'çılar da vardı; *Beşer Komedyası*'nı baştan başa gözden geçirip «külliyat» halinde bastıran Marcel Bouteron gibi.

Tenkidçinin *Köy Hekimi*'ne tercih edilmesi gerektiği mütalâasında bulunduğu *Köylüler*, Balzac'ın işte bu yarı kalmış eseridir. Sanırız ki *Köylüler* ancak bir külliyat vücuda getirilmek üzere Balzac'ın istisnasız bütün eserleri tercüme edilmek istenildiği zaman en sonuncu olarak dilimize

çevrilecektir. Bununla beraber bahsimizin mevzuu olan tenkid yazısının basıldığı dergisi çıkarmakta olan kitabevine tavsiye ederiz,*Les Paysan*'ı bizzat tenkidçiye tercüme ettirsin. Bu, her bakımdan dikkate lâyık bir iş olurdu. *Le Père Goriot*'lardan, *Illusions perdues*'lerden, *Cousin Pons*'lardan mahrumken *Köy Hekimi*'nin tercüme ettirilmiş olması ise bunların ve daha başkalarının tercüme ettirilmiyeceğine mi delâlet eder?

III — Önsözde ne *La Comédie Humaine*, ne XIX uncu asır Fransasındaki sınıf kavgaları tetkik edilmiş, sadece Balzac'ın *Köy Hekimi*'ni hangi şartlar içinde yazmış olduğu tesbit edilmek istenilmiştir. Bu maksada erişmek için bibliyografyada kaydolunan eserler ve bunlar arasında da tenkidçinin «démodé» sözü ile yerdiği Lanson'un *Fransız Edebiyatı Tarihi* ile tenkidçinin hiç temas etmediği Braunschwig'in, Mornet'nin eserleri yeter görülmüştür. *Köy Hekimi* tercümesinin tenkidçisi önsözü iddiasız maksadı içinde mütalâadan sonra bu husustaki fikrini söyliyecek yerde Lanson'un *démodé* olduğunu ve sınıf kavgaları hakkında daha geniş malûmat arzu edecek olursak suallerimizi cevapsız bırakmamaya çalışacağını bildiriyor. Edebiyat doktoru, yüksek öğretmen okulu ile Sorbonne'da *maître de conférences*, daha sonra yüksek öğretmen okulu müdürü olan ve Fransız edebiyatına dair yazdığı birçok ihtisas eserleri en titiz tenkidçilerce dahi beğenilen Lanson'un ancak takdirle okunmakta olan değerli eserine *démodé* denilmesini de, her hangi ciddî bir kitap hakkında böyle bir tâbirin kullanılmasını da, itiraf edelim ki, anlıyamadık. Edebiyatta modası gerçekten geçmiş bir tarz varsa o da küstahça tenkiddir.

XIX uncu asır Fransa'sındaki sınıf kavgaları hakkında daha geniş malûmata, bir gün, ihtiyacımız olacak olursa, «Bana bir kelime öğretene kul olurum» diyenlerden bulunduğumuz için, henüz hüviyetini öğrenemediğimiz bu bilgiç tenkidçiye de - arayıp bularak - baş vurmaktan çekinmeyiz.

Önsözdeki birkaç ehemmiyetsiz hataya gelince:

1 — Balzac'ın imzasını taşıyan ilk eser *Le dernier Chouan*'dır.

2 — Balzac'ın muharrirlik hayatında inkisara uğrıyarak istiklâlini temin edecek ticari bir teşebbüs olarak matbaacılığa atılmış olması ile «Raisson adında bir arkadaşının kendi ismini kullanarak «Codes Raisson» başlığiyle çıkardığı tarihî ve hukuki eserlerin yazılmasına iştirak etmiş, ve şüphe yok ki, gerek bunları ve gerek diğer kitapları ucuza mal edip muellif ve tabi kârından istifade olunmak maksadiyle... kurduğu matbaa» cümlesinin ifade ettiği mânalarda biz büyük bir fark görmiyoruz.

3 — «Balzac'ın siyasi ve dinî fikirleri hep aynı rengi taşımamış, sosyal hâdiselerin seyrine müvazi olarak değişiklikler göstermiştir.» Biz buna karşı bir düşünce ileri sürmedik; tam tersine, *Köy Hekimi*'nin hangi şartlar içinde yazılmış olduğunu tesbite çalışırken yazarın o devirdeki ruh halini de anlatmak istedik. Önsözdeki şu iki cümle, sanırız ki, buna yeter delildir: «Balzac'ın meşrutiyetçiliği işte kısaca budur. Ve kırk yılda dört devlet şekli değiştirmiş olan bir memlekette de fikir adamlarının bu ve buna benzer nazariyeleri müdafaa etmeleri, kurulu nizamı altüst eden büyük ihtilâçlardan sonraki nispî sükûn devrelerini devamlı kılmak için düşüncelerine göre çıkar yollar aramaları tabiîdir. Vakıâ Honoré de Balzac da, o sırada, meşrutiyetçilerin düşüncelerini yayan *Le Rénovateur* adındaki gazeteye yazmakta... v. s.»

* * *

Sıra tenkidçinin tercüme hatası telâkki ettiği kısımlara geldi:

«Analığın ulvi tezahürü olan çocuğunu koruma duygusunun devamlı surette konusu olduğu halde bunu ilk önce anlamıyan ve sonra unutan çelimsiz bir mahlûk büyük ölçüde itina göstermek hususunda bu biçare insanların yakınlariyle kendilerini çevreliyenlere yarın cennette ebedî saadete mazhar olmak ümididir ki yardım eder.»

Fransızcası:

«... l'espoir de mériter les félicités éternelles aide les parents de ces pauvres êtres et ceux qui les entourent à exercer en grand les soins de la maternité dans sa sublime protection incessamment donnée à une créature inerte qui d'abord ne la comprend pas et plus tard l'oublie.»

Tenkidçi: «*Mériter* hak kazanmaktır *Inerte* mânevi faaliyetten mahrum diye çevrilmeliydi. *En grand*'ı ise bütün genişliğiyle suretinde tercüme etmek gerekti. Zaten, hemen itiraf edelim ki mütercimin ne demek istediğini anlıyamadık; Türkçede enkaz mânasına gelen yıkıntı kelimesinin nereden çıktığına akıl erdiremediğimiz gibi, bu cümle şöyle tercüme edilmeliydi, diyor ve cümleyi aşağıya yazıyor:

«Cennette bedî saadete hak kazanmak ümididir ki bu zavallı mahlûkların gerek akrabasına ve gerekse etrafındakilere anneliğe has ihtimamların ulvi himayesini bütün genişliğiyle icra hususunda yardım eder. Evvelâ anlamıyan, sonra da unutuveren şuursuz bir varlığa mütemadiyen bahşedilen ulvi duygu...»

Anlıyamadığı birkaç cümleyi mal bulmuş mığribî gibi aklınca düzelten bu zavallı tenkidçinin iddialarını birer birer tahlil edelim.

Mériter, hak kazanmak değil, liyakat kesbetmek, lâyık olmak, mazhar olmaktır. *Inerte*, mânevi faaliyetten mahrum değil, tam tersine maddi faaliyetten mahrum, yani sıska, çelimsiz, hareketsiz mânasına gelir.

«*Inerte*, sans activité, sans mouvement propre. *Mérite* est le résulat d'une fatigue prolongée; en d'autres termes, de l'accumulation, dans le milieu intérieur, des déchets de fonctionnement qui sont inhibiteurs. Elle peut donc ressembler à une paralysie, etc...»

Tenkidçinin özene bezene tertibettiği cümle, bu sebeplerle baştan başa yanlış ve asliyle taban tabana zıttır.

«Anneliğe has ihtimamların ulvi himayesini bütün genişliğiyle icra» ya ne buyrulur? Türkçe diye bu cümleyi kaleme alan zat, kitap bastırmanın da ne güç bir şey olduğunu şimdiye kadar tecrübe etmemiş olacak ki mürettip arkadaşların bizlere sık sık yaptıkları azizliklerden birine, *yakınlariyle* kelimesine *yıkıntılariyle* şeklini verivermiş olmalarına da, akıl erdirememiş.

«Adalet ha; sözünü tekrarlardı. Bizler için hiçbir zaman adalet olmıyacak; Alacağımızı almamız için baskı yapacak kimsemiz yok. - midesine vurarak - bunu doldurmak da lâzım olduğundan beklemeye vaktimiz yok. İmdi, hayatlarını dairelerde ısınmakla geçiren adamların sözlerinde gıda maddelerindeki hassalar da olmadığından aylığımı bu umumi sermayeden almaya geldim. diyor ve bu sırada elindeki beli çamura vuruyordu.»

Şimdi tenkidçi devam ediyor:

«Tekrarladı ile başlıyan bir cümlenin diyor'la devam etmesine ve vuruyordu ile bitmesine -gramer kaidelerince - cevaz verilemez. Zaten Fransızcada *dit-il* deniliyor ki, mütercimin tahayyül ettiği gibi *indicatif présent* değil, *passé simple*'dir Binaenaleyh dedi olarak tercümesi lâzımdır. Metinde vuruyordu diye bir şey yok. *Frappant. participe présent*'dır. Bu neviden misalleri kâfi görüyoruz.»

Türkçeyi de unutup eskilerle beraber nasıl bağırmamalı: Fâteberu ya ülilebsar!

Kamusla çalışan tenkidçinin eli altında bir de gramer var. *İndicatif présent*'ı da, *passé simple*'i de, hattâ Fransızcanın pek meşhur *participe* kaidelerini de biliyor. Fakat, *dit-il*'lerin *dit*'lerindeki «*i*» ler üstüne bol keseden birer «ˆ» şapkası geçirmekten ve iddiasını ispat kastiyle Balcaz'ı da cehillemekten çekinmiyor.

«Gamlı ve acıklı bir adam»

Fransızcası:

«Taciturne et souffrant»

Taciturne - bizim bildiğimiz - az konuşan, sükûti mânasına gelir: sonra, acıklı, adama sıfat olamaz.

Taciturne, silencieux değildir. *Taciturne*'de eski tâbirle merdümgirizlik, kesel, ıstırap vardır.

Biz bu kelimeyi «gamlı» ile karşılamışız. Acıklı ise yanlış-doğru cetvelinde «acılı» olarak düzeltilmiştir.

«Sahife 102 de mütercim, kendisine evlâtları tarafından nasıl karşılandığı sorulan bir ihtiyarın: «Vallahi bana evlâtları gibi baktılar» diye cevap verdiğini anlattıktan sonra «efendim, bu kelime Vauvenarque'in dikkatine çarptı» diye devam ediyor. Mütercimi yanıltan cihet mot kelimesidir. Oysa ki *mot* kelime mânasına geldiği gibi söz, cümle, veciz anlamını da ifade eder. Burada Vauvenarque'ın dikkatine çarpan her hangi bir kelime değil, bu cevaptır.»

Biz de bir ukalâlık edelim: Vauvenarque değil, Vauvenargues, ve Vauvenargues'ın dikkatine çarpan da cevap değil, ihtiyar babanın çocuklarından bahsederken kendisini onların çocuğu yerine koyarak «evlâtları» kelimesini kullanmış olmasıdır. Bununla beraber, *söz* de, *cevap* da diyebilirdik; böyle demekle ifadeyi değiştirmiş olmazdık.

Combattre, münazara, diye çevrilmiş. Semsettin Sami: cerh etmek çürütmeye çalışmak, diyor, ki doğrusu da budur.»

Buradaki *combattre* kelimesi cerh etmek, çürütmeye çalışmak yerinde kullanılmamış. Zira *Combattre*'ın lûgat mânası savaşmak, mücadele etmek, mecazi mânası ise münakaşa etmek. münazarada bulunmaktır: *Combattre des préjugés, l'erreur,* gibi...

Benassis:

«— Néanmoins, je vais vous combattre, mon cher pasteur,» diyor. Dediklerinizi hakikatmış gibi derhal kabul edemiyeceğim. Sizinle münazara, münakaşa edeceğim demek istiyor. Sözlerinizi cerh edeceğim, fikirlerinizi çürütmeye çalışacağım, değil. Birkaç dost görüşürken münazara ve münakaşa kelimesini kullanabilirler ama cerh etmek, çürütmek sözleri olsa olsa muârızlar arasındaki resmî toplantılarda kullanılabilir. O da bir dereceye kadar.

«Une sourde haine», derin bir kin diye çevrilmiş. Gizli bir kin denecekti.»

Hayır efendim, Zira *sourd,* sağır demektir. Burada kin bahis konusu olduğuna görc de söz dinlemez, mantığa boyun eğmez, dinmez, devamlı, derin bir kin mânasına kullanılmıştır. *Qui ne veut pas entendre, insensible à...* Gizli kin ise muhatabınca var olduğu bile belli olmıyan kindir. Belki *sinsi,* diyebilirdik.

«*En fondant en larmes* mukabili, gözlerinden yaşlar akarak, denmiş. Fransızcasındaki kuvvet kayboluyor. İki gözü iki çeşme, gözleri yaş içinde denmeliydi.»

Acayip şey; yoksa tenkidçi buradaki *fondant* ile *fontaine* arasında bir münasebet mi tasavvur etmiş dersiniz? Fakat, şakayı bir tarafa bırakalım. Lâtince *fundere'den* dökmekten gelen *fondre* kelimesi bir şeyi ısıtarak su haline getirmek demektir, ve Fransızcada, mübalâğa ile *larme* veya *pleurs* kelimeleriyle birlikte kullanıldığı zaman bol gözyaşı dökmeyi ifade dere. Tenkidçinin kuvvet ölçüsü nasıl bir ölçüdür ki «gözlerinden yaşlar akarak» sözlerini kuvvetsiz buluyor da şu pek tanınmış «Ah minelaşk!» levhasını hatırlatan «iki gözü iki çeşme» tâbirini bize tavsiye ediyor? Zevk meselesi!

«Bu meskenin sap damı noksansız, yosun içinde, fakat deliksizdi. Fransızcası:

Le chaume de cette habitation était encore entier, couvert de mousses et sans trous.

Chaume, sap dam değil, dam örten samandır. *Entier'yi* de henüz bozulmamış, olduğu gibi duruyordu. diye çevirmek lâzımdı».

Bugün buğdaygiller dediğimiz necliye fasilesinin sâklarına türkçede sap derler. Saman, bu sapın düğen altında veya makinede kırılıp ezildikten sonra hayvanlara yedirilen veya bazı sanayi işlerinde kullanılan şeklidir. Anadolu'nun bir çok yerlerinde buğdaygillerin sapları döşenerek meydana getirilen damların adı da sap damdır. *Entier*'yi tenkidçi, henüz bozulmamış, olduğu gibi duruyordu, diye çevirmek lâzımdı, diyor. Noksansızın muhalif mefhumu bozulmamış, tamam değil midir?

«Büyük kasavetlerin aslı: *Le secret des grandes mélancolies. Mélancolie* kasavet değildir. *Secret*'yi, sır, diye tercüme etmek gerekti».

Biz de bir kere Şemsettin Sami'ye müracaat edelim: «*Mélancolie,* bir dert ve kederden ileri gelen hüzün, gam, kasavet, malihulya, kara sevda, tenha oturup düşünmek merakı.»

Secret'nin lûgat mânası *sır'dır,* ama aslı ve esası şeklinde de kullanılır: *Ce qu'il y'a de plus intime. de plus caché, le fond de...* Boileau'nun şu mısrağında olduğu gibi:

Le secret est d'abord de plaire et de toucher

Büyük kasavetlerin sırrı, yahut büyük malihulyaların sırrı veya büyük kara sevdaların sırrı mı demeliydik?

«En tavazulu harabeler: *Les plus humbles ruines.* Tavazu, Türkçede alçak gönüllü, demektir. Sayın mütercim néologisme mi yapıyor? Halbuki Fransızcada *humble, rampant, peu élevé de terre,* demektir. (Bak: Dictionnaire National) Burada en gösterişsiz harabeler denebilirdi, ilh, ilh...»

Tavazu Türkçede yalnız alçak gönüllü mânasına gelmez; bugünkü lisanımızda bu kelime Fransızcadaki bütün mânaları da taşır.

Humble, qui s'abaisse volontier. qui a de l'humilité, qui marque de l'humilité, du respect. de la déférence.

Buradaki *humble* muhteşemin aksidir. Binbaşı Genestas'ın gördüğü harabeler ise her hangi tanınmış bir anıtın ihtişamlı yıkıları değil, mütevazı harabeleridir.

Tenkidçi, kabul ediyoruz ki, bir itirazında, haklı bir teklifinde de dinlenmeye lâyıktır:

1 — «En les examinant bien, leur vie monotone, lot de tant de pauvres êtres, semblait presque enviable.

Biz bu cümleyi, dikkatsizlik ederek, şöyle tercüme etmişiz:

«Kendileri ve biteviye geçen hayatları iyice tetkik edilirse, bunca fakir insanın alınyazısı, sanılırdı ki, gıptaya lâyıktır.

Bu cümle şöyle olacaktı:

«Onlar iyice tetkik edilince, bunca zavallı insanın nasibi olan yeknasak hayatları, âdeta gıptaya lâyık sanılırdı.»

Tenkidçi ise aşağıdaki tercüme şeklini teklif ediyor:

«Onlara dikkatle bakılınca bunca zavallı mahlûkun müşterek nasibi olan yeknesak hayatları hemen hemen gıptaya lâyık görülürdü.»

Bu cümlede «müşterek» kelimesi - aslında mevcut olmadığından dolayı - lüzumsuzdur.

2 — «Vallahi mağrur bir cesareti var.»

Fransızcası: *Ma foi, il a un fier courage.*

Fier, burada *yaman* diye tercüme edilmeliydi.»

Olabilir.

* * *

Bu garip tenkid yazısının, şimdi, en kaba, en çirkin, delilsiz ittihamlarla dolu netice kısmına geldik:

«Hemen her sahifede rastladığım atlamaları tenkidimize ilâve etmeye lüzum görmedik. Tercümenin Türkçesi o kadar orjinaldir ki nihayete kadar okumak sabrını gösterecek bir tek vatandaş tasavvur edemiyoruz. Bir taraftan en eski, en mahcur sentaks şekillerini kullanan ve İsa diyeceği yerde Yesu diyen mütercim, az sonra, hiç duymadığımız kelimeler, hiç görmediğimiz biçimde cümlelerle karşımıza çıkıyor.

Büyük bir kısmına göz gezdirdiğimiz eser bizde bir tek his uyandırdı: mütercimin cesaretine hayranlrk.»

Köy Hekimi, Nelson basımevince neşrolunan bir nüshadan dilimize çevrilmiştir. «Hemen her sahifede rasladığımız atlamalar» sözlerini görünce «La Nouvelle Revue Française» in «Bibliothèque de la Pléiade» ünvaniyle neşretmiş olduğu Balzac külliyatı arasındaki nüshaya baktık. Her hangi bir eksiklik veya fazlalık göremedik. Bu delilsiz ithamı, bu baştan başa kaba yazının en iğrenç taraflarından biri olarak, ehemmiyetle kaydediyoruz. Tercümede atlamalar yoktur. Fakat hiçbir zaman ehli olamıyacağı tenkidi böyle anlamış, bu tıynette bir adam için asıl olan, hakikatı feda etme pahasına da olsa, müddeasını ispat sadedinde inat ve ısrar göstererek kötülemeye ve çürütmeye çalışmaktır. O, bir defa sapmış olduğu bu taşlı yolun bütün icaplarına katlanarak daha başka hatalara düşecek «Tercümenin Türkçesi o kadar orijinaldir ki nihayete kadar okumak sabrını gösterecek bir vatandaş tasavvur edilemez.» gibi bir mânasızlığı dahi irtikâp edecektir. Halbuki tercümede bir orijinallik varsa bu ancak bizim asla sadık kalmak ve yazarın hususiliğini nakle gayret etmekteki itinamızdan ileri gelmektedir. Yüz küsur sene evvel yazılmış olan *Köy Hekimi*'nin Fransızcası, esasen zevk veren bir uslûba malik olmadığında ittifak edilen Balzac'ın Fransızcasıdır. *Köy Hekimi* gibi naklettikleri maceralarla eğlendirmiyen ve lâfız sanatiyle avutmıyan ciddî kitaplar gerçek aydınlar tarafından okunur; *Adolphe, Cinq-Mars, Kırmızı ve Siyah, La Chartreuse de Parme, Mme. Bovary, Renée Mauperin,* yahut *La Rôtisserie de la Reine Pédauque* veya *Le Disciple*'in ancak bu nevi kimselerce sonuna kadar okunabilecekleri gibi.

Köy Hekimi tercümesinin tenkidçisi delilsiz ithamlarına «bir taraftan en eski, en mahcur sentaks şekillerini kullanan ve İsa diyecek yerde Yesu diyen mütercim, az sonra, hiç duymadığımız kelimeler, hiç görmediğimiz biçimde cümlelerle karşımıza çıkıyor,» diye devam ederken ancak yukarda izah ettiğimiz görüşü teyidetmekte, *Enfant-Jésus*'nün Çocuk-Yesu şeklinde tercümesini nedense eski bulmakta, hiç duymadığı kelimeleri - Türkçe kelimelerimizi - belleyip öğrenmeye çalışacak yerde bunlara beğensizlik göstermekte, hiç görmediği biçimde cümleleri - yanlış iseler yanlışlarına işaret edeceğine - alışmış olduklarına benzemediklerinden dolayı hafifsemektedir. Tek kelimeler hakkında sütunlarca yazı yazmaktan usanmış olan bir kimse büyük bir kısmını tetkik ettiği bir kitaba dair umumi hükümlere varırken birkaç misal vermeli değil miydi?

* * *

Tercüme zor bir iştir; fakat, tenkid de onun kadar zordur: işte bunun örneği: *Köy Hekimi*'ne vücut veren altmış beş - yermiş bin kelime arasında, metne göz gezdirmekle değil, bu metni pertavsızla inceledikten sonra bulabildiği beş on cümle ile on beş - yirmi kelimeyi yanlış sanan acemı tenkidçinin tercümedeki beceriksizlikleri...

Halbuki tenkid tarafsızlık, hoşgörü, anlayış, bilgi ve - başka bir kelime kullanmıyalım - naziklik işidir.

Bu faziletlerle kendilerini cihazlayabilmiş olanların görüşlerine itibar olunur, dediklerinden feyz alınmaya çalışılır. Bunlar yapıcı, faydalı tenkidçilerdir. Yıkıp kötülüyerek kendini göstermek, çiğneyip ezerek üste çıkmak hevesiyle tenkide yeltenenin kötü işi de yüzüne vurulur.

Nasuhi BAYDAR

BİR TENKİD MÜNASEBETİYLE

Bir tercümenin, sadık olması için, aslın mânasını doğru olarak vermesi şarttır. Bu nokta, üzerinde durmaya değmiyecek kadar açık görülmekte ve herkesçe kabul edilmektedir. Bundan sonra, bir tercümeyi, aslın mânasını olduğu gibi veriyor, diye Türkçesi bozuk olsa da kabul etmiyeceğimizde hepimiz anlaşıyoruz. Bunlardan daha az önemli olmadığı söylenen üçüncü bir şart olarak, iyi tercümenin, aslın «hava» sını, «eda» sını mümkün mertebe vermesinden söz ediliyor. Diyebiliriz ki bunu kabule de hepimiz razıyız. Ancak - hava, eda, ruh... kelimelerini belirli muhtevalarla karşılamamış olmaktan olacak - herkesin bu şarttan kastettiği şey başka... Bu şartı gerçekleştirmek hususunda ileri sürülen fikirler biribirinden pek uzak...

Bununla beraber, bize öyle geliyor ki, bu fikirleri iki esas gurupa ayırmak mümkündür. Birinci gurupta, «eda» yı, «hava» yı vermek için, tercümede aslın sentaksının bir nevi *irtisamını* vermek lâzımdır. Bunun için, aslındaki cümlenin yürüyüşünü elden geldiği kadar takibetmek gerekiyor, denmektedir. İkinci gurup ise, şimdi söylediğimizin *iyi tercüme hakkında bir yöntem* olduğunu, halbuki tercümede asıl metnin kelimesini değil ruhunu vermek işinin bir sanat başarısı olduğunu, bu itibarla bir yöntem gösterilemiyeceğini ileri sürmektedir. Sonuncu gurup, tercüme meselesi üzerinde sistemli araştırmalarda bulunmanın lüzumsuz, beyhude bir iş olduğu kanatini taşıyor, denebilir.

Bu satırları yazan, bu kanaatte değildir. Fikrimizce, hangi *apriori* düşünceden hareket edersek edelim - tercümeyi ister bir sanat eseri, ister başka cinsten bir eser olarak görelim - her şey için olduğu gibi, tercümenin bünyesi üzerinde de, bilhassa tercümeye, fikirce kalkınmada önemli bir yer veren yurdumuzda, araştırmalara girişmek, kaçınılmaması gereken bir zarurettir. Bu hususta tam bir yöntem vermek iddiasında bulunmadan şu kadar söyliyelim ki, ilk ele alınacak şey, bu zaviye göz önünde tutularak malzeme toplamaktır. Malzemenin kendisi, ilk karşılaştırmalarda, türlü bünye farklarını, türlü bünye özelliklerini gösterdikten sonra, daha ilerideki incelemeler için gidilecek yolu tesbit etmek güç olmaz.

Fakat bütün bu sözlerden *serbest* tercümeye tarafdar olmadığımız anlaşılmasın. Böyle bir tercihin burda yürütülen mülâhazalarla hiçbir ilgisi yoktur. Öyle haller vardır ki, *serbest* diye vasıflandırılan tercümeler bize daha uygun, daha iyi gelir. Bizim kanaatimizce tercüme üzerinde yapılacak esaslı araştırmalardır ki, hangi nev'in nereye uygun, ne derece uygun olduğunu gösterebilecektir.

Bu iş başarılıncaya kadar, tercümlerin *iyiliği* veya *fenalığı* hakkında hüküm yürütmek için elimizde bulunan biricik çare, sezişimize baş vurmaktır. (tabiî, dar anlamda tercüme yanlışlarını, mânasızlıkları meydana çıkarmak hususunda sezişe lüzum yok, bu iş için lûgat kitabı da yeter). Hemen şunu kaydedelim ki takdirlerimizde sezişlerimize dayanmamız, tercümenin norma sokulmaz bir sanat eseri olduğu düşüncesini kuvvetlendirmemelidir. Çünkü buradaki seziş, henüz tahlil edilemiyen bir konu, unsurlarına henüz ayrılamıyan bir bütün hakkında, tahlil sonucunun şimdilik yerini tutan muvakkat, toptan, kararlama bir hükümden başka bir şey değildir.

* * *

İşte, bu sezişimizledir ki biz, Lessing'ten Tercüme Dergisinin 14 üncü (Temmuz 1942) sayısında çıkan tercümenin, aslın «hava»sını mümkün mertebe verdigini, üslubun biraz kurulukla karışık açıklığını, ataklığını, mantıkcı ve biraz bilgiç edasını, tenevvürcülere yaraşan çabuk akışını Türk okuruna elden geldiği kadar tattırdığını görüyoruz. Şunu da anlıyoruz ki, mütercim, Alman yazarının cümlesini, kelimeleri adım adım takibetmiş olsaydı, metne sadık kalayım derken, Lessing'den uzaklaşmış olurdu. Bizce mütercim, Almanca metnin gidişine kendisini hapsetmeyip her yerde Lessing'in *eda*sına Türkçede tekabül eden bir ifade tarzı kullanmış olmakla, tercümesinde başarı göstermiştir.

* * *

Buradan, *karşılıklı tercüme* konusuna geçebiliriz. - Karşılıklı tercüme çıkarmaktan maksat, yabancı bir dildeki kelimelere dilimizde ne gibi karşılıklar bulunabileceğini göstermekten ziyade, kelimeye bağlanmayıp havayı vermeğe uğraşan *serbest* bir tercümenin, *söz*den uzaklaşmakla beraber derin anlamda *mâna*ya ne derece sadık kalabildiğini göstermek olsa gerek. Almancadaki cümleyi Türkçede adım adım takibeden bir cümleyi Almanca aslıyla karşılıklı olarak çıkarmaktan bir fayda ummamalıyız. Bunun ancak dil öğretmeğe mahsus kitaplarda *temrin* olarak bir yeri olabilir. Karşılıklı tercüme çıkaran bir kimse, okuruna, aşağı yukarı: «Ben,yabancı dilde söylenmiş şu sözleri, bakınız Türkçede, Türkçenin havası içinde, Türkçenin selikasına uyarak işte şu şekilde söylüyorum», demek ister. Onun için karşılıklı tercümeler, aslın cümlesine sımsıkı bağlı olanlar değil, daha ziyade, asıldaki mânayı, icabında başka başka yollardan giderek Türkçeye nakletmeye uğraşan - kısacası *serbest* denen - tercümelerdir.

Bunun böyle olduğunu göstermek için misaller vermeği yerimizin darlığı imkânsız kılıyor. Bu hususta, Avrupada basılmış her hangi bir karşılıklı tercümeyi biraz karıştırmak yeter. Eflâtun tercümeleriyle uzun ve sıkı bir ülfet, karşılıklı tercümelerin yalnız dar anlamda edebiyat eserlerinde değil, felsefe eserlerinde de âdet olduklarını bize göstermiştir.

* * *

Ayın Bibliyografyası'nın 9-10 uncu sayısında, «Örneklik Tercüme» başlığı ile Ahmet Hisarlı imzalı bir yazı çıkmıştır. Bu yazıda sözü geçen, daha doğrusu tenkidedilen «örneklik tercüme», biraz önce bahsettiğimiz Lessing tercümesidir. Bay Ahmet Hisarlı, Almanca metinden yedi parça almış, beher parçanın Dergide çıkan tercümesini, aynı parçaların kendisi tarafından yapılmış tercümeleriyle karşılaştırıyor; tenkidlerini açıktan açığa söylemeden, derginin tercümesi hakkında «örneklik tercüme» «şaheser» sözlerini kullanarak onu hiç beğenmediğini anlatıyor.

Bir kere şu bilinsin ki, bu dergide çıkan tercümelerin hiçbiri, «örneklik, şaheser» olmak iddiasında değildir. Tercümelerimizin biricik iddiası, elden geldiği kadar uğraşılarak, dikkat edilerek vücuda getirilmiş olmalarıdır. Biz, *model* vermeyiz, tercüme şekli *teklif* ederiz. Hakkımızdaki tenkidlerde bu noktanın göz önünde tutulmasını rica ederiz.

Tercümenin kendisine gelince, onun hakkında ne düşündüğümüzü yukarda bildirdik. Bay Ahmet Hisarlı'nın verdiği tercümeler ise, fena olmamakla beraber, Lessing'in cümlesine daha sadık, Lessing'in havasına da o nispette daha uzak. Dergimiz, Bay Hisarlı'nın verdiği örnekler cinsinden bir tercümeyi çıkarmak isteseydi, yahut bunu zaruri görseydi, her halde karşılıksız olarak çıkarırdı, çünkü Bay Ahmet Hisarlı'nın tercümesi, Almanca aslın cümlesini yakından takibetmektedir; böyle olunca aslın da birlikte çıkmasında hiçbir fayda görülemez.

Gelecek sayıda, karşılıklı tercüme meselesine ve bu tenkide yeniden temas edeceğiz.

N. H.

KADIN VE İHTİSAS

«Times Literary Supplement» ın 19 Eylûl 1942 sayısında çıkan ve büyük İngiliz yazarı K. G. Chesterton'un fikirlerini anlatan bir yazıdan alınmıştır:

Teleskopları icadetmek için ihtisas sahibi adamlara ihtiyaç hâsıl olmuştur; onları kullanmak için de yine ihtisas lâzımdır. Medeniyetimiz ihtisas yolunda durmaksızın ilerlemektedir.

Bunun doğuracağı neticeler tamamen bilinmemekle beraber önem verdiğimiz birçok kıymetlerin yok olacağı da şüphesizdir. Buna rağmen yeise düşmemeli. İnsaniyetin yarısı bu ihtisas kaygusuna kapılmıyacaktır. Bu dünyadaki insanların yarısı yalnız en iyi bildikleri şeyi değil bütün bildikleri şeyleri yapacaklardır.

Kadınların bir mesleği yok, ayrı ayrı birçok meşguliyetleri vardır. Erkek *en kuvvetli istidadını* kadın aksine olarak *bütün istidatlarını* inkişaf ettirir.

Kadın yemek pişirmesini bilir; bir aşçıbaşı kadar değilse de işçi veya öğretmen olan kocasından çok daha iyi. Kadın dikmesini bilir; bir terzi kadar değilse de kocasından çok daha fazla. Kadın coçuklarına masal anlatmasını bilir; Anderson veya Grimm Kardeşler kadar değil ama bir aşçıbaşı veya bir terzi olan kocasından çok daha iyi. Kadın aşçı olmalı ama profesyonel bir aşçı değil; terzi olmalı ama profesyonel bir terzi değil; bir doktor olmalı ama profesyonel bir doktor değil. Kadınların iş dünyası geniş bir dünyadır. Onların evvelce evde kapanıp oturması bu demekti: onlar evde kalınca daha dar bir sahada değil daha geniş bir sahada çalışırlardı.

Haricî dünya, cemiyet dünyası, ayrı ayrı ve dar olan binlerce yollardan mürekkeptir. Herkes kendi yolunu takibeder, diğerlerini hiç bilmez ve ilerlemiş cemiyet kendi işlerinden başka kara cahil olan milyonlarca insandan teşekkül etmiştir. Evin duvarları kadını böyle bir cahillikten kurtarmıştır.

Kadın, sıhhatin, muvazenenin müdafiidir. Sıhhat, bütün biyolojik fonksiyonlardan ahenkli bir çalışmadan ileri gelir. Manevi, içtimai sıhhati muhafaza etmek, kadının rolüdür. Kadının yaşadığı erkeğe göre değişmesi bundan ileri gelir. Hastalıklara göre ilâç nasıl değişiyorsa kadın da erkeklerin manevi hastalıklarına göre değişir. Kötümser bir koca ile iyimser olmalı, havai bir kimse ile lüzumlu bir kötümserlik göstermelidir. Kadın mutedil bir varlıktır; mutedil olmak zannedildiği kadar kolay değildir. Mutedil bir kimse zayıf tarafa doğru koşar; o, bir sandalın muvazenesini muhafaza etmek için en hafif tarafa geçen yolcuya benzer. Mutedil olmak kolay işlerden değildir; kadınlar, işte bu büyük ve tehlikeli işi üzerlerine almışlardır.

Erkekler böylece ayrı ayrı sahalarda istidat gösterirler, dâhi bile olurlar. Kadınlar dâhi olmazlar; onlar mânevi kuvvetlerin muvazenesini, mânevi sıhhatini temsil ederler. Böyle olması da gayet tabiîdir. Erkekler cemiyetin üzerlerine yüklediği işleri bir dereceye kadar ihmal edebilirler, zamanlarının büyük kısmını sevdikleri işlere vakfedebilirler. Bir kadın bunu yapamaz: evini, çocuğunu azıcık olsun ihmal edemez. O hususi istidatlarını inkişaf ettirmek için çok daha az zaman ve imkâna maliktir.

Şunu da unutmıyalım ki kadın küçük çocuklarla temastadır. Çocuklara bir sanat öğretmek icabetmez, onlara bütün bir dünyayı tanıtmak lâzımdır. Kadın genç bir coçuğun mümkün olan ve olmıyan bütün suallerine cevap vermelidir. Böyle bir mecburiyet onu ihtisasın dar sahasından nasıl uzaklaştırmasın?

Ev işlerinin bayalığından bahsedenler vardır. Ne demek istiyorlar, bir türlü anlıyamadım. Muayyen bir sahada başvekil olmak; işler, istirahatlar, yemekler, satın almalar hakkında karar vermek; maliye vekili ve levazım müdürü olmak - muayyen bir para ile gayri muayyen ihtiyaçları

tatmin etmek; Aristo olmak - ahlâkı, nezaketi, tanrıbilimi, hıfzıssıhhayı öğretmek, bütün bunlar bayağı ve aşağı işler midir? Hayır, kadının işi ağırdır, ama aşağı bir iş olduğundan değil, muazzam bir iş olduğundan.

ESASLAR

Edmond Jaloux'nun «Le Mois Suisse» dergisinin İkinciteşrin 1942 sayısında çıkan bir yazısından alınmıştır:

Hâdiselerin izahına tarih, şekil değiştirmelerine şiir adını veriyoruz; hâdisenin kendisini de unutmak gerektir.

* * *

Her gün uzunluğu ile, her sene kısalığı ile bizi hayrete düşürüyor. Ama saatler bazan o kadar uzun veya kısa oluyor ki onlarda anla ebediyet biribirine karışmış gibidir.

* * *

İhtiyarlamak, insanları sevmek için gereken gayretten vazgeçmek demektir.

* * *

İlkçağ felsefesi Seneca ile en yüksek haddine varmış ve ölmeyi bilmesini öğretmiştir. Hiristiyanlık ise bize ölmenin sırrını öğretmek istemiş, bize ölümden sonra yeni bir hayat vadetmiştir. Bu iki görüş garp âlemini ikiye ayırmıştır. Ölümü de, hayatı da hor gören Asyalı ise bize murakabeye varmasını öğretmek istemiştir. İçimizden kim kalkıp da bize yaşamak bilgisini öğretecek..

* * *

İnsanın hareketleri, hisleri, fikirleri bile insan hulyalarından çok daha değişiktir. İç hayatımızın biteviyeliğini yapan işte budur.

* * *

Aşk bazılarını felâketten korumakta, bazılarını da felâkete sürüklemektedir. Hiç kimse aşkın, başına neler getireceğini tahmin edemez. Aşk ülkesine giren her kimse bilmelidir ki bu ülkede, tanrıların ya lûtfuna ya hiddetine mâruz kalacaktır...

* * *

Çocuk, hafızası olmadığı için mesuttur.

* * *

Eğer düşmanınızı gülünç gösterip mahvetmek isterseniz, etrafını dalkavukla doldurun.

* * *

Evvelce bir insan, bir soy bile, bir düstur seçiyor ve hareketlerini bu düstura uyduruyordu. Bir insanı, bir soyu böylece kısa bir düstürla anlatmak, izah etmek mümkündür.

Çağdaşlarımıza gelince: en güzidelerini ancak bir ansiklopediyle anlatmak mümkün, diğerlerini anlatmak için de bir kelime bile çoktur.

DÜNYANIN EN ZOR DİLİ

«Life» dergisinin 9 Eylûl 1942 sayısında çıkan bir yazıdan hulâsa edilmiştir:

Bugünkü düşmanlarımızla bir gün dost olacağımızı ümit ediyoruz. Bu da şüphesiz karşılıklı bir anlayışa bağlıdır.

Bizi anlamak zor değildir; edebiyatımız her yerde okunuyor, filimlerimiz bütün dünyada seyrediliyor, dilimiz dünyanın en yayılmış dilidir. Fakat bizi anlamakla iş bitmez; biz de bir gün dost olabilecemiz milletleri anlamalıyız. Bunun için de ilk işimiz dillerini bilen, kültürlerini bize nakledebilen insan yetiştirmektir.

Bununla uğraşmanın belki mevsimsiz olduğu zannedilebilir; fakat unutmıyalım ki her dil bizimki kadar kolay değildir, Meselâ, harbe girdiğimizden beri 500 kadar talebe Joponcayı öğrenmeye çabalıyorlar. Ama bu harp uzun sürse bile şüphesiz ki onlar Japoncayı öğrenmeden evvel bitecektir.

Japonca diyebilirim ki dünyanın en zor dilidir. Biz 26 harflik bir alfabe ile iktifa ediyoruz. Japonca ise ayrı ayrı 25000 ideogram kullanmaktadır. Çinceden alınan bu ideogramların her biri br eşyayı veya bir fikri temsil eder. Japon ilim adamları hafızalarında bu ideogramların 20000 kadarını muhafaza etmektedirler. Japon gazeteleri ise bu işaretlerden 8000 kadarını kullanmaktadır. Böylece mürettiplerimiz harflerini 26 ayrı kasanın gözlerinden seçerken Japon mürettipleri kullandıkları işaretleri 8000 ayrı kasadan seçmelidir. Hiçbir göz bu işe 10 seneden fazla dayanmaz. (Mürettipler için yazının yegâne faydası, ellerinde matbaa sahiplerine karşı gayet kuvvetli bir tehdid silâhı bulunmasıdır... Kasaları bir karıştırdılar mı 6 haftadan evvel tekrar düzene sokmak kabil değildir). Zaten Japonlarda bu kadar çok gözlük kullanılmasının sebebi de bu yazıdan ileri gelen göz yorgunluğudur.

İdeogram'lardan başka Japonların ayrı bir de *kana* ismini verdikleri remizleri vardır. İdeogramlar bu kana remizlerle birleşerek isimler vücude getirir. Meselâ, Japonlar Çince'de «ateş» manasına gelen *hi* ideogram'ını ve «*çocuk*» manasına gelen *ko* ideogram'ını alıp onlara aidiyet gösteren ve *kana* remiz gurupunda bulunan «no» yi ilâve ediyorlar ve «ateşin çocuğu» mânasına gelen «hinoko» kelimesini böylece teşkil ediyorlar. Bu kelime de Japonların «kıvılcıma» verdikleri gayet güzel isimdir.

Bir ideogram'ın 14 kadar doğru telâffuz şekli olabilir ve her hangi bir cümlenin 2 ile 10 arasında doğru yazılış şekli vardır.

Japon grameri de Japon yazısından daha basit değildir. Fiil şekilleri gayet karışık, edatlar mevcut değildir ve zamirler de pekaz kullanılır. Böylece «şimdi gitmemiz icabediyor» cümlesinin Japonca en sadık tercümesi *Yuku hogalı*'dır Mânası da takriben şudur: «Yana gitmek iyidir» Gelecek hakkında katî bir şey söylemek de doğru sayılmaz. Böylece «Yarın futbol oynıyacağım» cümlesi şuna yakın bir hal alır: «Eğer oyuncuların tekrar birleşmeye niyetleri varsa ilk birleştikleri gün belki ben de bulunacağım».

Japon kelimelerinin birçoğunun başına bir ek konulur. Meselâ sopa, kalem veya diğer üstuvani bir eşya isminin başında «ağaç gövdesi mânasına gelen *bon* eki; hayvanlara ait bütün isimlerden evvel ayak mânasına gelen *bıkı* eki ilâve edilir. Bu eklerde yapılan en küçük hata bütün cümlenin mânasını tamamen değiştirir. Bir talebe lûgatin yardımiyle, şu cümleyi Japoncaya tercüme etmeye çalışıyordu. «Havuzun gerisinde ne de eski bir mâbet çanı çalmaya gayret ediyorsunuz.» Eklerde yaptığı küçük bir hatadan dolayı Japonca cümlenin mânası şu olmuştur: «Köpekler annemizi suya götürünceye kadar, havlayın» Japonca işte böyledir.

Konuşurken kendini hakir görmek, konuştuğu adamı da yükseltmek nezaket icabı sayılmaktadır. Böylece «gördüm» ü Japoncaya *mimashite* kelimesiyle tercüme etmek mümkündür. Fakat «gördünüz» ün tercümesi *goran nasaimashıta*'dır. Bunun tam tercümesi de şudur; «sayın bir göz atmakta bulundunuz.

Sayın mânasına gelen *o* eki birçok eşyaya da ilâve edilir: *o yu* (sayın sıcak su); *o şa* (sayın çay); *onaka* (sayın içimiz=mide). Bir Japonlu arkadaşının karısından bahsederken *okusan* der (sayın saklı olan); kendi karısından bahsederken *kanai* der (evin içindeki şahıs). Bir kimseye hakaret etmek için *o, san* (saygı değer) ve diğer nezaket terimleri koymamak kâfidir. Fakat Japon kibarları başka bir usul kullanıyorlar: onlar *o* ve *san*'ı fazlalaştırıyor ve nezaketi öyle bir dereceye vardırıyorlar ki artık alay ettikleri tamamen meydana çıkıyor.

Japonlar dillerinin bu zorluğunu ve karşılığını sadeleştirmeye gayret etmiyor, aksine olarak bundan iftihar duyuyorlar. Japon dili âdeta millî bir şifredir. Japonlar, bir yabancı doğru tercüme yaptığı zaman hayret ediyorlar. Hakikaten çoğu zaman Japoncadan diğer bir dile veya bu dilden Japoncaya tam bir tercüme yapmak imkânsızdır. Bununla beraber Japonlarla anlaşabileceğimiz müşterek bir dil bulmak belki de mümkün olacaktır.

HAVADAN SUDAN KONUŞMAK

«Fortune» dergisinin Haziran 1942 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır.

Havadan, sudan bahsetmeyi sevmeyiz... Bu gibi şeylerden konuşmamız ya bir giriş olarak yahut da başka bir konu bulamadığımızdandır. Stevenson derdi ki havadan, sudan bahsetmek «iyi konuşanların en çok hor gördükleri konudur». Sanki bundan daha mânalı, daha derin, daha güzel bir konu varmış gibi...

Havadan bahsetmek ilk önce iptidai bir tapınma hareketidir. Bir zamanlar her işten evvel tanrılara, tabiat kuvvetlerine yalvarılıyor, onlara dua ediliyordu. Şimdi bu eski itiyattan kala kala şu sudan, havadan bahsetmemiz kaldı. Küçük insanî işlerimizden konuşmadan önce tabiatın büyük kuvvetlerine, güneşe, rüzgâra, suya, havaya, paylarını verelim. Hepimiz onlara tâbi değil miyiz?

Hava herkese tesir eder; hava değişmeleri büyük bir müsavat dersidir. İşte havadan bahsetmek, esas müsavatımızı kabul etmek, konuşmayı böylece hemen sağlam bir temel üzerine dayamaktır. Nezaket, arkadaşlık, bir şeyin kardeşçe paylaşılmasiyle başlar. İki arkadaş bir şemsiyeyi paylaşırlar; şemsiyeleri yoksa hiç değilse yağmuru paylaşırlar...

Havadan bahsetmemiz yalnız müsavatımıza değil esas birliğimize, benzerliğimize de işaret eder. Hava hakkında söylediğimiz sözler millet, din, ırk, sınıf farklarına rağmen biribirine pek yakındır. Suni ve sathi farklarımız burada yok olur. Esas birliğimiz, vücut birliğimiz meydana çıkar.

Hakiki kardeşlik, ateşle, yemekle, içmekle, havadan bahsetmekle başlar. İnsaniyetin esas vahdetini, kendimizden çıkarak değil tenimizin ta derinliğine kadar vararak buluruz.

«Bugün hava ne güzel» şu basit sözde bütün insanlığın kardeşlik fikri vardır.

ŞARLO VE YUNAN TRAGEDİASI

«La France Libre» dergisinin Eylûl 1942 sayısında çıkan bir yazıdan hulâsa edilmiştir.

Charlie Chaplin, Yunan tragediasının derin mânasına varan, onu tekrar canlandıran XX inci asrın yegâne sanatkârıdır.

Yunan tragedyasının tek bir konusu vardır: insanın za'fı. Yunan tragedyasının dünyasında insan hâdiselerin seyrine hükmedemiyor, bütün gayretleri boşa gidiyor. O ilâhların elinde bir oyuncaktan başka bir şey değildir.

Chaplin'in insanı, «Şarlo» da bir oyuncaktır; ama o tanrıların elinde değil, tabiat kuvvetlerinin, cemiyetin, makinenin, diktatörlerin elinde bir oyuncaktır.

Tabiat kuvvetlerinin zulmü Chaplin'in ilk filimlerinin esasını teşkil ediyordu. Şarlo sevdiği kadından bir *rendez-vous* alabilmişse yolda mutlaka başına bir saksı, bin bir gayretten sonra iyi giyinmeye muvaffak olmuşsa bu sefer de pantalonu düşecektir. Chaplin'in filimlerinde tabiat kuv-

vetleri kör olmaktan çıkmıştır; onlar, Yunan tragediasının ilâhları gibi, hiddetlerini uyandıran zavallının peşini bırakmıyorlar. Oidipus'un kabahati ne ise Şarlonun kabahati de odur. Oidipus'un günahları yoktu; bahtsız kaderi doğuşundan evvel tâyin edilmişti. Şarlonun kaderi de böyledir. O, bu dünyada kendilerine göre yer bulamamaya, her zaman her işte muvaffak olamamaya mahkûm olan zavallıların tipidir. Bu dünyada başta gelenlere olduğu kadar geride kalanlar da lüzum vardır. Poil de Carotte'un babasına dediği gibi «sınıfta bir de sonuncu lâzım ya!» Kader bazılarını başa, diğerlerini son koyar. Bu işte liyakatin ne de kabahatin rolü vardır. Yunan tragedyası bedbaht bir soy olan Atrid soyunun trajik mukadderatını canlandırdığı gibi, Chaplin'in filimleri dünya zavallılarının mukadderatını canlandırmaktadır.

Fakat Oidipus'un, Atrid'lerin, Odisseus'un düşmanları ilâhlardır. Cemiyet, insanlar, düşmanları değildi; Antigone babasına şefkatle bakar, Penelope kocasını sever ve bekler. Şarlo ise bu dünyada yalnızdır. Ne bir arkadaşı vardır, ne de bir sevgilisi. Zengin arkadaşı ancak sarhoşken onu tanır, sevgilisi de ancak körken onu sever. (Şehir ışıkları). Cemiyet ona yardım etmez, zulüm eder. Şarlonun ve onun gibi bütün zavallıların bu cemiyetten bekledikleri en büyük nimet cemiyetin onlarla meşgul olmamasıdır. Ancak cemiyetin remzi olan dev gibi polis arkasını döndüğü vakittir ki Şarlo rahat nefes alabiliyor.

Yunan tragediasının insanı, kendinden üstün olan kuvvetlerin elinde bir oyuncaktı. Bugünün insanı ise kendi yarattığı kuvvetlerin elinde bir oyuncak olmuştur. Büyük bir fabrikada çalışan, aynı haraketi durmadan tekrarlıyan, makine tarafından beslenilen, kendisi de makineleşen Şarlo, artık bir tip değil (Asri zamanlar) insanının ta kendisidir. İlâhların zulmünden daha korkunç bir zulme tâbiiz: kendi yarattığımız makinelerin zulmüne. Titan'lar Olympos dağına çıktılar, ilâhları yendiler, yıldırımı ellerinden aldılar. Ama bu sefer de onlar zaptettikleri yıldırımın köleleri olduklar; bu kölelik ilâhların köleliğinden de beter olmuştur.

Bu da yetmiyormuş gibi, asri zaman insanlarının hürriyetini tamamen tahdidetmek için ortaya bir de diktatörler çıkmıştır. Diktatörler, insanı hiçe sayan devrimizin tabiî mahsulleridir. Tabiat ve cemiyetin zulmü Chaplin'in ilk filimlerinin, makinenin zulmü son filimlerin, diktatörlerin zulmü de en son filiminin konularıdır. Böylece bedbaht, esir insaniyetimizin tam bir epos'u çizilmiştir.

Bu karanlık tabloda, yegâne aydın nokta Chaplin'in bütün filimlerini dolduran zavallılara karşı, bütün dünyaya karşı sonsuz merhametidir. Her büyük sanatkâr gibi Charlie Chaplin'in inandığı yegâne medeniyet, insanların kalbinde yer alan medeniyettir. O da Duhamel gibi diyebilirdi: «Eğer medeniyet insanların kalbinde değilse, inanın bana, hiçbir yerde değildir.»

Erol GÜNEY

---

16 ncı sayımızda çıkan *Coriolanus* tercümesi tenkidi üzerine Bayan Semiha Sami'den bir cevap aldık; bu sefer yerimiz olmadığından gelecek sayımızda çıkacaktır.

Maarif Vekilliğince "Dünya Edebiyatından Tercümeler" adı altında yayılan klâsik eserler

YUNAN KLÂSİKLERİ

SOPHOKLES	Bedrettin TUNCEL	KRAL OİDİPUS
SOPHOKLES	Nurullah ATAÇ	PHİLOKTETES
SOPHOKLES	Şaziye Berin KURT	TRAKHİS KADINLARI
SOPHOKLES	Azra ERHAT	ELEKTRA
SOPHOKLES	S. Ali	ANTİGONE
SOPHOKLES	Suat SİNANOĞLU	AİAS
SOPHOKLES	Nurullah ATAÇ	OİDİPUS KOLONOS'TA
EFLÂTUN	Pertev BORATAV	EUTHYPHRON
EFLÂTUN	Niyazi BERKES	SOKRATES'İN MÜDAFAASI
EFLÂTUN	Zafer TAŞLIKLIOĞLU	KRİTON
EFLÂTUN	İhsan BOZKURT	İON
EFLÂTUN	Adnan CEMGİL	MENON
EFLÂTUN	İrfan ŞAHİNBAŞ	ALKİBİADES I.
EFLÂTUN	Nurettin Şazi KÖSEMİHAL	LAKHES
EFLÂTUN	Sabahattin EYÜBOĞLU	LYSİS
EFLÂTUN	Pr. Rohde'nin nezareti altında D. ve T. C. Fakültesi klâsik Filoloji Enstitüsü doktora talebeleri	DEVLET I. DEVLET II.
EFLÂTUN	Lûtfi AY ve Erol GÜNEY	KRİTİAS
EPİKTETOS	Burhan TOPRAK	DÜŞÜNCELER ve SOHBETLER

LÂTİN KLÂSİKLERİ

JULİUS CAESAR	Hamit DERELİ	GALLİA SAVAŞI

LÂTİNCE KLÂSİKLER

ERASMUS	Nusret HIZIR	DELİLİĞE METHİYE

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

MEVLÂNA	Veled İZBUDAK. (Abdülbaki GÖLPINARLI'nın şerhleriyle)	MESNEVİ I.

FRANSIZ KLÂSİKLERİ

DESCARTES	Mehmet KARASAN	*METAFİZİK DÜŞÜNCELER*
MOLİÈRE	Ali Süha DELİLBAŞI	*ADAMCIL*
MOLİÈRE	Sabahattin EYÜBOĞLU ve Bedrettin TUNCEL	*KADINLAR MEKTEBİ*
PERRAULT	Vildan ÂŞİR	*GEÇMİŞ GÜNLERİN MASALLARI*
BEAUMARCHAIS	Reşat Nuri DARAGO	*FİGARO'NUN DÜĞÜNÜ*
STENDHAL	Nurullah ATAÇ	*KIRMIZI ve SİYAH. 2 Cilt*
H. DE BALZAC	Nahid Sırrı ÖRİK	*VADİDEKİ ZAMBAK*
H. DE BALZAC	Nasuhi BAYDAR	*KÖY HEKİMİ*
A. DE MUSSET	Sabahattin EYÜBOĞLU ve Bedrettin TUNCEL	*MARİANNE'IN KALBİ*
A. DE MUSSET	» » »	*ŞAMDANCI*
MARCEL PROUST	Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU	*GEÇMİŞ ZAMAN PEŞİNDE*

FRANSIZ EDEBİYATI SERİSİ

E. ROSTAND	Sabri Esat SİYAVUŞGİL	*CYRANO DE BERGERAC*

ALMAN KLÂSİKLERİ

GOETHE	Recai BİLGİN	*FAUST. Cilt I.*
GOETHE	Cemal KÖPRÜLÜ ve Dr. Şükrü ATALA	*WİLHELM MEİSTER*
LESSİNG	S. Ali	*MİNNA VON BARNHELM*

İNGİLİZ KLÂSİKLERİ

SHAKESPEARE	Nurettin SEVİN	*JULİUS CAESAR*

İSKANDİNAV KLÂSİKLERİ

İBSEN	Cevat Memduh ALTAR	*NORA*